

- Development of Vietnam's Tourism Policy and Its Direction to Sustainable Development
Worrawoot Jumlongnark, Nguyen Thu Hoai
- Leadership of School Administrators in Promoting STEM Learning Management (STEM EDUCATION) to Enhance Learners in Life Skills under The Rayong Primary Educational Service Area Office 1
Phornsirima Buranaphan, Phatamon Ruangvitayavut, Thamarongsak Rakngam
- The direction of Confucian Philosophy studies in Thailand
Puttharak Prabnok, Watcharapol Sirisuwilai, Wuttichai Sawangsang, Prema Tantipanichtheerakul, Geng Jun
- The Perceptions of local people in Southern Thailand regarding their regional culture
Huynh Van Hien, Noppakao Naphathalung, Kevin John Laws
- Motif and Meaning from Khmer Folktales – “Sdac trey” and “Neang Kdam” With Image of Community’s Way of the Por Ethnic Group in Cambodia
Kittipong Baeseiw, Siraphat Hannok, Chuti Chatewutthiprapha
- Social Studies Teachers and Learners in the Era of Disruption
Ponpeera Wongpornpratheep
- An Investigation of Myth and Paradigm Shift in Miki Kiyoshi’s Logic of Imagination
Sarayuddha Lhaspajchimanandh, Ratjit Thongprem, Pajaree Wangrungekij

กองบริหารงานวิจัย อาคารสำนักงานอธิการบดี 2 ชั้น 2
มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002
โทร. 043-203-178 E-mail: pattabu@kku.ac.th
Website: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/KKUJ>

39

2024

KKU International Journal of Humanities and Social Sciences (Online)
Vol.14 No.3 September – December 2024

วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์(Online)

KKU International Journal of Humanities and Social Sciences (Online)

ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2567 Vol.14 No.3 September – December 2024

ISSN 3057-0573 (Online)

เล่มที่

39

ISSN 3057-0573 (Online)

วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Online)

ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2567

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/KKUJ/index>

เจ้าของ: ฝ่ายวิจัย โดยกองบริหารงานวิจัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002

โทรศัพท์ 043-203178

กำหนดออก: ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน)

เดือนมกราคม - เดือนเมษายน,

เดือนพฤษภาคม - เดือนสิงหาคม,

เดือนกันยายน - เดือนธันวาคม

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ชาญชัย พานทองวิริยะกุล

อธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ศาสตราจารย์ฉวีพรรณ มาลีวงษ์

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณาธิการ:

รองศาสตราจารย์ชนพุกษ์ ชามะรัตน์

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์

มหาวิทยาลัยบูรพา

รองศาสตราจารย์จักรกริช สังขมณี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ภาคภูมิ หรรณา

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์สุทธิพร บุญมาก

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์นรชิต จิรสิทธิ์ธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรูญ สิงห์โกวิท

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอียรชยา อักษรดิษฐ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สกนธ์ชัย ชะนูนันท์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุดแดน วิสุทธิลักษณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักรพันธ์ ชัดชุมแสง

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุวัฒน์ ภักดีอักษร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

Prof. Luuk Knippenberg, PhD.

Radbound University, Netherlands

Assoc. Prof. Aslihan Aykac, PhD.

Ege University, Turkey

Prof. Chistoph Antweiler, PhD.

University of Bonn, Germany

Prof. Noriyuki Suzuki, PhD.

University of the Ryukyus, Japan

Prof. Jonathan D. Rigg, PhD.

National University of Singapore

ฝ่ายจัดการ:

นางสาวภัทรรภา บำรุงไทยชัยชาญ

วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นวารสารทางวิชาการซึ่งบทความทุกเรื่องต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาอย่างน้อย 3 ท่าน (peer-reviewed journal) วารสารรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เป็นต้นฉบับ (Original) ในรูปแบบบทความวิจัย (Research articles) บทความวิชาการ (Review articles) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book reviews) ในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แบ่งออกเป็น ด้านกฎหมาย ปรัชญาและศาสนา การเมืองการปกครอง การศึกษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม และสังคมศาสตร์ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและองค์ความรู้ใหม่ อันเป็นความก้าวหน้าทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วารสารมีกำหนดออก ปีละ 3 ฉบับ (รายสี่เดือน) โดยมี การเผยแพร่ทางออนไลน์ (Online Journal) ในรูปแบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์

ISSN 3057-0573 (Online)

KKU International Journal of Humanities and Social Sciences (Online)

Vol. 14 No. 3 September - December 2024

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/KKUJ/index>

Publisher: Office of the Research by Research Administration Division

Publishing Frequency: KKU International Journal of Humanities and Social Sciences

is published 3 issues annually in

January - April

May- August

September - December

Advisor Committee

Assoc. Prof. Dr. Charnchai Panthongviriyakul

President of Khon Kaen University

Prof. Dr. Pewpan Maleewong

Vice President for Research Khon Kaen University

Editor:

Associate Professor Thanapauge Chamaratana

Khon Kaen University, Thailand

Editorial Board

Associate Professor Aslihan Aykac, Ph.D

Ege University, Turkey

Associate Professor Suwichai Kosaiyawat

Burapha University, Thailand

Associate Professor Jakkrit Sangkhamanee

Chulalongkorn University, Thailand

Associate Professor Pakpoom Hunnapha

Maharakham University, Thailand

Associate Professor Suttiporn Bunmak

Thaksin University, Thailand

Associate Professor Norachit Jirasatthum

Khon Kaen University, Thailand

Assistant Professor Jaray Singhakowinta

National Institute of Development
Administration, Thailand

Assistant Professor Thianchai Aksrondit

Chiangmai University, Thailand

Assistant Professor Skonchai Chanunan

Naresuan University, Thailand

Assistant Professor Suddan Wisudthiluck

Thammasat University, Thailand

Assistant Professor Jaggapan Cadchumsang

Khon Kaen University, Thailand

Assistant Professor Panuwat Pakdeeaksorn

Prince of Songkhla University Phuket Campus,
Thailand

Professor Chistoph Antweiler, Ph.D.

University of Bonn, Germany

Professor Jonathan D. Rigg, Ph.D.

National University of Singapore, Singapore

Professor Luuk Knippenberg, Ph.D.

Radbound University, Netherlands

Professor Noriyuki Suzuki, Ph.D.

University of the Ryukyus, Japan

Managing Staff:

Miss Pattarapa Bumrunghthaichan

KKU International Journal of Humanities and Social Sciences is a peer-reviewed journal published every 4 Month by Khon Kaen University. We welcome submission from all fields of Humanities and Social Sciences. The journal accepts Thai or English manuscript of original research articles, review articles and book reviews which have never been published elsewhere. Our purpose is to distribute new knowledge in the field of Humanities and Social Sciences. Research areas covered by the journal include (but not limited to): Law, Religions and Philosophy, Political Sciences, Public Administration, Education, Geography, History, Language and Literature, and Sociology.

บทบรรณาธิการ

วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น เดินทางมาสู่ฉบับสุดท้ายของปีที่ 14 บนเส้นทางของการทำหน้าที่เผยแพร่ผลงานวิจัยและองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่อยู่เคียงข้างประชาชน ชุมชน และสังคม และกำลังจะเข้าสู่ปีที่ 15 ในปีพุทธศักราช 2568 ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจเช่นเคย

ในวารสารส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่นี้มีบทความที่กองบรรณาธิการได้คัดสรรมาเพื่อนำเสนอแก่ท่านผู้อ่าน รวมทั้งสิ้น 7 บทความ ที่มีลักษณะโดดเด่นในทางสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนี้

เริ่มต้นบทความแรกเป็นบทความวิชาการ โดย วรวิณี จำลองนาถ และ Nguyen Thu Hoai ที่ทำการศึกษาพัฒนาการด้านนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการนำเสนอการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน วิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศซึ่งชี้ให้เห็นความท้าทายและบทเรียนที่ได้รับต่อการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวในเวียดนาม รวมไปถึงเสนอแนะทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเวียดนามในอนาคต

บทความที่สองเป็นงานวิจัยในสาขาการบริหารการศึกษา โดย พรศิริมา บุรณะพันธ์ุ, ภัทรธมณชน เรื่อง *วิถียาวิฑูมิ และ ธรรมรงค์ศักดิ์ รักงาม* ร่วมกันทำการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต และเสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

บทความต่อมาเป็นงานศึกษาในสายปรัชญา โดย พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ ได้ทำการวิเคราะห์ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื้อในประเทศไทย โดยเป็นการวิจัยเอกสาร จากงานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื้อ รวม 54 เรื่อง แบ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปรัชญา 34 เรื่อง และอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม 20 เรื่อง โดยแบ่งเนื้อหาที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาออกเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ และปรัชญาประยุกต์

บทความที่สี่เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นภาษาอังกฤษ โดย Huynh Van Hien, Noppakao Naphathalung และ Kevin John Laws โดยได้ทำการศึกษาความหมายของวัฒนธรรมที่ยอมรับได้ของ “คนใต้” รวมไปถึงการระบอบคูประกอบของวัฒนธรรมและการศึกษาวัฒนธรรมภาคใต้ของประเทศไทย การศึกษานี้มีส่วนช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมของภาคใต้ของประเทศไทย โดยให้ข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่าซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและการอนุรักษ์

วัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเพิ่มเติมควรเกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้เข้าร่วมที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ครอบคลุมมากขึ้น

ในบทความที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพในสายภาษาศาสตร์ โดย กิตติพงษ์ แบลว, สิริพัชญ ชาญนอก และ จุติ เจตวุฒิประภา ร่วมกันวิเคราะห์อนุภาคและความหมายของตัวละครที่สัมพันธ์กับภาพวิถีชุมชนโดยใช้แหล่งข้อมูลในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในประเทศกัมพูชา จำนวน 2 เรื่อง คือ “พญาปลา” และ “นางปู” โดยผู้วิจัยได้แปลจากต้นฉบับภาษาเขมรโดยตรง ผ่านการประยุกต์ใช้ดัชนีอนุภาค และการวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมเกี่ยวกับตัวละครในนิทาน จากนั้นจึงวิเคราะห์ความหมายและบทบาทตัวละครกับธรรมชาติที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมรสูงกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในประเทศกัมพูชา

บทความต่อมาเป็นบทความวิชาการในสายการศึกษา โดย พลทีระ วงศ์พระทวีป ที่มุ่งนำเสนอข้อมูลที่เน้นแนวทางแก่ครูสังคมศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย ประเด็นด้านโน้ตทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา ประเด็นด้านการจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา และประเด็นด้านครูสังคมศึกษาเมื่ออาชีพ ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลสำคัญพื้นฐานทำให้ครูสังคมศึกษาเกิดความเข้าใจในบทบาทของตนเองและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะส่งผลให้สามารถสร้างลักษณะและบทบาทของผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ให้ตระหนักและเห็นถึงคุณค่าของวิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นพลเมืองดีของสังคมตามเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา

ปิดท้ายด้วยบทความที่เป็นผลการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิของ มิกิ คิโยะชิ นักปรัชญาผู้เรื่องนามแห่งแดนอาทิตย์อุทัย โดย *สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์, รัตน์จิต ทองเปรม, และ ปาจารย์ หวังรุ่งกิจ* ซึ่งได้ร่วมกันวิเคราะห์หมโนทัศน์ตรรกะแห่งจินตนาการและมายาคติในข้อเสนอทางปรัชญาอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้แสดงข้อค้นพบให้เห็นว่า มิกิ คิโยะชิ ได้ท้าทายต่อกระบวนทัศน์ดั้งเดิมที่เคยแบ่งแยกอตวิสัย/ภาววิสัย ด้วยการเสนอภาววิทยาของมายาคติที่รวมอตวิสัยและภาววิสัยเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพไว้ในตรรกะแห่งจินตนาการซึ่งเป็นโครงสร้างของจิตโดยมีแก่นสำคัญอยู่ที่มายาคติ รวมถึงถึงการเสนอความเป็นจริงของมายาคติที่เกี่ยวข้องกับตรรกะแห่งจินตนาการว่า มายาคตินั้นเป็นหมโนทัศน์ที่ยึดโยงกับความเป็นจริงเชิงรหัสซึ่งเกี่ยวพันกับอารมณ์เชิงอตวิสัยของปัจเจกในสภาวะก่อนตรรกะ แต่ในขณะที่เดียวกันทุกปัจเจกก็มีส่วนร่วมต่อความเป็นจริงเชิงรหัสด้วยกันอย่างเป็นภาววิสัยในทางสังคม

กองบรรณาธิการหวังว่าบทความทั้งเจ็ดบทความดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านไม่มากก็น้อย และในโอกาสเข้าสู่เทศกาลปีใหม่ 2568 ทางกองบรรณาธิการวารสารนานาชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดั่งตามทั้งหลายโปรดดลบันดาลให้ผู้อ่านทุกท่านมีแต่ความสุขกายสบายใจตลอดปี “สวัสดีปีใหม่ครับ”

รองศาสตราจารย์ ดร. ธนพลฤกษ์ ชามะรัตน์
บรรณาธิการ

Editorial

The Khon Kaen University International Journal of Humanities and Social Sciences, under the Office of Research at Khon Kaen University, has reached the final issue of its 14th year. Throughout its journey, the journal has consistently served as a platform for disseminating research and academic knowledge in the fields of humanities and social sciences. It remains committed to supporting the public, communities, and society, and is now preparing to enter its 15th year in the Buddhist calendar year 2568 (2025) with the same unwavering dedication and determination.

In this year-end and New Year edition, the editorial board has carefully selected seven outstanding articles to present to our readers.

The first article is an academic paper authored by *Worrawoot Jumlongnark and Nguyen Thu Hoai*, which examines the historical development of Vietnam's tourism policies up to the present day. The study explores Vietnam's strategic approaches to sustainable tourism development, analyzes the economic impacts of the country's tourism policies, highlights the challenges and lessons learned from implementing these policies, and provides recommendations for the future development of Vietnam's tourism industry.

The second article is a research study in the field of educational administration, authored by *Phornsirima Buranaphan, Phatamon Ruangvitayavut, and Thamarongsak Rakngam*. This quantitative research aims to examine the leadership of school administrators in promoting STEM-based learning management, which focuses on enhancing students' life skills. The study also proposes leadership approaches for school administrators to effectively foster STEM-based learning management that aims to develop students' life skills.

The next article is a study in the field of philosophy, authored by *Puttharak Prabnok* and colleagues. This study analyzes the trajectory of Confucian philosophy education in Thailand through document-based research, examining 54 related studies and academic articles. These include 34 works focused on the philosophical content of Confucianism and 20 works on its influence on society and culture. The analysis of philosophical content is further divided into pure philosophy and applied philosophy.

The fourth article is a qualitative research paper written in English by *Huynh Van Hien, Noppakao Naphathalung, and Kevin John Laws*. The study explores the concept of an *acceptable culture* among "Southern Thai people," identifies key cultural components, and examines the culture of Southern Thailand. This research contributes to a deeper

understanding of Southern Thai culture by providing valuable insights that can enhance cross-cultural communication and effectively support cultural preservation in the region. The study suggests that future research should involve a more diverse group of participants to achieve more comprehensive findings.

The fifth article is a qualitative research study in the field of linguistics, conducted by *Kittipong Baeseiv*, *Siraphat Hannok*, and *Chuti Chatewutthiprapha*. The researchers analyzed the particles and meanings of characters in relation to community lifestyles using two ethnic Por folktales from Cambodia: “*Phaya Pla*” (The Fish King) and “*Nang Pu*” (The Crab Lady). The study involved direct translation from the original Khmer texts and applied particle indexing alongside literary analysis of the characters in the folktales. The research then examined the meanings and roles of the characters in connection with nature, as depicted in the highland Khmer ethnic Por folktales of Cambodia.

The next article is an academic paper in the field of education by *Ponpeera Wongpornpratheep*. It aims to provide guidance for social studies teachers in three main areas: concepts and knowledge related to social studies, teaching management for social studies teachers, and the development of professional social studies teachers. The findings of this study serve as a fundamental resource for helping social studies teachers understand their roles and prepare for changes. This, in turn, enables them to effectively cultivate students’ understanding of the importance and value of social studies as a vital subject for daily life, while fostering their role as responsible and conscientious citizens in this era of change, aligning with the core goals of social studies education.

The final article presents a primary document analysis of the renowned Japanese philosopher *Miki Kiyoshi*, conducted by *Sarayuddha Lhaspajchimanandh*, *Ratjit Thongprem*, and *Pajaree Wangrungrakij*. The study systematically analyzes the concept of logic in imagination and illusion in Miki Kiyoshi’s philosophical propositions. The research findings reveal that Miki Kiyoshi challenged the traditional dichotomy between subjectivity and objectivity by proposing an ontology of illusion that integrates both subjectivity and objectivity into a unified structure within the logic of imagination, which forms the structure of the mind, with the central focus on illusion. Furthermore, Kiyoshi presented the reality of illusion in connection with the logic of imagination, arguing that illusion is a concept linked to a reality of semiotic significance, intertwined with the subjective emotions of the individual in a pre-logical state. At the same time, each individual contributes to this semiotic reality in a social and objective manner.

The editorial board hopes that these seven articles will be beneficial to the readers, to some extent. As we approach the New Year 2568, the editorial team of the *Khon Kaen University International Journal of Humanities and Social Sciences* wishes to invoke the blessings of the Triple Gem and all revered deities, hoping that they will grant happiness and peace of mind to all readers throughout the year.

“Happy New Year!”

Associate Professor Dr. Thanapauge Chamaratana
Editor

บทความวิจัย

- ๐ พัฒนาการนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย
และทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
วรวุฒิ จำลองนาค, เห่งยืน ธู ฮ่วย

1
- ๐ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้
แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ เขต 1
พรศิริมา บุรณะพันธ์, ภัทร์ธมณณ์ เรืองวิทยาวุฒิ, ธรรมรงค์ศักดิ์ รังงาม

25
- ๐ ทิศทางการศึกษาปรัชญาของจื่อในประเทศไทย
*พุทธรักษ์ ปราบนอก, วัชรพล ศิริสุวิไล, วุฒิชัย สว่างแสง,
ปริมา ดันติพานิชธีระกุล, Geng Jun*

48
- ๐ The Perceptions of local people in Southern
Thailand regarding their regional culture
Huynh Van Hien, Noppakao Naphathalung, Kevin John Laws

72
- ๐ อนุภาคและความหมายของตัวละครจากนิทานพื้นบ้าน
เรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู” กับภาพวิถีชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์
ในกัมพูชา
กิตติพงษ์ แบลัว, สิริพัชญ์ หาญนอก, จุติ เจตวุฒิประภา

105
- ๐ ครูสังคมศึกษากับผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง
พลทีระ วงศ์พรประทีป

127
- ๐ การสืบสอบมโนทัศน์มายาคติและการวิวัฒน์กระบวนทัศน์
ในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ
สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์, รัตน์จิต ทองเปรม, ปาจารย์ หวังรุ่งกิจ

162

พัฒนาการนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย และทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

Development of Vietnam's Tourism Policy and Its Direction to Sustainable Development

วรวิทย์ จำลองนาค (Worrawoot Jumlongnark)¹

เหงวียน ฐ ฮว่าย (Nguyen Thu Hoai)²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาประการดังนี้ ประการแรก เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ประการที่สอง เพื่อนำเสนอการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน ประการที่สาม เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ประการที่สี่ เพื่อชี้ให้เห็นความท้าทายและบทเรียนที่ได้รับต่อการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวในเวียดนาม และประการสุดท้าย เพื่อเสนอแนะทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเวียดนามในอนาคต การศึกษาในครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ภายได้ข้อถกเถียงที่ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นควรจะเป็นอย่างไร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ผลการศึกษาพบว่า ประการแรก พัฒนาการทางด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาต่างกัน ประการที่สอง ประเทศไทยได้วางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นระเบียบแบบแผน ประการที่สาม นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์, วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Assistant Professor at College of Politics and Governance, Mahasarakham University.

E-mail: worrawoot.j@msu.ac.th

²อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lecturer at Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahasarakham University

E-mail: nguyen.t@msu.ac.th

ของประเทศเป็นอย่างมาก ประการที่สี่ ประเทศเวียดนามมีการปรับปรุงแก้ไขมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยวหลายด้านแต่ก็ยังมีปัญหาที่ยังไม่ปรับอีกมาก และประการสุดท้าย ประเทศเวียดนามควรคำนึงถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะยาวและสร้างความยืดหยุ่นในการเผชิญกับความท้าทายในอนาคต

คำสำคัญ: นโยบายการท่องเที่ยว, พัฒนาการของนโยบาย, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ความท้าทาย, ประเทศเวียดนาม

Abstract

This review article has five main objectives: to examine the evolution of tourism policy in Vietnam from past to present, to present current strategies for sustainable tourism development in Vietnam, to analyze the impact of Vietnam's tourism policy on the country's economic growth, to identify challenges and lessons learned in implementing tourism policy in Vietnam, and to suggest directions for the future development of Vietnam's tourism industry. This study employs a qualitative study method, focusing on the debate surrounding sustainable tourism development. Through document analysis, the study found that the development of tourism in Vietnam has varied across different periods, Vietnam has established a systematic strategy for sustainable tourism, and Vietnam's tourism policy significantly impacts the country's economic growth. Additionally, while Vietnam has improved several measures to promote tourism, many issues remain unresolved. The study suggests that Vietnam should consider long-term development and build resilience to address future challenges in its tourism industry.

Keywords: Tourism Policy, Policy evolution, sustainable tourism, Challenges, Vietnam

1. บทนำ

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางด้านผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเฉพาะสำหรับประเทศเวียดนามนั้น รายงานจากสำนักงานสถิติแห่งชาติเวียดนามชี้ให้เห็นว่า ภาคการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้ต่อเศรษฐกิจของเวียดนามโดยมีตัวเลขค่อย ๆ เพิ่มขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจากร้อยละ 6 ในปี พ.ศ. 2556 เป็นร้อยละ 7.9 ในปี พ.ศ. 2560 และสูงถึงร้อยละ 9.2 ในปี 2562 (General Statistics Office, 2020) ซึ่งทำให้เห็นว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในสามของภาคเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยรัฐบาลของประเทศเวียดนามมีนโยบายที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาภาคการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด เนื่องจากการเติบโตด้านการท่องเที่ยวมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในด้านอื่นๆ อีกด้วย เช่น การขนส่ง โทรคมนาคม การประกันภัย บริการทางการเงิน ที่พักและอาหาร การพัฒนาการท่องเที่ยวยังนำมาซึ่งการขยายตลาดของผู้บริโภคสินค้าภายในประเทศ ช่วยส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจเวียดนามได้อย่างรวดเร็ว (Yen et al., 2021)

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลเวียดนามเริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 ด้วยการลงนามอนุมัติก่อตั้งบริษัทการท่องเที่ยวแห่งแรกของเวียดนาม ซึ่งสังกัดกระทรวงการค้าระหว่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประชาสัมพันธ์ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ โดยการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยือนในฐานะแขกสำคัญของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (Vietnam National Authority of Tourism, 2020) ระยะเวลาผ่านมากว่า 60 ปี จนถึงปัจจุบัน หลังดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยใช้นโยบายโด่ย เม้ย (Doi Moi) ในปี พ.ศ. 2529 ส่งผลทำให้เวียดนามมีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเพิ่มจาก 180 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2533 มาเป็น 11,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2558 (ชญานิษฐ์ ชวะโนทย์, 2561) ทั้งนี้ ยังส่งผลให้ประเทศเวียดนามเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ หน่วยงานการท่องเที่ยวเวียดนามได้ร่างและเผยแพร่ยุทธศาสตร์การพัฒนานานาชาติ หน่วยงานการท่องเที่ยวเวียดนามได้ร่างและเผยแพร่ยุทธศาสตร์การพัฒนาช่วงปี พ.ศ. 2555-2563 และวิสัยทัศน์ถึงปี พ.ศ. 2573 อย่างเป็นทางการ โดยตั้งเป้าว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญและทำหน้าที่เป็นตัวขับเคลื่อน

การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (พาน เวียน มิง ฮุย และสุเมธ แก่นมณี, 2558) อย่างไรก็ตาม ช่วงสองปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2563-2564) เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ร้ายแรงของโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเวียดนามประสบปัญหาอย่างมาก เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวในเก้าเดือนแรกของปี พ.ศ. 2564 มีเพียงแค่ 114.5 แสนคน ลดลงร้อยละ 97 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีก่อนหน้านั้น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวประมาณร้อยละ 90 ต้องปิดกิจการชั่วคราว และอีกร้อยละ 10 ของจำนวนผู้ประกอบการที่ต้องปิดทำการอย่างถาวร ขณะเดียวกันธุรกิจโรงแรมมีอัตราการเข้าพักเพียงร้อยละ 10-20 ซึ่งส่งผลทำให้โรงแรมหลาย ๆ แห่งจำเป็นต้องลดจำนวนพนักงาน โครงการก่อสร้างโรงแรมใหม่หลายโครงการต้องหยุดพักการก่อสร้างชั่วคราว (An, 2021)

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามในอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 เพื่อนำเสนอการวางยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

2.3 เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

2.4 เพื่อชี้ให้เห็นความท้าทายและบทเรียนที่ได้รับต่อการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวในเวียดนาม

2.5 เพื่อเสนอแนะทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเวียดนามในอนาคต

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาในประเด็นนี้ ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาโดยการวิเคราะห์เอกสาร (Document analysis) โดยใช้การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องมาจากหลายๆ แหล่ง ทั้งจากเว็บไซต์ บทความวิชาการ และข้อมูลของหน่วยงานราชการ นำมาประมวลและวิเคราะห์และเรียบเรียงอธิบายความในเชิงพรรณนา (descriptive) และนำเสนอออกมาในรูปแบบงานเขียนเชิงวิชาการ

4. ผลการศึกษา

4.1 พัฒนาการของนโยบายการท่องเที่ยวในเวียดนามตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ในประเด็นนี้จะพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของนโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามตั้งแต่ช่วงแรกจนถึงปัจจุบันโดยเน้นย้ำถึงการปฏิรูปนโยบายที่สำคัญในด้านกรอบกฎหมายและความคิดริเริ่มของรัฐบาลที่หล่อหลอมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนาม การนำเสนอจะครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจที่มีการวางแผนจากส่วนกลางไปสู่เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นตลาดและการปฏิรูปในเชิงนโยบาย โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนหลักในการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยจะแบ่งวิวัฒนาการนโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามออกเป็น 5 ยุคดังต่อไปนี้

4.1.1 นโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามช่วง พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2517 :

ยุคแห่งสงคราม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503-2518 หลังจากสิ้นสุดการต่อสู้กับประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลานาน เวียดนามถูกแยกเป็นสองส่วน โดยทางภาคเหนืออยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามหรือ คอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือ ส่วนภาคใต้ถูกสหรัฐอเมริกาเข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในเวียดนามโดยใช้รัฐบาลหุ่นเชิด ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ประเทศเวียดนามเกิดความขัดแย้งระหว่างเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ นำไปสู่การต่อสู้รบกันของสองฝ่ายตลอดระยะเวลา 21 ปี (พ.ศ. 2497-2518) (ธนันทน์ บุนนรรณ, 2555) ดังนั้น นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวสมัยนั้นจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ทางการเมืองมากกว่าจะเป็นเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (ปิยะกษิทธิ์เดช เป็ลยศรี และบุญยสุษฎ์ อเนกสุข, 2561) โดยมีจุดเริ่มต้นคือ การลงนามอนุมัติก่อตั้งบริษัทการท่องเที่ยวแห่งแรกของเวียดนาม ซึ่งสังกัดกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ โดยให้บริการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยียนในฐานะแขกสำคัญของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม การท่องเที่ยวของเวียดนามสมัยนั้นถูกตั้งเป้าหมายไว้ว่า จะมีส่วนช่วยในการเพิ่มรายได้จากเงินตราต่างประเทศให้กับประเทศที่กำลังประสบความยากลำบากทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง เสริมสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรการท่องเที่ยวต่างประเทศ ซึ่งทั้งนี้จะช่วยสร้างภาพลักษณ์

ที่ดีของเวียดนามในเวทีสากล (Vietnam National Authority of Tourism, 2020) ส่วนเวียดนามได้นั้น ในช่วงเวลานั้นเวียดนามถูกแบ่งออกเป็นสองภูมิภาคคือ ภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งเป็นผลมาจากสงครามเวียดนาม-สหรัฐฯ การท่องเที่ยวของเวียดนามได้นั้นพบว่าการท่องเที่ยวภายในประเทศแทบจะไม่มีเลย ส่วนการท่องเที่ยวระหว่างประเทศเป็นเพียงแค่การดำเนินการเพื่อเป้าหมายทางการเมือง โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นเพียงเป็นตัวแทนจากประเทศต่างๆเดินทางเข้ามาเท่านั้น (Truong & Le, 2016)

4.1.2 นโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามช่วง พ.ศ. 2518-2528 : ยุคแห่งการฟื้นฟูประเทศ

ภายหลังจากประเทศสหรัฐอเมริกาถอนตัวออกจากเวียดนามใต้ ในปี พ.ศ. 2518 และเวียดนามเหนือสามารถผนวกเวียดนามใต้รวมกันเป็นประเทศเดียวกัน การปกครองของประเทศเวียดนามในขณะนั้นใช้รูปแบบการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ด้วยระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผนจากส่วนกลางโดยตลาดสินค้าและบริการถูกควบคุมจากรัฐบาลโดยส่วนใหญ่ ส่งผลทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศยังไม่มีประสิทธิภาพมากนัก ในช่วงเวลาดังกล่าว แนวทางการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบแบบแผน เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่เวียดนามเพิ่งผ่านพ้นสงครามและการฟื้นฟูเศรษฐกิจ นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงเวลานั้นส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การก่อตั้งหน่วยงานการท่องเที่ยวต่าง ๆ พัฒนาบุคลากร แรงงาน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด และการจัดตั้งสถานประกอบการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามในช่วงปี 1975-1990 (พ.ศ. 2518-2533) ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือทางด้านการเมืองเป็นหลัก ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ของประเทศที่รักความสงบสุข สันติภาพ และอิสรภาพเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจกับนานาชาติอารยะประเทศ อย่างไรก็ตาม ด้วยนโยบายด้านการวางแผนโครงสร้างองค์การเกี่ยวกับการท่องเที่ยวดังกล่าว การท่องเที่ยวของเวียดนามได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการวางรากฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาที่ก้าวกระโดดในเวลาถัดไป (ชญานิ ชวะโนทย์, 2561)

4.1.3 นโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามช่วง พ.ศ. 2529 - พ.ศ. 2562

: ยุคแห่งการปฏิรูปด้วยนโยบาย Doi moi

ในปี พ.ศ. 2529 เวียดนามได้ดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจที่เน้นระบบตลาด โดยการใช้นโยบาย โดย เม่ย (Doi moi) หรือเรียกว่า “Doi Moi policy” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ครั้งนี้ได้ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งการท่องเที่ยวด้วย ที่สำคัญเนื่องจากนโยบายการเปิดประเทศดังกล่าวและด้วยลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจทำให้เวียดนามกลายเป็นจุดหมายปลายทางที่ยอดนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถูกจัดเป็นอันดับที่สามารถรองจากอินโดนีเซียและไทย จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเวียดนามเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณจาก 1.251 ล้านคนในปี พ.ศ. 2538 เป็น 12.922 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2560 การท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญต่อการเติบโตของ GDP และช่วยกระตุ้นการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศเวียดนามอย่างก้าวกระโดด ดังนั้น อุตสาหกรรม การการท่องเที่ยวในยุคนี้ได้กลายมาเป็นนโยบายระดับชาติที่รัฐบาลต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก (Hoa et al., 2020) โดยเห็นได้จากการเกิดขึ้นของนโยบายต่าง ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2537 มติของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อนำไปสู่ ความเป็นอุตสาหกรรมและความทันสมัยของประเทศ ในปี พ.ศ. 2541 กรมการเมือง ได้ออกนโยบายเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการก่อตั้งสำนัก คณะกรรมการอำนวยการของรัฐซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบด้านกฎหมายการท่องเที่ยวฉบับแรก และนโยบายที่ส่งเสริมโครงการลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว และแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวแห่งชาติได้รับการอนุมัติและดำเนินการทั่วประเทศ (Vietnam National Authority of Tourism, 2020)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยเวียดนามได้มีส่วนช่วยในการฟื้นฟู และขยายตัวของอัตราการเติบโตเศรษฐกิจในช่วงหลายสิบปีหลังจากมีการดำเนินนโยบาย โดย เม่ย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2560 เป็นครั้งแรกที่รัฐบาล ได้ออกมติที่ 08-NQ/TW ซึ่งกำหนดอย่างชัดเจนว่า “ให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็น ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ สร้างแรง ผลักดันต่อการพัฒนาทุกภาคส่วนและเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ” ขณะเดียวกัน มติที่ 08-NQ/ TW ยังเน้นย้ำว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นความรับผิดชอบของระบบการบริหาร

ประเทศทุกระดับชั้น ทุกภาคส่วนของสังคมทั้งหมดให้อยู่ภายใต้การกำกับและดูแลของคณะกรรมการกลางของพรรคอย่างใกล้ชิด รวบรวมแหล่งทรัพยากรของชาติเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว” ซึ่งทั้งหมดนี้เพื่อยกระดับการตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อการท่องเที่ยวของภาครัฐทุกส่วน ซึ่งส่งผลทำให้นโยบายต่าง ๆ ได้ถูกดำเนินการในทุกระดับ ส่งเสริมให้มีการลงทุนหลั่งไหลเข้ามาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ (Vietnam National Authority of Tourism, 2020)

ประเทศเวียดนามมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองที่สำคัญมากมาย เช่น ฮาป้า ฮาลองเบย์ เมืองหลวงฮานอย โฮจิมินห์ เป็นต้น จากข้อมูลของนักท่องเที่ยวพบว่า การท่องเที่ยวของเวียดนามมีความสอดคล้องกับแนวคิด Nostalgia Tourism คือปรากฏการณ์ทางสังคมอันเป็นที่มาของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบวิถีหาอดีตซึ่งนับว่าเป็นความสำเร็จด้านการตลาดในการดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวที่จินตนาการร่วมกันถึงยุคสมัยใดสมัยหนึ่งในอดีตอันเป็นช่วงเวลาแห่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองหรือสวยงามที่สุดด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ของประเทศเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2567 สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวต่างชาติมากที่สุด ได้แก่ ฮานอย โฮจิมินห์ซิตี้ ดานัง ฟูโก๊วก ฮอยอัน ญาจาง ดาลัด เว้ ฟานเถียต และหุงเต่า จังหวัดเหล่านี้เป็นผู้นำในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2566 เมืองฮานอยต้อนรับนักท่องเที่ยวประมาณ 4 ล้านคน ในขณะที่โฮจิมินห์ซิตี้ต้อนรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเกือบ 5 ล้านคน และดานังต้อนรับนักท่องเที่ยว 1.98 ล้านคน (Communist Party of Vietnam Online Newspaper, (2023); Vn Economy, (2023)).

4.1.4 นโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามช่วง พ.ศ. 2563-2565 : ยุคแห่งการระบอบโควิด-19

ตามรายงานของสำนักงานสถิติทั่วไปในปี พ.ศ. 2563 เนื่องจากการปิดพรมแดนเพื่อป้องกันโรคระบาด Covid-19 ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเยือนเวียดนามมีเพียงประมาณ 3.7 ล้านคน ลดลงร้อยละ 79.5 นักท่องเที่ยวภายในประเทศมีเพียง 56 ล้านคน ลดลงร้อยละ 34.1 (General Statistics Office, 2020) ประมาณร้อยละ 95 ของสถานประกอบการที่ให้บริการการท่องเที่ยวระหว่างประเทศของเวียดนามต้องหยุดดำเนินงาน ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563 มีเพียงกิจกรรมการเดินทางภายในประเทศ

บางส่วนเท่านั้นที่ได้รับการฟื้นฟู แต่ต่อมาก็มีคำสั่งจากรัฐบาลของเวียดนามให้ปิดอีกครั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2563 และรวมไปถึงโรงแรมหลายแห่งต้องปิดการดำเนินงานอีกด้วย (จำนวนผู้เข้าพักในบางครั้งเพียง ร้อยละ 10-15) (Phuong, 2023) จะเห็นได้ว่าการระบาดใหญ่ของ Covid-19 ได้ส่งผลกระทบอย่างหนักและร้ายแรงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนาม รัฐบาลเวียดนามจึงได้ดำเนินมาตรการอย่างรวดเร็วเพื่อดำเนินนโยบายเฉพาะกิจที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับผู้ประกอบการธุรกิจต่างๆ รวมถึงธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้พวกเขาสามารถอยู่รอดจากการแพร่ระบาดของ Covid-19 ได้ (Hoang et al., 2020) เช่น ส่งเสริมความตระหนักตัวของประชาชนในการรณรงค์ให้ประชาชนเข้ารับการฉีดวัคซีน COVID-19 ให้กับทุกภาคส่วนของสังคม โดยมุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวที่ปลอดภัยและจุดหมายปลายทางที่ปลอดภัย (Tuyet et al., 2021)

นอกจากนี้ ตามข้อเสนอของกระทรวงวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว รัฐบาลได้ออกมติ 68 / NQ-CP เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นนโยบายช่วยเหลือภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ Covid-19 จะได้รับการสนับสนุนด้วยเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ประมาณ VND 3,710,000 / คน / เดือน (Vietnam National Authority of Tourism, 2021) ที่สำคัญนายกรัฐมนตรีได้ออกคำสั่งที่ 11/CT-TTg ซึ่งลงมติวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2563 เกี่ยวกับการกึ่งด่วนและแนวทางแก้ไขปัญหาในการผลิตและการประกอบธุรกิจ ได้แก่ (1) การสนับสนุนทางการเงินและสินเชื่อเพื่อช่วยให้ผู้ประกอบการมีเงินทุนเพียงพอที่จะจ่ายสำหรับการชำระเงินที่ครบกำหนดและรักษาการผลิตและกิจกรรมทางธุรกิจในระหว่างที่ โรค Covid-19 กำลังระบาดอย่างรุนแรง; (2) ลดหรือระงับค่าธรรมเนียมภาษีและภาระหนี้ธนาคารเพื่อลดภาระทางการเงินให้กับผู้ประกอบการที่ต้องจัดการในช่วงเวลาที่ยากลำบาก (Dat, 2021) นโยบายเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แม้ว่าจะต้องระงับการต้อนรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ แต่รัฐบาลยังคงวางแผนในเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะยาวด้วยมุมมองของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและครอบคลุม และมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูง (Hoang & Hanh, 2020)

4.1.5 นโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามช่วง พ.ศ. 2566-ปัจจุบัน

หลังจากผ่านสองปีของการได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัส Covid-19 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและแสดงสัญญาณของการเติบโตอีกครั้ง ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของเวียดนามในปี พ.ศ. 2565 นอกจากนี้ การสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรทุกระดับได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งมีโอกาสฟื้นตัวจาก Covid-19 และการเติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติเวียดนามยังได้เสนอให้กระทรวงวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยวประกาศใช้แผนหมายเลข 3228 เพื่อดำเนินนโยบายเพื่อกระตุ้นอุปสงค์และฟื้นฟูกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเดินทาง ยิ่งไปกว่านั้น สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติเวียดนามยังเป็นผู้นำและผู้ประสานงานอย่างใกล้ชิดให้กับหน่วยงานท้องถิ่นในการดำเนินการหลายโครงการเพื่อฟื้นฟูการท่องเที่ยวภายในประเทศ ระหว่างจังหวัดและระหว่างภูมิภาคอย่างปลอดภัย เชื่อมโยงจุดหมายปลายทางสมาคมการท่องเที่ยวธุรกิจและสายการบินเพื่อสร้างแพ็คเกจคุณภาพและโปรแกรมการท่องเที่ยวพิเศษเพื่อกระตุ้นความต้องการการเดินทางท่องเที่ยวของประชาชน (Vietnam National Authority of Tourism, 2021)

การฟื้นตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนามเพื่อมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมายในการเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่สำคัญภายในปี พ.ศ. 2573 ตามมติ 08-NQ/TW เป็นความมุ่งหมายอย่างแรงด่วนของรัฐบาลเวียดนาม ดังนั้น รัฐบาลเวียดนามจึงมีนโยบายหลายอย่างเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น การลดค่าไฟฟ้าในสถานประกอบการที่พัก, การลดเงินทุนการท่องเที่ยวสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยว, การสนับสนุนสวัสดิการสำหรับมัคคุเทศก์ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีนโยบายสนับสนุนของรัฐบาลและกระทรวงแรงงาน ผู้พิทักษ์ทางสังคมและกิจการสังคมก็ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการฝึกอบรมและจัดหางานให้กับแรงงานใหม่ที่เข้าไปทำงานในแวดวงการท่องเที่ยว ซึ่งเข้ามาทดแทนให้กับแรงงานจำนวนมากเนื่องจากผลกระทบของภาระระบาดใหญ่ของ Covid-19 ที่ต้องลาออกจากงานแล้วเปลี่ยนไปทำงานในสายอาชีพอื่น และไม่มี ความตั้งใจที่จะกลับไปทำงานด้านการท่องเที่ยวอีก นอกจากนี้ รัฐบาลยังใช้นโยบายเกี่ยวกับการลดภาษีสินค้าพิเศษ การลดค่าเช่าที่ดิน สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อช่วยบรรเทาปัญหาและมีเงินทุนเมื่อจำเป็นต้องเริ่มต้นใหม่ธุรกิจอีกครั้ง (Phuong, 2021)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2566 ที่ผ่านมา สมัชชาแห่งชาติได้ลงมติเห็นชอบกับการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการออกและการเข้าประเทศของพลเมืองเวียดนามและกฎหมายว่าด้วยการเข้าออก การขนส่งและการพำนักของชาวต่างชาติในเวียดนาม ดังนั้น สมัชชาแห่งชาติจึงตกลงที่จะขยายระยะเวลาวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์จาก 30 วันเป็น 90 วันใช้ได้สำหรับผู้ที่ได้รับวีซ่าเข้าประเทศหลายครั้ง ในขณะเดียวกันก็เพิ่มระยะเวลาพำนักชั่วคราวที่ชายแดนสำหรับผู้เข้าประเทศภายใต้การยกเว้นวีซ่าฝ่ายเดียวจาก 15 วันเป็น 45 วัน ซึ่งมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม 2566 เป็นต้นไป นโยบายนี้ถือเป็นการส่งเสริมที่ดีสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่จะเดินทางไปเวียดนามมากขึ้นและนานขึ้น และยังเป็นโอกาสสำหรับการท่องเที่ยวเวียดนามในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค เช่น ประเทศไทย เนื่องจากนโยบายดังกล่าวได้จัดปัญหาคอขวดในเรื่องของวีซ่าซึ่งจะช่วยให้เวียดนามบรรลุเป้าหมายในการต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ 8 ล้านคนในปี พ.ศ. 2566 ซึ่งช่วยเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาประเทศเวียดนามร้อยละ 5-25 ต่อปี (Economy and Urbanism, 2023)

4.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างยั่งยืน

กฎหมายว่าด้วยการท่องเที่ยว พ.ศ. 2560 ของเวียดนามให้คำจำกัดความ “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ว่าหมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นไปตามข้อกำหนดแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกับได้รับผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกันของทุกหน่วยงานและภาคส่วน รวมทั้งประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องโดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ” การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยเนื้อหาพื้นฐาน 3 ประการต่อไปนี้ (1) รักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่สูงอย่างสมดุลสมผล มั่นคงและต่อเนื่อง อัตราการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวควรได้รับการพิจารณาในระดับที่เหมาะสมตามสภาพจริงเพื่อตอบสนองความต้องการในการส่งเสริมการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในขณะที่ไม่สร้างแรงกดดันเพื่อแลกกับการเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม (2) ส่งเสริมความก้าวหน้า ความยุติธรรมทางสังคม การอนุรักษ์ และการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องนำไปสู่การ

แสวงหาผลประโยชน์ที่มีประสิทธิภาพและมีเหตุผล การใช้คุณค่าทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรมนุษย์ของท้องถิ่นเพื่อรักษาความยั่งยืนในระยะยาว (3) การคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาและการพัฒนาทรัพยากรหมุนเวียน ได้แก่ การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาในกิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาเพื่อสร้างสถานที่และเงื่อนไขสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Hung, 2023)

นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีฟาม มินห์ ซินห์ ได้ลงนามในมติรัฐบาลฉบับที่ 82/NQ-CP เกี่ยวกับการกิจสำคัญและแนวทางแก้ไขเพื่อเร่งการฟื้นตัวและเร่งการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนโดยขอให้กระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยวดำเนินโครงการ “ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีลักษณะของการเป็นหัวอกของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ” โดยเน้นย้ำพิเศษในเรื่องการปรับโครงสร้างตลาดการท่องเที่ยว เสริมสร้างสถิติการท่องเที่ยวและดำเนินการสำรวจข้อมูลการท่องเที่ยวภายใต้โครงการสำรวจสถิติแห่งชาติ พัฒนาและดำเนินการตามแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวสีเขียวในช่วงปี.ศ. 2566-2568 ปกป้องสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมในสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายใต้แนวคิด “จุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวสีเขียว สะอาด สวยงาม มีอารยธรรมและเป็นมิตร (Cong an nhan dan online, 2023)

เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รัฐบาลเวียดนามได้มุ่งเน้นให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากเดิมมีเพียงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลเท่านั้น แต่ในระยะหลังรัฐบาลพยายามเน้นส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ (ethnic tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco-tourism) การท่องเที่ยวในเมือง (urban tourism) และการท่องเที่ยวเพื่อการจัดประชุมสัมมนาและการจัดนิทรรศการ (MICE tourism) เพิ่มขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น รัฐบาลเวียดนามได้ประกาศส่งเสริมเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค รวมทั้งการระบุรูปแบบผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ต่าง ๆ

ทั่วทั้งภูมิภาค โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลไกก่อให้เกิดการสร้างงานและกระจายรายได้ อย่างทั่วถึง เพราะรัฐบาลมองว่า ประชาชนในทุกภาคส่วนของประเทศจะต้องมีความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาขับเคลื่อนประเทศไปกับรัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ ด้วย (ปิยะภิชิต์เดช เปลือยศรี และบุญยสฤกษ์ อเนกสุข, 2561)

4.3 ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

ผลจากนโยบายต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นบทบาทที่สำคัญของนโยบายการท่องเที่ยวเวียดนามตั้งแต่ปีพ.ศ.2503 จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลเวียดนามได้ดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งนำมาซึ่งผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถสรุปดังนี้

(1) ด้านการเติบโตเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของเวียดนาม นับตั้งแต่นโยบาย Doi moi ในปี พ.ศ. 2529 การท่องเที่ยวของเวียดนามค่อยๆพัฒนาอย่างน่าสนใจ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลตัวเลขนักท่องเที่ยวในปี 2533 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเพียง 260,000 คน แต่เมื่อพิจารณาตัวเลขนักท่องเที่ยวในปี 2562 มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงถึง 18 ล้านคน และมีจำนวนเพิ่มขึ้นร้อยละ 16.2 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2561 อัตราการเติบโตเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 15 ต่อปีและปัจจุบันอยู่ที่ร้อยละ 21 ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวจึงมีส่วนช่วยในการเพิ่มสัดส่วนของ GDP ของประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในปี พ.ศ. 2559 ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้นการเติบโตของ GDP ได้ประมาณร้อยละ 6.96 ในปี พ.ศ. 2560 ได้มีส่วนเพิ่ม GDP ประมาณร้อยละ 7.9 ในขณะที่ปี พ.ศ. 2561 ได้มีส่วนในการเพิ่มขึ้นของ GDP สูงถึงร้อยละ 8.4 นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยังมีส่วนช่วยในการสร้างงานภายในประเทศ ประมาณ 1.3 ล้านคน ไม่นับจำนวนคนที่ให้บริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ช่วยกระตุ้นตลาดสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการอื่น ๆ ของประเทศ (Ho, 2021)

(2) ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้มีความจำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องได้รับการปรับปรุง เช่น เครือข่ายการคมนาคมขนส่ง โรงแรมที่พักอาศัย และสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกสาธารณะ การวางแผนอย่างรอบคอบและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานสามารถยกระดับการท่องเที่ยวโดยรวมและสร้างความประทับใจในเชิงบวกให้กับผู้มาเยือน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญในการช่วยให้การท่องเที่ยวของเวียดนามยกระดับและได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องด้วยการลงทุนอย่างเป็นระบบครอบคลุมจากทั้งรัฐบาลและคู่ค้าจากต่างประเทศ ในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาปรับปรุงโครงการสร้างรีสอร์ตระดับหรูไปจนถึงปรับปรุงเครือข่ายสนามบิน ท่าเรือ ถนน ฯลฯ ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศ

(3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวสามารถส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งด้านบวกและด้านลบ ในขณะที่การส่งเสริมแนวทางปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและนโยบายการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถช่วยปกป้องระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวจำนวนมากที่ไม่ได้รับการตรวจสอบอาจนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมรวมถึงมลพิษซึ่งส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติของคนในท้องถิ่นได้

(4) การอนุรักษ์วัฒนธรรม นโยบายการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันยาวนานของเวียดนามได้ การส่งเสริมให้ผู้เข้าชมเคารพขนบธรรมเนียมประเพณีและสถานที่ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นสามารถมั่นใจได้ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมจะได้รับการคุ้มครองและส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

(5) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่การท่องเที่ยวสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจได้ แต่ก็อาจทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่รุนแรงขึ้น ประโยชน์ของการท่องเที่ยวอาจกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่หรือธุรกิจซึ่งนำไปสู่ความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคและชุมชนต่างๆ

ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อทุกภาคส่วน นโยบายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมและแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนสามารถสร้างความตระหนักในหมู่นักท่องเที่ยวผู้ประกอบการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับความสำคัญของการรักษาสีเขียวและสิ่งแวดล้อมและการเคารพบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้สามารถนำไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและเข้มแข็งมากขึ้น การสร้างภาพลักษณ์ของประเทศ นโยบายต่าง ๆ

ของเวียดนามต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ในเวทีระหว่างประเทศ ประสบการณ์เชิงบวกและแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น และเพิ่มชื่อเสียงของเวียดนามในฐานะจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่ต้องการและเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตและเศรษฐกิจกับประเทศอื่น ๆ

สรุปได้ว่านโยบายการท่องเที่ยวของเวียดนามมีศักยภาพในการกำหนดอนาคตของประเทศในรูปแบบต่างๆ ด้วยการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รัฐบาลสามารถมั่นใจได้ว่าการท่องเที่ยวยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายที่มีประสิทธิภาพและการติดตามอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการกับความท้าทายและเพิ่มผลกระทบเชิงบวกของการท่องเที่ยวต่อสังคมและเศรษฐกิจของเวียดนาม

4.4 ความท้าทายและบทเรียนที่ได้รับต่อการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวในเวียดนาม

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนามเผชิญกับความท้าทายและปัญหาหลายประการในการดำเนินนโยบาย มุมมองของผู้เขียนมองว่าแม้ว่าปัญหาเหล่านี้บางส่วนอาจมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง แก้ไข แต่ก็ยังมีหลายปัญหาที่ต้องการมีการแก้ไขและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้

(1) นโยบายวีซ่า ในอดีตเวียดนามมีข้อจำกัดในการออกวีซ่าที่ค่อนข้างเข้มงวดสำหรับนักเดินทางระหว่างประเทศ กระบวนการขอวีซ่าที่ซับซ้อนและค่าธรรมเนียมที่อัตราที่สูงอาจเป็นอุปสรรคให้กับนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพจากการเข้ามาท่องเที่ยวในระยะยาวในประเทศ

(2) โครงสร้างพื้นฐาน แม้ว่าเวียดนามจะมีความคืบหน้าอย่างมากในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน แต่ก็ยังมีความกังวลเกี่ยวกับความไม่เพียงพอของเครือข่ายการขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท การเชื่อมต่อทางคมนาคมที่ไม่เพียงพอและความยากลำบากในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวทางไกล อาจจำกัดการเติบโตของการท่องเที่ยวในระยะยาวได้

(3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวอาจทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้มากเกินไปและนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การดำเนินการที่ยั่งยืนในการจัดการของเสียและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นความท้าทายที่รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญ

(4) คุณภาพของการบริการ มาตรฐานการบริการที่ไม่สอดคล้องกันและการขาดบุคลากรที่ผ่านการฝึกอบรมอย่างดีในภาคการบริการอาจส่งผลกระทบต่อความประทับใจของนักท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจที่อาจเกิดขึ้น

(5) ความปลอดภัยในระหว่างการท่องเที่ยว แม้ว่าโดยทั่วไปเวียดนามจะถือว่าปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ก็มีความเสี่ยงเกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรม อุบัติเหตุจากรถ และการหลอกลวงนักท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการรับรู้ถึงความปลอดภัยในหมู่นักเดินทาง

(6) การส่งเสริมการตลาด แม้ว่าเวียดนามจะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายและมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า แต่ก็มีผลทำให้การทำตลาดในระดับระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวชั้นนำในเวทีโลก การปรับปรุงความพยายามในการส่งเสริมการขายและการกำหนดเป้าหมายไปยังตลาดต่างประเทศที่เฉพาะเจาะจงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเติบโตอย่างยั่งยืน

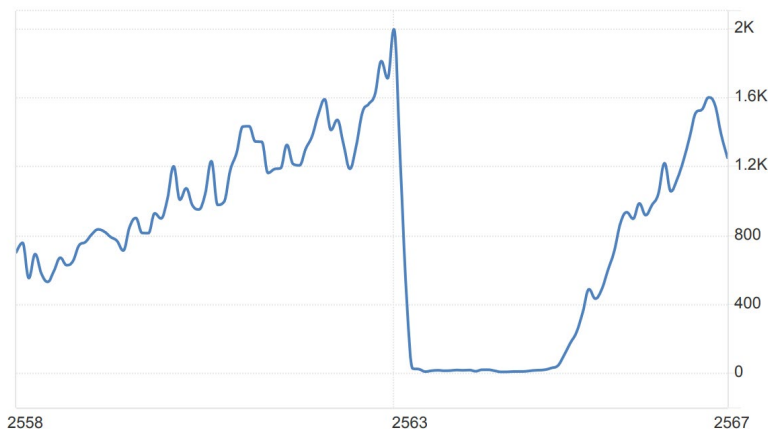
(7) ขาดความหลากหลาย ภาคการท่องเที่ยวของประเทศเวียดนามพึ่งพาจุดหมายปลายทางยอดนิยมมากเกินไป เช่น ฮานอย โฮจิมินห์ซิตี้ ฮาลองเบย์และฮอยอัน แม้ว่าสถานที่เหล่านี้จะเป็นสิ่งดึงดูดที่สำคัญแต่ความพยายามในการส่งเสริมจุดหมายปลายทางที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการกระจายผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกันทั่วประเทศ

(8) ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ อุปสรรคของระบบราชการและกฎระเบียบที่ไม่ชัดเจนในบางพื้นที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการลงทุน ในปี พ.ศ. 2560 รัฐบาลได้ออกมติที่ 08-NQ/TW เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหัวขบวนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น “เกี่ยวกับการลงทุนประกาศใช้นโยบายเพื่อส่งเสริมและจูงใจการลงทุนด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่สำคัญของการท่องเที่ยว พื้นที่ทางไกลที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว” อย่างไรก็ตาม

หลังจากดำเนินการตามมตินี้มานานกว่า 5 ปีรัฐบาลและกระทรวงที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ออกนโยบายเพื่อส่งเสริมและจูงใจการลงทุนด้านการท่องเที่ยว เช่น กฎหมายว่าด้วยการลงทุนในโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่อยู่ในรายการแรงจูงใจในการลงทุนเพื่อสร้างความก้าวหน้าในการพัฒนาการท่องเที่ยว (National Assembly of Vietnam, 2022)

4.5 ทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเวียดนามในอนาคต

การระบาดใหญ่ของ COVID-19 ทำให้เกิดวิกฤตที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและทำให้ผู้คนหลายล้านคนทั่วโลกตกงาน สภาการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวโลก (WTTC) ได้สรุปบทเรียนจากการระบาดใหญ่ของ COVID-19 เช่น ความจำเป็นต้องมีความร่วมมือและการประสานงานกันจากทุกภาคส่วนเพื่อจัดการวิกฤตในครั้งนี้ ความร่วมมือเป็น “กุญแจสำคัญ” ที่มุ่งเน้นไปที่มนุษย์ ความปกติใหม่ที่กำลังถูกสร้างขึ้นจะต้องทำให้คนในสังคมของโลกใบนี้ใช้แนวทางแบบองค์รวมและมีเป้าหมายเพื่อส่วนรวมเพื่อความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นหลัก รากฐานสำคัญสำหรับการจัดการและการฟื้นฟูวิกฤตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเวียดนามจำเป็นต้องทบทวนและประเมินผลการจัดการและพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวฟื้นตัวจากการระบาดใหญ่ของ COVID-19 หลังจากนั้นจึงดำเนินการเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อเปลี่ยนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นภาคเศรษฐกิจที่ยั่งยืน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในบริบทใหม่ที่สมบูรณ์ (World Travel and Tourism Council, 2021).

Source: tradingeconomics.com | General Statistics Office of Vietnam

รูปภาพที่ 1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทยเวียดนาม ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2558 - มิถุนายน พ.ศ. 2567

แหล่งข้อมูลอ้างอิง: ดัดแปลงจาก Tradingeconomics.com (2024)

จากรูปภาพที่ 1 แสดงกราฟจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่ประเทศเวียดนาม ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2558 - มิถุนายน พ.ศ. 2567 ข้อมูลจากกราฟพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ถึงปี พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการระบาดของ โควิด 19 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาประเทศเวียดนามมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่มาสะดุดลงเมื่อเกิดวิกฤติ โควิด 19 ทำให้เกิดการปิดประเทศ การเดินทางของนักท่องเที่ยวมีน้อยลงมากในปี พ.ศ. 2562 จนถึงปี พ.ศ. 2565 จำนวนนักท่องเที่ยวจึงเริ่มฟื้นตัว และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2567

ดังนั้น อนาคตของการพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มที่สำคัญ ได้แก่ การที่ผู้เดินทางให้ความสำคัญกับความปลอดภัยโดยเลือกจุดหมายปลายทางที่ปลอดภัยจากโรคระบาด การรับประกันสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวผ่านมาตรการความปลอดภัยส่วนบุคคล การกำหนดให้มีพาสปอร์ตวัคซีนและการรับรองจากกระทรวงสาธารณสุข เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการท่องเที่ยวภายในประเทศและการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ต่างชาติ การใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มความปลอดภัยและความสะดวกสบายด้วยบริการแบบไร้สัมผัส เช่น การจองตั๋วการเดินทางและที่พักแบบออนไลน์และการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวโดยใช้ AI การเดินทางเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เป็นที่ต้องการเพื่อลดการสัมผัสและความเสี่ยงต่อโรค บริษัทท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงพร้อมนโยบายที่ยืดหยุ่นจะได้รับความนิยมเนื่องจากผลกระทบของไวรัส Covid-19 อย่างต่อเนื่องทำให้การจัดการเป็นไปได้อย่างรัดกุมและรอบคอบ กิจกรรมการท่องเที่ยวตามธรรมชาติและการทำอาหารของคนในท้องถิ่นเป็นตัวเลือกที่น่าสนใจสำหรับประเทศที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนามสามารถใช้ประโยชน์จากแนวโน้มเหล่านี้ได้โดยการพัฒนาลิขสิทธิ์การท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ตามหลักการการได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ สรุปได้ว่าอนาคตของการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญของนโยบายเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว ความสะดวกสบายและประสบการณ์ที่น่าจดจำ ในขณะการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางความท้าทายระดับโลก การยอมรับเทคโนโลยีและรองรับนักท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเติบโตและความยั่งยืนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต

สำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะฟื้นตัวจำเป็นต้องอาศัยระบบการแก้ปัญหาที่ครอบคลุมและประสานกันซึ่งครอบคลุมกลไกนโยบายการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ โครงสร้างพื้นฐานสิ่งอำนวยความสะดวก การส่งเสริมกลยุทธ์การตลาดและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว ในเวียดนาม ผู้เชี่ยวชาญ เช่น Long & Anh (2021); Phuong (2021) และ Tuan (2021) ได้ระบุและนำเสนอแนะนโยบายสำคัญหลายประการที่ต้องดำเนินการ

(1) นโยบายควบคุมการแพร่ระบาด: รัฐบาลต้องควบคุมและจัดการการระบาดของโรคติดต่อ เช่น Covid-19 ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินมาตรการที่สำคัญกับสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชน ในขณะที่ช่วยทำให้การดำเนินงานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างราบรื่น

(2) การปรับโครงสร้างตลาดการท่องเที่ยว: อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องทบทวนโครงสร้างและคิดค้นแนวทางเพื่อกระจายสถานที่ท่องเที่ยวโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนยิ่งขึ้น สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวภายในประเทศ

เพิ่มเติมให้มีความหลากหลายและมีคุณภาพสูงเพื่อรองรับตลาดการท่องเที่ยวที่หลากหลาย การเน้นตลาดนักท่องเที่ยวในประเทศในช่วงแรกจะเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการฟื้นตัวของอุตสาหกรรม

(3) นโยบายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: ความร่วมมือระหว่างประเทศและท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เวียดนามควรส่งเสริมโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศและความร่วมมือกับจุดหมายปลายทางในภูมิภาค ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อขณะที่ปรับตัวให้เข้ากับผลกระทบของโรคระบาด

(4) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล: การยอมรับการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบดิจิทัลเป็นส่วนสำคัญในการยกระดับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การคว่าโอกาสจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถนำไปสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการบริการและการประหยัดต้นทุนสำหรับธุรกิจ นอกจากนี้ระบบรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบมีความสำคัญต่อการวิจัยและการวางแผนที่มีประสิทธิภาพในการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(5) การส่งเสริมการตลาด: การสื่อสารและการส่งเสริมการขายมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมช่องว่างระหว่างนักท่องเที่ยวต่างประเทศและประเทศเวียดนาม การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมให้เวียดนามเป็นจุดหมายปลายทางที่ปลอดภัย เป็นมิตร และน่าดึงดูด ในขณะที่จัดแสดงแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศให้เข้ามาเที่ยวในประเทศเวียดนามอย่างยั่งยืนมากขึ้น

(6) การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน: การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของวิสาหกิจการท่องเที่ยวชุมชนจะไม่เพียงเสริมสร้างประสบการณ์ที่ดีต่อการท่องเที่ยว แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและเพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชนท้องถิ่น

(7) ลดความซับซ้อนของขั้นตอนการบริหาร: การปรับปรุงกระบวนการบริหารและลดค่าธรรมเนียมในภาคการท่องเที่ยวจะช่วยให้การดำเนินงานด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความราบรื่นขึ้นและส่งเสริมให้ธุรกิจมีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมมากขึ้น

ผู้เขียนเห็นว่าด้วยการนำนโยบายเหล่านี้ไปใช้และดำเนินงานในลักษณะที่ประสานกัน เวียดนามสามารถปูทางไปสู่การฟื้นตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่แข็งแกร่ง และนำไปสู่การเติบโตในระยะยาวและสร้างความยืดหยุ่นในการเผชิญกับความท้าทายในอนาคต

5. สรุป

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศไทยเวียดนาม ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รายได้จากการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศเวียดนาม อัตราการเติบโตเศรษฐกิจในภาคการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากร้อยละ 6 ในปี พ.ศ. 2556 เป็นร้อยละ 9.2 ในปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นหนึ่งในสามของเศรษฐกิจที่สำคัญ รัฐบาลเวียดนามมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมและพัฒนาภาคการท่องเที่ยว การเริ่มต้นลงทุนในบริษัทการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ที่ดีเพื่อสร้างความสนใจในสถานที่ท่องเที่ยว ส่งผลให้เวียดนามกลายเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญในการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ นอกจากนี้ นโยบายที่เน้นการดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ในเวียดนามได้ช่วยเพิ่มยอดการลงทุนจาก 180 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2533 เป็น 11,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2558 การเติบโตด้านการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจในหลายด้าน เช่น การขนส่ง โทรคมนาคม และการเพิ่มมูลค่าให้กับภาคเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แนวทางการท่องเที่ยวต้องเปลี่ยนแปลงในยุค New Normal ซึ่งมีความต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อรับมือกับสถานการณ์ร้ายแรงจากโรคระบาด COVID-19 การท่องเที่ยวต้องปรับตัวเข้ากับสภาวะเศรษฐกิจและสุขภาพของประชาชน การสร้างนโยบายท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขใหม่เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สามารถเติบโตอย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อประชากรและเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต

6. เอกสารอ้างอิง

- ชญาณี ชะโนทัย. (2561). นโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเวียดนาม. *พัฒนาการเศรษฐกิจปริทรรศน์*, 12(1), 80-106.
- ธนันท์ บุนวรรณา. (2555). บทความปริทรรศน์: สถานภาพความรู้ว่าด้วยเรื่อง “ความสัมพันธ์ เวียดนาม-สหรัฐอเมริกา” ในวิทยานิพนธ์เวียดนาม. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 8(1), 63-93.

- ปิยะภิชิต์เดช เปลือยศรี และบุญยสุษฐ์ อเนกสุข. (2561). การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์
ในเวียดนาม: พัฒนาการและสถานภาพในปัจจุบัน. *วารสารคณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 10(1), 1-32.
- พาน เวียน มิ่ง สุข และสุเมธ แก่นมณี. (2558). การศึกษาความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวต่อการบริการท่องเที่ยวในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามตอนกลาง.
วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มข., 8(1), 75-90.
- An, D. T. (2021). Vietnam tourism after the COVID-19 pandemic: Looking back
and moving forward. In *Vietnam tourism seminar: Vietnam tourism,
recovery and development* (pp. 1-12). Nghe An province, Vietnam.
- Communist Party of Vietnam Online Newspaper. (2023). Ho Chi Minh City
welcomes nearly 5 million international visitors. Retrieved June
24, 2024, from <https://dangcongsan.vn/kinh-te-va-hoi-nhap/thanh-pho-ho-chi-minh-don-gan-5-trieu-luot-khach-quoc-te-656788.html>
- Cong an nhan dan online. (2023). Government issues Resolution to accelerate
sustainable tourism development. Retrieved June 23, 2024, from
<https://nhandan.vn/chinh-phu-ban-hanh-ngghi-quyet-day-nhanh-phuc-hoi-tang-toc-phat-trien-du-lich-hieu-qua-ben-vung-post753315.html>
- Dat, P. T. (2021). Financial policies to support vietnamese enterprises during
Covid-19 pandemic. *Journal of Finance - Marketing*, 65(5), 1-14.
- Economy and Urbanism. (2023). New visa policy, creating opportunities for
the tourism industry to attract international visitors. Retrieved June
24, 2024, from <https://kinhtedothi.vn/nut-that-visa-da-duoc-go-co-hoi-cho-nganh-du-lich-hut-khach-quoc-te.html>
- General Statistics Office. (2020). Socio-Economic Situation in the fourth quarter
and 2020. Retrieved June 22, 2024, from <https://www.gso.gov.vn/en/data-and-statistics/2021/01/socio-economic-situation-in-the-fourth-quarter-and-the-whole-year-2020/>

- General Statistics Office. (2019). Socio-Economic Situation in the fourth quarter and the whole year 2019. Retrieved June 24, 2024, from <https://www.gso.gov.vn/en/data-and-statistics/2020/01/socio-economic-situation-in-the-fourth-quarter-and-the-whole-year-2019/>
- Ho, H. Q. (2021). Improvement of the competitiveness of Vietnam tourism. *Journal of Economics and Development*, 283, 59-69.
- Hoa, T. V., Vu, J., & Thao, P. Q. (2020). Vietnam's sustainable tourism and growth: A new approach to strategic policy modelling. *National Accounting Review*, 2(4), 324-336.
- Hoang, P. T., Duc, T. H., & Anh, N. D. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on Vietnam's tourism industry and solutions to respond. *Journal of Economics and Development*, 274, 43-53.
- Hung, N. M. (2023). Sustainable tourism development in Vietnam. *Journal of Political Theory*, 539, 14-20.
- Long, P. H., & Anh, N. V. (2021). Covid-19: Context, impacts, lessons learned, tourism development trends and solutions and policies to recover the tourism industry. In *Vietnam tourism seminar: Vietnam tourism, recovery and development* (pp. 204-224). Nghe An province, Vietnam.
- National Assembly of Vietnam. (2022). It is necessary to soon complete policies directly related to tourism development. Retrieved June 27, 2024, from <https://quochoi.vn/hoatdongdbqh/Pages/tin-hoat-dong-dai-bieu.aspx?ItemID=71335>
- Phuong, L. T. T. (2023). Tourism development trends in Vietnam after the COVID-19 pandemic. *Journal of State Management Review*, 325, 40-44.
- Phuong, M. H. (2021). Vietnam Tourism - Trends and solutions for recovery in the context of safe adaptation to the Covid-19 epidemic. In *Vietnam tourism seminar: Vietnam tourism, recovery and development* (pp. 290-303). Nghe An province, Vietnam.

- Tradingeconomics.com. (2024). Vietnam tourist arrivals. Retrieved June 27, 2024, from <https://tradingeconomics.com/vietnam/tourist-arrivals>
- Truong, V. D., & Le, A. (2016). The evolution of tourism policy in Vietnam, 1960–2015. In *the Routledge handbook of tourism in Asia* (pp. 211-224). Routledge.
- Tuan, N. A. (2021). Trends, solutions for Vietnam's tourism recovery and development in the new context. In *Vietnam tourism seminar: Vietnam tourism, recovery and development* (pp. 370-381). Nghe An province, Vietnam.
- Vietnam National Authority of Tourism. (2021). Synthesize solutions and policies to support businesses and workers in the tourism industry affected by the Covid-19 epidemic. Retrieved June 26, 2024, from <https://vietnamtourism.gov.vn/post/37535>
- Vietnam National Authority of Tourism. (2019). Vietnam tourism through the ages. Retrieved June 25, 2024, from <https://vietnamtourism.gov.vn/post/33153>
- Vn Economy. (2023). Hanoi welcomes 4 million tourists in 2023. Retrieved June 25, 2024, from <https://vneconomy.vn/ha-noi-don-24-trieu-du-khach-trong-nam-2023.htm>
- World Travel and Tourism Council. (2021). Lessons learnt during COVID-19. Retrieved June 29, 2024, from <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Lessons-Learnt-%20COVID-19.pdf?ver=2021-08-19-095731-037>
- Yen, N. H., Hung, P. X., & Hieu, T. H. (2021). Tourism and economic growth in Vietnam. *Journal of Economics and Management Science - JEMS*, 19, 1-16.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริม
การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียน
ด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1
Leadership of School Administrators in Promoting
STEM Learning Management
(STEM EDUCATION) to Enhance Learners in Life
Skills under The Rayong Primary Educational Service
Area Office 1

พรศิริมา บุณยะพันธุ์ (Phornsirima Buranaphan)¹
ภัทรธรมณ์ เรืองวิทยาวุฒิ (Phatamon Ruangvitayavut)²
ธรรมรงค์ศักดิ์ รังงาม (Thamarongsak Rakngam)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต และ 2) เสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม
Lecturer at the Faculty of Education Siam Technology College
E-mail: phornsirima@hotmail.com

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม
Lecturer at the Faculty of Education Siam Technology College
E-mail: teacherphat@hotmail.com

³ นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
E-mail: tomrongsak.rakngam@gmail.com

ผลการวิจัย พบว่า 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.95, S.D.=0.47) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการ ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.05, S.D.=0.77) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 3.97, S.D.=0.54) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการสร้างเครือข่ายแนวร่วม ($\bar{X}$ = 3.82, S.D.=0.55) และ 2) เสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ผลการศึกษาการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน โดยสรุปภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายของโรงเรียน มีการวัดและประเมินผลการจัดตั้งคณะกรรมการนิเทศ กำกับ และติดตามการจัดการเรียนรู้ให้มีศักยภาพทางการศึกษาแบบสะเต็มศึกษา ที่เน้นผู้เรียนให้มีทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ทั้งนี้ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต จะเป็นแนวทางและเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน การส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาหลักสูตรในการวางแผนการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษา

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษา, การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา, ทักษะชีวิต

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the leadership of school administrators in promoting STEM EDUCATION, which aimed to enhance learners in life skills, and 2) to propose a leadership approach of school administrators. Educational institutions to promote STEM EDUCATION, which aimed to enhance learners in life skills. This research was a quantitative

and qualitative research. Using descriptive statistics. The distribution of frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The results showed that 1) the leadership of educational institution administrators in promoting STEM EDUCATION, which aimed to enhance learners in life skills. Overall, it was at a high level ($\bar{X}=3.95, S.D.=0.47$). The aspect with the highest mean ($\bar{X}=4.05, S.D.=0.77$), followed by curriculum development and learning management ($\bar{X}=3.97, S.D.=0.54$), while the aspect with the lowest mean was the aspect of building a network of alliances ($\bar{X}=3.82, S.D.=0.55$. and 2) to propose a leadership guideline for school administrators to promote STEM EDUCATION, which aimed to enhance learners in life skills. The results of interviews with school administrators, teachers and students summarized the leadership of school administrators in promoting STEM EDUCATION, which aimed to enhance learners in life skills should study networking The Coalition for Development in STEM Learning Management aimed to provide students with life skills clarity on school policies. It was measured and evaluated. Establishment of a supervisory committee to supervise and monitor learning management for educational potential STEM EDUCATION model that focuses on learners to have quality life skills

The leadership of the school administrators in promoting STEM EDUCATION that aimed to enhance learners in life skills. It will be a guide and useful in the operation. Promotion of learning management and curriculum development in management planning of educational institution administrators

Keywords: Leadership of Educational Administrators, STEM Learning, Management Life Skills

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนให้มีทักษะการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสารก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่มีข้อมูลข่าวสารจำนวนมากในแหล่งต่างๆ รวมถึงการที่ต้องแข่งขันกันเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้า ทำให้ทุกประเทศต้องเร่งพัฒนาประชากรในประเทศให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในการแข่งขันตลาดแรงงานกับนานาประเทศได้ ตามนโยบายของรัฐบาลสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 ที่ควรสร้างประเทศให้มีความเข้มแข็งด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเป็นรากฐานสำคัญในความก้าวหน้าของเศรษฐกิจและสังคมให้เจริญก้าวหน้าเพื่อสร้างเสริมขีดความสามารถของประเทศในการแข่งขันระดับนานาชาติจะมีปัจจัยสำคัญมาจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นและเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทยให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง ให้สามารถนำองค์ความรู้ไปพัฒนาประเทศได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงเกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

การปรับระบบโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการศึกษา ที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มมากขึ้นอันจะเป็นแนวทางที่จะขับเคลื่อนการพัฒนากำลังคนของประเทศเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในวิชาหลัก คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ เพราะเป็นวิชาที่ฝึกการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม และค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้คนไทยและประเทศไทยสามารถพัฒนาประเทศจากกับดักรายได้ปานกลางไปสู่ Thailand 4.0 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) โดยจากรายงานการประเมินผลการศึกษาของเด็กไทยมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติทุกวิชา

และมีแนวโน้มลดต่ำลงทุกวิชาเมื่อเทียบกับการประเมินครั้งแรกในปี 2000 (PISA 2000) (Organisation for Economic Co-operation and Development or OECD) (สถาบันส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2556, น. 18) เด็กไทยขาดสมรรถนะในการเรียนรู้ ประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะต่างๆ ได้ ซึ่งน้อยกว่าประเทศอื่นๆ ทำให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจึงได้ให้ความสนใจในการบริหารจัดการการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์ โดยสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) มีบทบาทในการยกระดับคุณภาพการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ได้จัดการเรียนการสอนในรูปแบบสะเต็มศึกษา ขึ้นเพื่อเตรียมทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมสะเต็มศึกษา ย่อมาจาก Science Technology Engineering and Mathematics สะเต็มศึกษาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์และคณิตศาสตร์ โดยเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ในชีวิตประจำวันได้จริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) ซึ่ง “ประเทศไทยต้องการกำลังคนด้านสะเต็มศึกษา จำนวนมาก สอดคล้องกับนโยบายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เป้าหมายสำคัญคือการทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี ควบคู่ไปกับกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ มองเห็นความเชื่อมโยงสู่อาชีพในอนาคต ข้างหน้า ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ และทักษะในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ สามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ ซึ่งต้องใช้เวลาขับเคลื่อนต่อเนื่องหลายปี จึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จ” (ชูกิจ ลิมปิจำนงค์, 2563)

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในการพัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษา จึงมีส่วนสำคัญยิ่งกับการพัฒนาคุณภาพบุคลากรทางการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 หรือในศตวรรษที่ 21 โดยให้ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้กระบวนการในขีดความสามารถในการทำงานของการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบสะเต็มศึกษา ของการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ให้มีบทบาทสำคัญกับผู้เรียนในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสอนแบบบูรณาการ ที่ผู้สอนสอนน้อยลงแต่มีสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้เรียน

เกิดการเรียนรู้มากขึ้น จึงเป็นความท้าทายของผู้สอนในการที่จะมีส่วนในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งเน้นการมีขีดความสามารถในการทำงานได้จากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการศึกษาของไทย ย่อมแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของไทยในการนำ มาสู่กระบวนการจัดการศึกษาทุกระดับชั้นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษา โดยมีการศึกษาวิจัยและนำผลการวิจัยมาปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้น มีการจัดการประชุมเชิงวิชาการจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อกระตุ้นให้นักการศึกษาได้เห็นความสำคัญและนำไปใช้เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายทางการจัดการศึกษา (พรทิพย์ ศิริภทราชัย, 2556) ในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของสถานศึกษาที่มุ่งเน้นทั้งความสามารถทางวิชาการและการสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากห้องเรียนและการบริหารจัดการภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อม (Drucker, 1985) และการบริหารจัดการศึกษาจึงเป็นการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตและวิธีการขององค์กรในทางการศึกษาที่ควรมุ่งเน้นไปที่จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการศึกษา (Bush, 1999, p. 2003)

ดังนั้นภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างมากในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการศึกษา ครูผู้สอนและผู้เรียนต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนในการเน้นด้านทักษะและนวัตกรรมทางการศึกษาในการบูรณาการเรียนรู้โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี และกระบวนการทางวิศวกรรมศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงและการประกอบอาชีพในอนาคตได้ของการจัดการศึกษาในความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 การเตรียมนักเรียนให้พร้อมไปกับชีวิตเป็นเรื่องสำคัญให้สอดคล้องกับกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ที่จะส่งผลต่อวิถีการดำรงชีพของสังคมอย่างเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีความตื่นตัวที่จะเตรียมพร้อมในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญและถูกกล่าวถึงบ่อยครั้ง ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill) และทักษะชีวิต (Life Skill) ที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กในศตวรรษที่ 21 นี้ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็นในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิรูปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ

การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ และทักษะแห่งศตวรรษ
ที่ 21 (วชิระ ศรีคุ้ม, 2564)

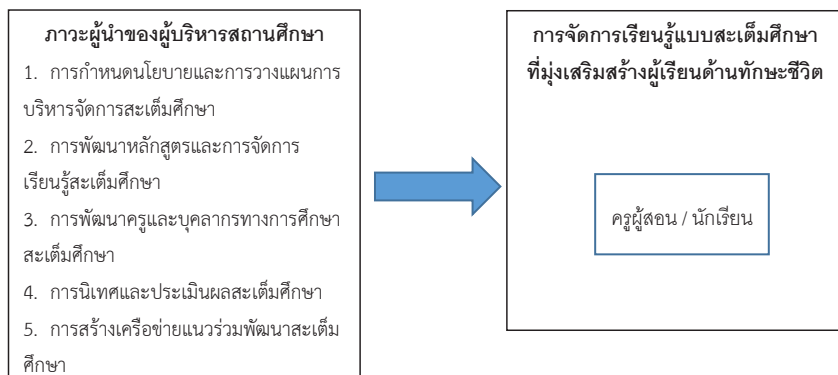
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต
2. เพื่อเสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยมีการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสร้างแบบสอบถามของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บริหารสถานศึกษาจากผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้รับรางวัลหรือมีผลงานดีเด่น เป็นที่ประจักษ์ด้านการบริหารสถานศึกษาด้านการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสารและข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ซึ่งจำแนกเป็น 5 ด้านคือ

- 1) การกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการ
- 2) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้
- 3) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 4) การนิเทศและประเมินผล
- 5) การสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนา (สพฐ, 2562) และสภาพการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาทั้งครูผู้สอน และนักเรียน ดังสรุปในภาพที่ 1

4. วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม คือ ครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 286 คน ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย และหาสัดส่วนตามจำนวนโรงเรียน

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร การจัดการศึกษา และการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและความรู้เกี่ยวกับด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามกรอบนโยบายของแผนการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ. 2562)

2. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ นโยบาย แผน โครงการ และกิจกรรมการเรียนรู้ในการดำเนินงานของครูในพื้นที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

3. ศึกษาความสำคัญและคุณค่าของโครงการ/กิจกรรมที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

ขั้นตอนที่ 2 เสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM EDUCATION) ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้จากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหารสถานศึกษา/ครูผู้สอน และนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 จังหวัดระยอง จำนวน 8 คน เกณฑ์ในการคัดเลือกจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีแนวทางปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best Practice) ได้รับรางวัลหรือมีผลงานดีเด่น เป็นที่ประจักษ์ด้านการบริหารสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์ ด้านแนวคิด หลักการ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต
2. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม โครงการ โครงการที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิตสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 จังหวัดระยอง
3. ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต
4. ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ร่วมกันประเมินและสะท้อนความคิด เชิงวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 จังหวัดระยอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อรวบรวมข้อมูลใช้

ในแบบสอบถาม คือ ครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 จำนวนทั้งสิ้น 286 คน

- แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง ประกอบด้วย คำถามตามเนื้อหาของแต่ละด้าน ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สพฐ. 2562)

1. การกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา
2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา
3. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา
4. การนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา
5. การสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง จำนวน 8 คน

- แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา/ครูผู้สอน และนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง จำนวน 8 คน กรณีในการคัดเลือกจากสถานศึกษาที่มีแนวทางปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best Practice) ได้รับรางวัลหรือมีผลงานดีเด่น เป็นที่ประจักษ์ด้านการบริหารสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์ด้านแนวคิด หลักการ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ของครูผู้สอน และนักเรียน การสัมภาษณ์ซึ่งประกอบด้วยดังนี้

คำถามตามเนื้อหาของแต่ละด้าน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สพฐ. 2562) ดังนี้ (สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา)

1. การกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา
2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา
3. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา

4. การนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา
5. การสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา

คำถามตามเนื้อหาของแต่ละด้านสำหรับครูผู้สอน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

สภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต (สำหรับครูผู้สอน)

1. การบริหารจัดการและงบประมาณ
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู
3. สื่อ เทคโนโลยี และแหล่งการเรียนรู้
4. การวัดและการประเมินผล

สภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต (สำหรับนักเรียน)

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้วของ เขต 1 จังหวัดสระแก้ว เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
2. นำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความร่วมมือส่งให้โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถาม
3. นำแบบสอบถามที่เก็บมาพิจารณาคัดเลือกเฉพาะฉบับที่สมบูรณ์และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมด มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ครบถ้วนของคำตอบในแบบสอบถามแต่ละชุด โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้

1. ข้อมูลแบบสอบถามตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง

2. ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง

3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นตรวจสอบเนื้อหาและปรับปรุงแก้ไขคำถามให้ครอบคลุมรายละเอียดของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาหรือระดับการปฏิบัติงาน และไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ผู้วิจัยคำนวณหาค่าความเที่ยงตรงหรือค่า (Index of Item Objective Congruence): IOC โดยทำการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรงแบบสอบถามทั้งฉบับ ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00

4. นำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้จากการทดลองใช้มาหาคุณภาพของแบบสอบถามโดยการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค ตามเกณฑ์มาตรฐานและนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Conbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 9.54

5. ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูล ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา	ระดับการปฏิบัติ (n=286)			
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	อันดับ
1. การกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา	4.05	77	มาก	1
2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็ม	3.97	54	มาก	2
3. การพัฒนาครูสะเต็มศึกษา	3.96	53	มาก	4
4. การนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา	3.96	50	มาก	3
5. การสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา	3.82	55	มาก	5
รวม	3.95	.47	มาก	

ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนบริหารจัดการสะเต็มศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา ด้านการนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา และด้านการสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา พบว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.95) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา ($\bar{X}$ =4.05) รองลงมาคือ ด้านการนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา ($\bar{X}$ =3.96) ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา ($\bar{X}$ =3.96) และด้านกาสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา ($\bar{X}$ =3.82) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา ($\bar{X}$ =3.80)

ขั้นตอนที่ 2 เสนอแนวทางภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลในการสัมภาษณ์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง โดยสรุปดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา	ครูผู้สอน	นักเรียน
1. การกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา	1. การบริหารจัดการและงบประมาณ	1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา	2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู	2. ความสามารถในการคิด
3. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา	3. สื่อ เทคโนโลยี และแหล่งการเรียนรู้	3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. การนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา	4. การวัดและการประเมินผล	4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. การสร้างเครือข่ายแนวร่วมสะเต็มศึกษา		5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

6. สรุปและอภิปรายผล

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต โดยสรุปดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระยาสระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา รองลงมาคือด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา ด้านการนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา และด้านการสร้างเครือข่ายแนวร่วมสะเต็มศึกษา ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา ดังมีรายละเอียดแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1) ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าผู้บริหารให้การส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิตของครู และค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ นโยบายของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีความชัดเจน

2) ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำความรู้ไปใช้จัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้บริหารกำหนดประกาศใช้หลักสูตร และค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือผู้บริหารได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมพัฒนาหลักสูตรเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

3) ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสนับสนุนให้มีกระบวนการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีการอบรมพัฒนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษาและหน่วยงานภายนอก และ

ค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือผู้บริหารจัดตั้งคณะกรรมการนิเทศการใช้การจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิตของครูผู้สอน

4) ด้านการนิเทศและประเมินผลสะเต็มศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารจัดให้มีการนิเทศอย่างกัลยาณมิตรโดยใช้กระบวนการชี้แนะ แนะนำครู มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้บริหารแต่งตั้งคณะกรรมการในการนิเทศตามแผน และที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือผู้บริหารส่งเสริมให้ครูประมวลสารสนเทศเพื่อพัฒนากระบวนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

5) ด้านการสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารมีบทบาทในการประสานภาคีเครือข่ายการร่วมมือในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือผู้บริหารมีบทบาทในการประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน และที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือผู้บริหารส่งเสริมให้มีการรวบรวมจัดทำทำเนียบแหล่งวิทยากร แหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต

2. ผลการศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง จำนวน 8 ท่าน ข้อมูลทั่วไป โดยสรุปผลดังนี้

1. ข้อมูลด้านสถานภาพส่วนบุคคลของผู้สัมภาษณ์ จำนวน 8 คน ส่วนใหญ่พบว่า เป็นเพศชาย จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 เพศหญิง จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 และด้านอายุ อยู่ในช่วงระหว่าง 40 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 100

2. ข้อคำถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 จังหวัดระยอง พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้กำหนดนโยบายให้ครูผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างทักษะชีวิต มี 5 ประการสำคัญดังนี้

- 1) ครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนตามแนวทางสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างทักษะชีวิต ตามแผนการเรียนรู้
 - 2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้บูรณาการความรู้ และทักษะของวิชาที่เกี่ยวข้องในสะเต็มศึกษาในระหว่างการเรียนรู้
 - 3) มีกิจกรรมกระตุ้นการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ในการส่งเสริมผู้เรียนด้านทักษะชีวิต
 - 4) มีการกำกับ ดูแล นิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง
 - 5) การสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนตามแนวทางสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้าง ทักษะชีวิต
3. ผลการสัมภาษณ์สภาพการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ใช้วิธีการบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรแกนกลาง เน้นการสอนเนื้อหาสาระวิชาการในรูปแบบโครงการ กิจกรรมชุมนุม และการจัดค่ายกิจกรรมเป็นหลัก โดยมีผลลัพธ์ความสำเร็จที่แตกต่างกันออกไปของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 จังหวัดระยอง (สำหรับครู) โดยสรุปดังนี้
- 1) ด้านการบริหารจัดการและงบประมาณ โรงเรียนมีอาคารสถานที่เพียงพอในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สะเต็มในการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับผู้เรียน และการประสานเครือข่ายและบริหารจัดการของเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานในศูนย์สะเต็มศึกษาภาค และโรงเรียนมีงบประมาณเพียงพอในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
 - 2) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู การปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม จริยธรรมที่ถูกต้องและดีงาม โดยสอดแทรกในกระบวนการจัดการเรียนรู้ และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นในกลุ่ม และในชั้นเรียนสม่ำเสมอในการจัดการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้มากที่สุด
 - 3) ด้านสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งการเรียนรู้ มีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ สื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถสร้างประสบการณ์ที่สนับสนุนให้นักเรียนได้รู้ ใฝ่เรียน และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวางในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบวนการจัดการเรียนการสอน

4) ด้านการวัดและการประเมินผล ผู้เรียนมีการแสดงออก การกระทำ หรือผลงานในขณะที่ผู้เรียนแสดงออกในการปฏิบัติกิจกรรมหรือสร้างชิ้นงาน มีการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลายด้าน และหลากหลายวิธี มาใช้ในการวินิจฉัยจุดเด่นของผู้เรียน ที่ควรจะให้ส่งเสริม ในการวัดและการประเมินผลผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ผลการสัมภาษณ์สภาพการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียน ด้านทักษะชีวิต ใช้วิธีการบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรแกนกลาง เน้นการสอนเนื้อหาสาระ วิชาการในรูปแบบโครงการ กิจกรรมชุมนุม และการจัดค่ายกิจกรรมเป็นหลัก โดยมีผลลัพธ์ ความสำเร็จที่แตกต่างกันออกไป (สำหรับนักเรียน) โดยสรุปดังนี้

1) ความสามารถในการสื่อสาร ผู้เรียนจะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเอง จะคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคมเสมอ สามารถ ถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเอง ในการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารกับผู้อื่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาดตนเองและสังคม และสามารถ เจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ได้

2) ความสามารถในการคิด เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมา จะพิจารณาอย่าง ละเอียด และรอบคอบก่อนจะสื่อสารให้ผู้อื่นรู้ มีการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้าง องค์ความรู้หรือสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง และสังคมได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติไปสร้างผลงานหรือองค์ความรู้ใหม่ ที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

3) ความสามารถในการแก้ปัญหา ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ในแง่มุมต่างๆ ในสถานการณ์ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรม และข้อมูลสารสนเทศ สามารถหาวิธีการแก้ไขปัญหามุมต่างๆ ในสถานการณ์ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรม และข้อมูลสารสนเทศ และมีการแสวงหาความรู้และประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันแก้ไขปัญห โดยคำนึงถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต ผู้เรียนมีน้ำใจกับเพื่อนในกลุ่มเสมอ สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้อย่างเหมาะสม และรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนและผู้อื่น

5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีและศาสตร์สาขาอื่นๆได้ สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการนำเสนองานได้อย่างเหมาะสม และตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของเทคโนโลยีที่มีต่อสังคม

7. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ด้านนโยบายและการวางแผนบริหารจัดการสะเต็มศึกษา จากผลการศึกษาที่พบว่า ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการสะเต็มศึกษา ในเรื่องนโยบายของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต ให้มีความชัดเจน มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น ผู้บริหารควรกำหนดนโยบายของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มให้มีความชัดเจนโดยกำหนดวัตถุประสงค์นโยบายหลักการ เป้าหมาย แผนงาน แนวปฏิบัติตลอดจนวิธีการดำเนินงานของครูผู้สอน เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ และเพื่อเป็นการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีความรู้และมีทักษะกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ

2) ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา จากผลการศึกษาที่พบว่า ผู้บริหารได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมพัฒนาหลักสูตรเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น ผู้บริหารควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมพัฒนาหลักสูตรเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ในการกำหนดเป้าหมาย คุณภาพมาตรฐานของสถานศึกษา เพื่อให้การจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรในสถานศึกษาและสร้างหลักสูตรเพื่อให้ตรงตามหลักการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อ แหล่งเรียนรู้และอุปกรณ์ในการจัดการเรียนรู้

3) ด้านการพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษาสะเต็มศึกษา จากผลการศึกษาที่พบว่า ผู้บริหารจัดตั้งคณะกรรมการนิเทศการใช้การจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิตของครูผู้สอน มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้นผู้บริหารควรจัดตั้งคณะกรรมการนิเทศการใช้การจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มของครูผู้สอน โดยเสริมสร้างเพิ่มพูนความรู้และทักษะความชำนาญในการจัดการเรียนการสอนของครูอบรมให้มีความรู้ที่ทันสมัยเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและเจตคติของครู ให้ครูมีความรู้ความสามารถและความชำนาญการตามระดับคุณภาพมาตรฐานในการประกอบอาชีพ

การอำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้สร้างผลงานทางวิชาการ ส่งครูฝึกอบรมกับหน่วยงานภายนอกหรือสถานศึกษาเครือข่าย ส่งเสริมให้ครูศึกษาต่อในสาขาวิชาที่ต้องการตามความสนใจ

4) ด้านการนิเทศและประเมินผลเพิ่มเติมศึกษา จากผลการศึกษาที่พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูประมวลสารสนเทศเพื่อพัฒนาระบบการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้นผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูประมวลผลสารสนเทศเพื่อพัฒนาระบบการสอนแบบสะเต็มโดยใช้กระบวนการชี้แนะ แนะนำให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมของครูในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน ส่งผลให้บุคลากรได้รับความรู้ เกิดความสร้างสรรค์วิธีในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน สร้างความมั่นใจและมีกำลังใจในการทำงาน มีการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ของครูให้เป็นไปตามเจตนารมณ์การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) มีจุดมุ่งหมายพื้นฐานเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ / ตัวชี้วัด สะท้อนสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนและการทดสอบควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับชั้นและรูปแบบการศึกษา

5) ด้านการสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนาสะเต็มศึกษา จากผลการศึกษาที่พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมให้มีการรวบรวมจัดทำทำเนียบแหล่งวิทยากร แหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็มศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนด้านทักษะชีวิต มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้นผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการรวบรวมจัดทำทำเนียบแหล่งวิทยากร แหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนแบบสะเต็ม ในการสร้างความร่วมมือจากภาคีต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ทำงานในลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกันร่วมมือในการสร้างพลังและความแข็งแกร่งในการผลักดันให้เกิดผลในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เป็นการสร้างเครือข่ายแนวร่วมพัฒนา

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ สาขาวิชาหลักสูตรบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม ที่ได้ให้คำแนะนำชี้แนะ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- เกียรติชัย พงษ์พานิช.(2558).อุดมศึกษาในระบบ STEM. หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: [https://
csirsu.com/6275-2/](https://csirsu.com/6275-2/)
- จิตรา สุขเจริญ. (2561). *การจัดการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0*. บทความวิชาการ. [ออนไลน์],
เข้าถึงได้จาก: <http://164.115.4.60/knowledge/?p=60>
- จิราภา เพียรเจริญ. (2556). *บทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูตาม
หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดปทุมธานี*. หลักสูตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการการศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. (2556). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชูกิจ ลิมปิจำนงค์. (2563). สสวท. กับการขับเคลื่อนสะเต็มศึกษาสู่ประเทศไทย 4.0
ตามวิถีนใหม่ 26 สิงหาคม 2563 ดูรายละเอียดเพิ่มที่: <http://pd.ipst.ac.th/> และ [http://
smt.ipst.ac.th/](http://smt.ipst.ac.th/)
- ฐิตียา เนตรวงศ์. (2560). *การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วยการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
ตามแนวทาง สะเต็มศึกษา*. รายงานวิจัยพัฒนาการเรียนรู้. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนดุสิต
- นงลักษณ์ สีนิลแท้. (2561). *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ การศึกษาความต้องการการนิเทศการสอน
ของครูผู้สอน STEM Robotics โรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่ง
ประเทศไทย*. ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรทิพย์ ศิริภทราชัย (2556). *STEM Education กับการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21*.
วารสารทางวิชาการ ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ [http://www.
stemedthailand.org/http://www.stemedthailand.org/?activity=](http://www.stemedthailand.org/http://www.stemedthailand.org/?activity=) ความรู้
เบื้องต้นสะเต็ม

- พิสิฐ เทพไกรวัล. (2554). *การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก*. หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น)
- มนฤดี ถือสมบัติ. (2556). *บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร*. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์
- วชิร ศรีคุ้ม (2564) สสวท. สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี www.ipst.ac.th <https://emagazine.ipst.ac.th> ปีที่ 41 ฉบับที่ 231 กรกฎาคม-สิงหาคม 2564
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. (2562) นโยบายและแผนการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ. 2562)
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายการส่งเสริมการจัดการศึกษาด้านสะเต็มศึกษาของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สกศ.
- Bers, Z. M. U. (2013). *Ready for Robotics Bringing Together the T and E of STEM in Early Childhood Teacher Education* *Journal of Technology and Teacher Education*, 21(31), 355-377
- Billiar, K., et al. (2014). *Teaching STEM by Design*. Washington D.C.: University of Pittsburgh press.
- Breiner, J. M., Harkness, S. S., Johnson, C. C., & C. M. Koehler. (2012). What is STEM? A discussion about conceptions of STEM in education and partnerships. *School Science and Mathematics*, 112(1), 3-11.
- Bush, George W. (1999). *Governing Big Cities, The Management of Decentralization*, Occasional Paper No 2. Wellington: Victoria University of Wellington University of New Zealand

- Dinna,L.R. (2012). Intergrade STEM Education through Project – Based Learning. Retriaved on May 28, 2018, from <http://www.rondout.k12.ny.us/commonpages/DisplayFile.aspx?Itemid>
- Dillivan, K. D., & Dillivan,M. N. (2014) *Student interesting in STEM disciplines: Results from a summer day camp. Journal of Extension.*
- Drucker, P. (1985). *Innovation and Entrepreneurship:Practice and principles.* London: Routledge.
- English, L.D. (2016). STEM education K-12: perspectives on integration. *International Journal of STEM Education*, 3(1), 3. <http://doi.org/10.1186/s40594-016-0036-1>
- Federal Science, Technology, Engineering, and Mathematics. (2013). *STEM Education: A Report from the Committee on STEM Education on National Science and Technology.* Available: http://stem-strat-plan_2013_fedicplanneralstratig.pdf
- Seidman, I. E. (1998). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences* (2nd ed.). New York: Teachers College Press.
- Teaching Institute for Excellence in Stem. (2016). *What is STEM Education?*. [Online], Available: <http://www.tiesteach.org/about/what-is-stem-education/>.
- World Health Organization. (1997). *Life skills education in schools.* Geneva: WHO.

ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย

The direction of Confucian Philosophy studies in Thailand

พุทธรักษ์ ปราบนอก (Puttharak Prabnok)¹

วัชรพล ศิริสุวิไล (Watcharapol Sirisuwilai)²

วุฒิชัย สว่างแสง (Wuttichai Sawangsang)³

ปรีมา ตันติพานิชธีระกุล (Prema Tantipanichteerakul)⁴

Geng Jun⁵

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย เป็นการวิจัยเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื๊อมีจำนวนทั้งสิ้น 54 เรื่อง แบ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปรัชญา 34 เรื่อง และอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม 20 เรื่อง ตามลำดับ เนื้อหาที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาแบ่งออกเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ และปรัชญาประยุกต์ มีรูปแบบการศึกษา 2 ลักษณะ คือ การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่เป็นระบบมุ่งเน้นเนื้อหาทางปรัชญาโดยมีแนวคิดเชิงระบบปรัชญารองรับ และการศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่ไม่เป็นระบบ มุ่งศึกษาความสำคัญของปรัชญาขงจื๊อที่มีอิทธิพลที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม วิธีการศึกษาจะใช้การศึกษาวเคราะห์และการศึกษาเปรียบเทียบเป็นหลัก ส่วนทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยมี 2 ลักษณะ คือ การรักษาแก่นแท้ของปรัชญาขงจื๊อ

¹ สาขาวิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Corresponding author. E-mail : budhpr@kku.ac.th

² สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ นักวิชาการอิสระ

⁴ นักวิชาการอิสระ

⁵ Southwest University (China)

ที่ให้ความสำคัญแนวคิดพื้นฐานสำคัญของปรัชญาขงจื๊อ และการศึกษาแบบปรัชญาตะวันตกที่พยายามศึกษาปรัชญาขงจื๊อด้วยการทำให้มีหลักการให้เหตุผลแบบปรัชญาตะวันตก

คำสำคัญ: ทิศทาง, การศึกษา, ปรัชญาขงจื๊อ, ประเทศไทย

Abstract

This documentary research aims to analyze the direction of Confucian Philosophy studies in Thailand. The results showed that there were 54 research papers and academic articles related to Confucian philosophy, divided into 34 studies on analytic philosophical contents and 20 studies on the influence of Confucian philosophy on society and culture. The analytic philosophical contents were further categorized into pure philosophy and applied philosophy. There were two types of studies: systematic Confucian studies focusing on philosophical contents supported by philosophical systemic concepts, and non-systematic Confucian studies focusing on the importance of Confucian philosophy in influencing society and culture. Analytical and comparative studies were the primary research methodologies employed. The direction of the Confucian philosophy studies in Thailand exhibits 2 characteristics: preserving the essence of Confucian philosophy by emphasizing its basic concepts and incorporating Western philosophical reasoning principles in Confucian philosophy studies.

Keywords: Direction, Studies, Confucian philosophy, Thailand

1. บทนำ

อารยธรรมจีนมีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนานและขยายขอบเขตออกไปสู่ดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในลักษณะของการติดต่อค้าขาย การศึกษา การเผยแผ่ศาสนา และการสนธิไมตรีทางการทูต ทำให้อารยธรรมจีนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในโลกตะวันออกอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากประเทศเกาหลี และเวียดนาม เป็นต้นที่เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนมาอย่างยาวนานได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมจีนโดยตรงในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นการเมืองการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม แม้กระทั่งญี่ปุ่นเองก็ได้รับอารยธรรมทางความคิดทางปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนาหายานจากประเทศจีน นอกจากนี้จะมีอิทธิพลต่อกลุ่มประเทศที่อยู่ภายในภูมิภาคเดียวกันแล้วจีนยังได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับอินเดียซึ่งก็เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของโลกตะวันออกที่เรียกว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุหรือที่เข้าใจกันว่า อารยธรรมอินเดีย อีกด้วย จะเห็นได้จากพุทธศาสนาแบบมหายานจากอินเดียได้ถูกนำมาเผยแพร่ในประเทศจีนจนกระทั่งกลายมาเป็นศาสนาสำคัญที่ชาวจีนได้ทำการยอมรับนับถือ พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีนอย่างมาก มีพระชาวจีนได้เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาในประเทศอินเดียรวมทั้งได้ถูกนำไปเผยแพร่ในประเทศเกาหลี เวียดนามหรือแม้กระทั่งประเทศญี่ปุ่น

ในบรรดาอารยธรรมจีนที่เจริญรุ่งเรืองเหล่านั้น ปรัชญาจีนมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะความเจริญทางปัญญาที่สำคัญที่สุดของโลก ภายหลังจากยุคสมัยแห่งความเชื่อดั้งเดิมอันยาวนาน ปรัชญาเมธีชาวจีนได้สังสมสติปัญญาเพิ่มขึ้นตามลำดับจนกระทั่งจีนได้ก้าวเข้าสู่ยุคที่มีนักคิดจำนวนมากที่เรียกว่า ยุคปรัชญาเมธี นักปราชญ์เหล่านี้ได้ครุ่นคิดและนำเสนอแนวความคิดทางปรัชญาที่ลึกซึ้งโดยเฉพาะระบบจริยศาสตร์และปรัชญาการเมืองการปกครองเพื่อนำมาปรับใช้ในสังคมยุคนั้นที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจทางการเมืองจนก่อให้เกิดความวุ่นวายและสงครามระหว่างแว่นแคว้นเป็นระยะเวลายาวนาน พร้อมทั้งพยายามนำเสนอความหมายของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมในฐานะมนุษย์ที่ถูกต้องรวมทั้งความดำรงในธรรมชาติอย่างกลมกลืน แนวความคิดทางปรัชญาเหล่านี้มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่ทำให้ปรัชญาจีนมีความแตกต่างจากระบบปรัชญาตะวันออกสายอื่นและปรัชญาตะวันตก ทำให้อารยธรรมทางความคิดของจีนมีลักษณะเด่น

ในการคิดค้นและนำเสนอแนวทางการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคมที่ถูกต้อง เพราะปรัชญาจีนไม่ได้พัฒนามาจากศาสนาที่เน้นความเชื่อเรื่องชีวิตเบื้องหลังความตาย แต่มุ่งเน้นแสวงหาหลักปฏิบัติในการมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันมากกว่า

สำนักทางปรัชญาจีนที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จักมีจำนวนหลายสำนัก ปรัชญาขงจื๊อก็เป็นสำนักหนึ่งที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงอย่างมากก่อตั้งโดยขงจื๊อ นักปราชญ์ชาวจีนเมื่อ 551 ก่อน ค.ศ. ปัจจุบันคือเขตมณฑลซานตง สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีคัมภีร์หลุนอี่ว เป็นคัมภีร์สำคัญที่จัดบันทึกคำสอน และหลักปรัชญาของขงจื๊อ เอาไว้ และใช้เป็นเอกสารชั้นต้นในการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในปัจจุบัน (สุวรรณ สภาอนันท์ : 2556) แนวคิดทางปรัชญาของขงจื๊อมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมในวิถีชีวิตของชาวจีนและภูมิภาคอื่น ๆ เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม เป็นต้น

ปรัชญาขงจื๊อเผยแพร่สู่ประเทศไทยจากการอพยพเข้ามาของคนจีนในช่วงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีการแปลวรรณกรรมจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยอย่างเป็นทางการ และต่อมาเริ่มปรากฏงานแปลด้านปรัชญาจีนมากขึ้น อย่างเช่นคัมภีร์หลุนอี่ว (ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม : 2560) นับจากนั้นมาปรัชญาขงจื๊อก็ได้รับการเผยแพร่ และมีตำราเรียนที่เป็นภาษาไทย ซึ่งมีการพัฒนาด้านสำนวนการแปลต่อเนื่องเรื่อยมา นอกจากนี้ ปรัชญาขงจื๊อยังถูกนำเสนอความเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตของคนจีนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ผ่านลูกหลานของชาวจีนโพ้นทะเล และประเพณีจีนที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและวัฒนธรรมไทยที่เป็นที่รู้จักกันดีในสังคม เช่น การเคารพบรรพบุรุษ คุณธรรมเรื่องความกตัญญู สุภาพศำสอน และจารีตธรรมเนียมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เป็นต้น

ในสังคมไทย ปรัชญาขงจื๊อเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะอารยธรรมทางความคิดของจีนโดยเฉพาะปรัชญาขงจื๊อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนอย่างยิ่ง ท่านขงจื๊อเองก็เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนในสังคม ในสถาบันการศึกษาก็มีการศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อเช่นเดียวกัน แต่วิธีการศึกษาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการส่งต่อองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาประวัติ คำสอน วัฒนธรรม และค่านิยมที่ได้รับจากปรัชญาขงจื๊อ แต่การวิเคราะห์ประเด็นเรื่องทิศทางและแนวโน้มของการศึกษาปรัชญาขงจื๊อยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม การทำความเข้าใจทิศทางและแนวโน้มสถานภาพการศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยนับเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์เพราะจะนำไปสู่การค้นพบสถานภาพองค์ความรู้และความก้าวหน้าทางวิชาการ

รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา และส่งเสริมการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในอนาคต

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การวิจัยนี้จึงสนใจทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อโดยใช้วิธีการสำรวจข้อมูลของผลงานทางวิชาการที่ได้เผยแพร่ในสถาบันการศึกษาของไทยแล้วนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊ออันจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นฐานข้อมูลสนับสนุนการศึกษาปรัชญาขงจื๊อให้มีความชัดเจน ชัดแจ้ง และลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น การศึกษาวิจัยนี้จะทำให้เกิดการทำความเข้าใจสถานภาพองค์ความรู้และแนวโน้มการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยเพื่อให้เห็นแนวทางที่จะสนับสนุนการศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อและสามารถขยายขอบเขตการศึกษาให้กว้างขวางและครอบคลุมประเด็นสำคัญทางปรัชญา รวมถึงสามารถพัฒนาองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ ได้แก่ 1) งานวิจัยในฐานข้อมูล TDC หรือ Thai Digital Collection 2) บทความทางวิชาการที่ได้รับการเผยแพร่ในบรรณานุกรมวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย หรือ Thai Journals Online (ThaiJO) และ 3) งานวิจัยในฐานข้อมูลของมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ประกอบด้วยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี 2526 – 2565 ทั้งนี้งานวิจัยทุกชิ้นจะต้องเป็นงานวิจัยที่ทำในประเทศไทยและ

ตีพิมพ์ในฐานข้อมูลของไทยเท่านั้น ไม่นับรวมผลงานที่ตีพิมพ์ในฐานข้อมูลต่างประเทศ
ที่ทำโดยคนไทย

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะทำการเรียบเรียงจัดหมวดหมู่
ของข้อมูลแล้ววิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะดำเนินการเสนอผลการ
วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ อาจมีแผนภาพประกอบเพื่อความเข้าใจง่าย
ประกอบการอธิบาย

4. ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย
มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

4.1 ภาพรวมของการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

การศึกษาปรัชญาในประเทศไทยนิยมแบ่งออกเป็นระบบปรัชญาตะวันตก
และปรัชญาตะวันออก โดยยึดรูปแบบการศึกษาแบบตะวันตกซึ่งแบ่งการศึกษาปรัชญาออก
5 สาขา คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และตรรกศาสตร์ เป็นระบบ
พื้นฐานของศึกษาปรัชญาในประเทศไทย แต่ระบบปรัชญาตะวันออกจะมีความแตกต่าง
ออกไป เพราะไม่ได้มีการแยกสาขาชัดเจนแบบปรัชญาตะวันตก ส่วนใหญ่มีลักษณะ
เป็นการศึกษาคำสอนของศาสนา สำนักหรือลัทธิของนักปราชญ์ที่ได้เสนอแนวคิดเอาไว้
และวัฒนธรรมที่แฝงมิตถาคความคิดที่มีบทบาทต่อความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคม
โดยนำวิธีการจัดระบบแบบปรัชญาตะวันตกมาใช้ในการแบ่งประเภทของแนวคิดที่ศึกษา
ลักษณะของการศึกษาเช่นนี้ ทำให้ปรัชญาตะวันออกไม่ถูกจัดว่าเป็นระบบปรัชญา
หากมองจากระเบียบวิธีการแสวงหาความรู้แบบปรัชญาตะวันตกที่เน้นความสำคัญไปที่
ข้อถกเถียง และน้ำหนักของการใช้เหตุผล ความแตกต่างดังกล่าวเป็นการทำความเข้าใจ
เบื้องต้น หากจะพูดถึงการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย ที่ไม่ได้มีความหมาย หรือ
ระบบการศึกษาตามแบบปรัชญาตะวันตก แต่เป็นการศึกษามุมมองต่ออุดมคติของชีวิต
และการดำเนินชีวิตตามอุดมคตินั้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของปรัชญาตะวันออก

ปรัชญาขงจื๊อเป็นระบบปรัชญาหนึ่งที่มีอิทธิพลสำหรับวงการศึกษাপรัชญาในประเทศไทย เพราะเป็นหนึ่งในสามระบบปรัชญาสำคัญของตะวันออก คือ ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน และปรัชญาญี่ปุ่น โดยปรัชญาขงจื๊อจัดอยู่ในกลุ่มปรัชญาจีนที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ได้รับความสนใจ และมีอิทธิพลต่อการศึกษาปรัชญาในประเทศไทย ทั้งแบบการศึกษาระบบแนวคิดทางปรัชญาขงจื๊อโดยตรง และอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่า ปรัชญาขงจื๊อไม่ได้เป็นเพียงระบบแนวคิดระบบหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นระบบแนวคิดที่ถูกหล่อหลอมให้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีดำเนินของชีวิตมนุษย์

การสำรวจงานวิจัยในรูปแบบวิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 54 เรื่อง แบ่งเป็นการศึกษาด้านปรัชญา 34 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 62.96 และอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคม และวัฒนธรรม 20 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 37.04 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ภาพรวมของการศึกษาศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

ลำดับ	ประเภท	ความถี่	ค่าร้อยละ
1	ปรัชญา	34	62.96
2	อิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม	20	37.04
รวม		54	100

4.2 เนื้อหาการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

จากภาพรวมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ปรัชญาขงจื๊อที่ได้มีการศึกษาวิจัยในประเทศไทย มีประเด็นหลักในการศึกษา 2 ประการ คือ หลักปรัชญาและอิทธิพลที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม เนื้อหาส่วนนี้จะนำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหาการศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อในรายละเอียด โดยแยกประเด็นได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 เนื้อหาทางปรัชญา

ประเด็นเนื้อหาปรัชญาสำนักขงจื๊อที่ได้รับความสนใจศึกษาส่วนใหญ่เป็นประเด็นทางจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็นมุมมองทางปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องคุณค่าและความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่โดดเด่นของปรัชญาขงจื๊อที่มุ่งเสนอทัศนะ

เกี่ยวกับเรื่องมนุษยธรรม คุณธรรม และจริยธรรม เช่น บทบาทบาทของอารมณ์ในจริยศาสตร์ของขงจื๊อ มิติของความสุขตามทัศนะของขงจื๊อจากคัมภีร์หลุนอวี่ แนวคิดเรื่องการลงโทษ ความเยียบ ความสัตย์จริง ความสัมพันธ์ในคำสอนของขงจื๊อ ความรักเชิงกามารมณ์จากมุมมองขงจื๊อ หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์อี่จิง จริยศาสตร์ต่างตอบแทน ความยินดีและความโสโครเศร้าในชีวิตจริยธรรม ความอาทร ความโสโครเศร้า แนวคิดเรื่องสิทธิกับปรัชญาขงจื๊อ ความเสมอภาคที่ไม่เท่าเทียม จาริตและมนุษยธรรมในปรัชญาขงจื๊อ⁶ เป็นต้น ส่วนหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามทัศนะของปรัชญาขงจื๊อก็มีการศึกษาวิจัยในหลายประเด็นแต่ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจัยในเชิงเปรียบเทียบกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา เช่น การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องบัณฑิต วิธีการบำรุงบิดามารดา การคบมิตร ความกตัญญู ความเมตตาของพุทธศาสนากับขงจื๊อ แนวความคิดเรื่องเหรินในปรัชญาขงจื๊อกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท คุณธรรมของนักปกครองในจ๊กกั้วตติสูตรในพระพุทธานุสาวรีย์กับคัมภีร์หลุนอวี่ในศาสนาขงจื๊อ แนวคิดมนุษยนิยม ปรัชญาการเมืองในปรัชญาขงจื๊อกับพุทธปรัชญา และหลักทางสายกลางของพระพุทธานุสาวรีย์กับแนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื๊อ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าประเด็นที่เป็นหลักจริยธรรมส่วนใหญ่ จะทำการศึกษาวิจัยในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าเนื้อหาทางปรัชญาที่ได้รับ ความสนใจในการศึกษาปรัชญาขงจื๊อจะเป็นประเด็นจริยศาสตร์มากที่สุด

ส่วนประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาสาขาอื่นอื่น ๆ มีการศึกษาวิจัยจำนวนน้อย เช่น ประเด็นทางด้านอภิปรัชญาที่กล่าวถึง แนวคิดเรื่อง “เหอ (和)” หรือความกลมกลืนที่แฝงหลักคิดที่ว่าด้วย “เทียนเหรินเหออี” หรือความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างฟ้ากับมนุษย์ (อู๋จื้อปิน, ซาดานุนาค, อามินะฮะเบ็ญสะอาด. 2563) จริยศาสตร์ของขงจื๊อจึงเป็นจักรวาลจริยธรรมมนุษย์ สังคมต้องมีความสัมพันธ์กับจักรวาล วิถีจริยธรรมจึงมีที่มาจากวิถีธรรมชาติ (ศรีธัญญา อรุณขจรศักดิ์, 2550) และสุนทรียศาสตร์ขงจื๊อที่มีบทบาทสำคัญต่อการขัดเกลาศีลธรรม มุ่งตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิตที่ดีและสังคมที่มีศรัทธาธรรมในสภาพบ้านเมืองยุคขุนขิวที่เต็มไปด้วยการรบพุ่งแย่งชิงระหว่างนครรัฐ (อันธิมมา แสงชัย, 2557) เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะมีการศึกษาในทัศนะทางปรัชญาสาขาอื่น แต่ก็ยังเป็นประเด็น

⁶ ดูรายละเอียดใน สุวรรณา สถาอานันท์. (2547). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญาตะวันออกรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

ที่ล้วนเชื่อมโยงสนับสนุนหลักการทางจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในมิติทางจริยศาสตร์ ดังตารางต่อไปนี้

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาปรัชญาของลูกศิษย์สำนักปรัชญาขงจื๊ออีก 3 ท่าน คือ ปรัชญาของเม่งจื๊อ แสดงถึงการวิวาทะทางปัญญาระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการปกครองหลากหลายแนวคิดที่เคลื่อนไหวเป็นกระแสพลวัตร่วมสมัยในขณะนั้น เพื่อพยายามเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองและนำพาบ้านเมืองสู่ภาวะสังคมในอุดมคติโดยใช้ปรัชญาขงจื๊อเป็นแก่น (ปกรณ์ ลิ้มปยุตรณ, 2552) ปรัชญาของจูซีปราชญ์คนสำคัญในลัทธิขงจื๊อใหม่ ที่ได้พยายามอธิบายธรรมชาติ และที่มาของมนุษย์ให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นพื้นฐานเชื่อมโยงไปถึงปัญหาจริยศาสตร์ของมนุษย์ และปัญหาเรื่องการดำเนินชีวิตตามจริยธรรมแบบขงจื๊อ (ปกรณ์ ลิ้มปยุตรณ, 2524) และปรัชญาของหวังหยางหมิง ที่ปฏิเสธแนวคิดสำนักหลักการแห่งสวรรค์ของจูซี แล้วเสนอแนวคิดเปี่ยมไปด้วยคุณค่าสำคัญที่สอดคล้องต่ออุดมคติของแนวคิดสำนักขงจื๊อ อันว่าด้วยการขัดเกลาตนเพื่อบรรลุเป็นอริยมมนุษย์ (จักรพงษ์ ขดช้อย, 2562) ซึ่งเนื้อหาทางปรัชญายังคงสอดคล้องกับการศึกษาปรัชญาขงจื๊อกระแสหลักที่มุ่งความสนใจศึกษาประเด็นทางจริยศาสตร์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 เนื้อหาทางปรัชญา

ลำดับ	ประเภท	ความถี่	ค่าร้อยละ
1	อภิปรัชญา	8	18.18
2	ญาณวิทยา	1	2.27
3	จริยศาสตร์	25	56.81
4	สุนทรียศาสตร์	1	2.27
5	ปรัชญาประยุกต์	9	20.45
รวม		44	100

จะเห็นได้ว่า การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่จำแนกออกตามเนื้อหาปรัชญาจะมีจำนวน 44 เรื่อง ซึ่งไม่ตรงกับภาพรวมในตารางที่ 1 ที่ระบุว่า การศึกษาปรัชญาขงจื๊อด้านปรัชญามีจำนวน 34 เรื่อง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าบางเรื่องสามารถจำแนกออกเป็นสาขาปรัชญาได้หลายสาขา เพราะมีการทับซ้อนกันของเนื้อหา ดังนั้น จึงทำจำนวนไม่ตรงกัน เช่น งานวิจัยเรื่อง จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ สามารถจัดเป็นเนื้อหาองคิปรัชญาและจริยศาสตร์ มิติสุนทรียศาสตร์ในจริยศาสตร์ขงจื๊อ เป็นได้ทั้งมิติทางสุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์ การศึกษาปรัชญาชีวิตมนุษย์ในมุมมองของหวังหยางหมิงซึ่งเป็นนักปรัชญาที่อยู่ในสำนักขงจื๊อ สามารถเป็นได้ทั้งประเด็นองคิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ เป็นต้น ลำดับที่ 1-4 จัดตามระบบปรัชญาตะวันตกเรียกว่าปรัชญาบริสุทธิ์ ส่วนลำดับที่ 5 เป็นปรัชญาประยุกต์ประกอบด้วยปรัชญาประวัติศาสตร์จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ ปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื๊อ ปรัชญาภาษาจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ ความเจียบของขงจื๊อในหลุนอวี่ และวิวาทะทางปัญญาและกลวิธีทางวรรณศิลป์ในปรัชญานิพนธ์เมิ่งจื๊อ และปรัชญาการเมืองจำนวน 6 เรื่อง เช่น ค่ายกลแห่งความหมายกับปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ขงจื๊อ ศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ และการศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่นักปกครองในจ๊กกั้วตี่สุตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคัมภีร์หลุนอวี่ในศาสนาขงจื๊อ เป็นต้น

4.2.2 เนื้อหาเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาเนื้อหาอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาศึกษาที่ไม่ได้ระบุเนื้อหาปรัชญาขงจื๊อที่ชัดเจน ส่วนใหญ่แสดงอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่เข้ามามีบทบาทด้านการเมือง สังคม และวิถีชีวิตของชาวจีนมาร่วมสองพันกว่าปี เน้นการจัดระเบียบสังคม การปลูกฝังจริยธรรมให้ชาวจีน และมีบทบาทต่องานศิลปะในหลายแง่มุม เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ลวดลายตกแต่งในประยุกต์ศิลป์ และอิทธิพลที่มีต่องานศิลปะของไทย (มาลินี คัมภีร์ยานนท์, 2552) ในประเทศกลุ่มวัฒนธรรมจีน อาทิเช่น เกาหลี เวียดนาม สิงคโปร์ ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางภาษาและวัฒนธรรมจากประเทศจีน ล้วนได้รับแนวคิดด้านปรัชญาขงจื๊อแทบทั้งสิ้น (รัฐรัชญ์ พูลศรี, ปพนพัชร กอบศิริธีรวัรา, พิสิฐ อำนวยเงินตรา และลลิตา วิษณุวงศ์, 2563), (สมบัติ เครือทอง และวิไล ศิลปอาษา, 2558) ปรัชญาขงจื๊อยังมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม และค่านิยมสมัยใหม่ เช่น การสร้างภาพลักษณ์ของตัวละคร

ในเรื่อง “รักข้ามเวลาและอวกาศ” ซึ่งเป็นการปรุ่่งแต่งค่านิยมหลักของวัฒนธรรมขงจื้อ เช่น ความเมตตากรุณา ความชอบธรรม ความเหมาะสม ความกตัญญูตเวที ความจงรักภักดี และจรรยาบรรณวิชาชีพขงจื้อ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเผยแพร่ และส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมผ่านละครโทรทัศน์ (Chen Yuanyuan, 2022) นอกจากนี้ ยังมี การศึกษาเนื้อหาประวัติขงจื้อ พัฒนาการของลัทธิขงจื้อ ภาษิต และการแปลคัมภีร์หลุนอวี่ ซึ่งแม้จะกล่าวถึงปรัชญาขงจื้อแต่ก็ไม่ได้ศึกษาในมิติของปรัชญา เป็นแต่เพียงการอ้างถึงอิทธิพลของปรัชญาเท่านั้น เช่น ปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื้อ การทำลัทธิขงจื้อให้เป็นลัทธิขงจื้อแบบญี่ปุ่น ความหมายของขบวนการขงจื้อใหม่ ขงจื้อกับผลงานศิลปะที่หลากหลาย มุมมอง ผู้นำอำนาจและการเปลี่ยนแปลงการใช้ปรัชญาความเชื่อในจีน ยุคราชวงศ์ ความคิดของขงจื้อเพื่อสังคมที่เป็นสุข เป็นต้น เนื้อหาอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม จำนวน 20 เรื่องแบ่งออกเป็นอิทธิพลต่อสังคมจำนวน 7 เรื่อง และอิทธิพลที่มีต่อวัฒนธรรมจำนวน 13 เรื่อง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 เนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม

ลำดับ	ประเภท	ความถี่	ค่าร้อยละ
1	อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อสังคม	7	35
2	อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อวัฒนธรรม	13	65
รวม		20	100

ประเด็นศึกษาอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรม มีจำนวนน้อยและเป็นประเด็นที่หลากหลาย แต่หากสรุปในภาพรวมก็แบ่งออกออกเป็น 2 ประเด็นคือ อิทธิพลที่มีต่อสังคมและอิทธิพลที่มีต่อวัฒนธรรม หากวิเคราะห์โดยรวมจะเป็นได้ว่า ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคตินิยม ความเชื่อและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื้อมีจำนวนมากที่สุด นอกนั้นก็เป็่นประเด็นเบ็ดเตล็ดที่กระจัดกระจายที่ไม่สามารถจัดกลุ่มได้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาปรัชญาขงจื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมได้รับความสนใจในการศึกษาน้อย อาจเป็นเพราะสังคมไทยมีทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนโดยภาพรวม ไม่ได้เจาะจงลงไปว่าวัฒนธรรมต่างๆ มีจุดเน้นที่ปรัชญาขงจื้อ

เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม จึงได้รับความสนใจในจำนวนน้อยมากกว่าเนื้อหาทางปรัชญา อาจมีสาเหตุมาจากค่านิยมของผู้คนที่อยู่ร่วมวิชาการมักจะนิยมและนิกรภาพของขงจื๊อในฐานะนักปรัชญามากกว่าจะเป็นวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่เนื้อหาที่เป็นปรัชญามากกว่าด้านอื่น

4.3 รูปแบบการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

ในปัจจุบัน ปรัชญาขงจื๊อได้ขยายขอบเขตการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้เนื้อหามีความซับซ้อน และมีผลการศึกษาที่หลากหลาย ตามความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับขอบข่ายที่ทำการศึกษา ซึ่งเป็นผลดีหากมองถึงความก้าวหน้าในการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนความคลุมเครือและความสับสนในการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ สำหรับผู้ที่เข้ามาศึกษาปรัชญาขงจื๊อใหม่ ๆ อาจมองว่าปรัชญาเป็นเนื้อหาเดียวกันกับพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี เพราะในแง่ของวิถีชีวิต และวัฒนธรรมจีน ปรัชญาขงจื๊อถูกนำมาอธิบายกิจกรรมดังกล่าว รวมถึงการเป็นแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังที่ทำให้เกิดกิจกรรมเหล่านั้นด้วยซ้ำ เช่น การไหว้บรรพบุรุษ คุณธรรมความกตัญญู การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ และสังคม จึงอาจทำให้เกิดความสับสนต่อเนื้อหาทางปรัชญาได้ นอกจากนี้ การศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยยังมีประเด็นที่ทับซ้อนกัน กล่าวคือ ในการศึกษาประเด็นหนึ่ง ๆ อาจมีทั้งเนื้อหาทางปรัชญา และเนื้อหาอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย เช่น ประวัติขงจื๊อ พัฒนาการของลัทธิ หลักคุณธรรมที่ควรปฏิบัติ อิทธิพลต่อวัฒนธรรม และค่านิยม การจะระบุให้ชัดเจนว่า ผลการศึกษานี้เป็นการศึกษาเนื้อหาทางปรัชญา หรือเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาจึงไม่สามารถแยกได้ชัดเจน ซึ่งเป็นเรื่องของรายละเอียดของเนื้อหาที่ทำการศึกษา แต่สามารถจำแนกรูปแบบการศึกษาวิจัยปรัชญาขงจื๊อที่ได้รับความสนใจ และทำการศึกษาในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

4.3.1 การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่เป็นระบบ

การศึกษาเนื้อหาในประเด็นทางปรัชญาขงจื๊อ ที่มีเนื้อหาอยู่ในขอบเขตความสนใจของปรัชญา มีแนวคิดเชิงระบบปรัชญารองรับ หรือมีท่าทีต่อแนวคิดทางปรัชญา เนื้อหาปรัชญาขงจื๊อที่นิยมทำการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งเป็นเนื้อหาสำคัญของปรัชญาขงจื๊อ โดยเฉพาะหลักมนุษยธรรม (เหริน) ที่กล่าวถึงวิถีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อันเป็นคุณธรรมรากฐานของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการนำเนื้อหา

มาศึกษาขยายความไปในหลายประเด็น ทั้งในทัศนะเรื่องความดี การมีจิตใจบริสุทธิ์ซื่อสัตย์ และปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนในสังคมตามตำแหน่งหน้าที่ที่มีอยู่ในสังคมอย่างดีที่สุด อีกทั้งความดียังถูกกล่าวถึงในมิติของอภิปรัชญาเป็นความดีที่อยู่ภายนอก (มาลี ศรีเพชรภูมิ, 2526) มนุษยธรรมเป็นหลักเมตตาธรรมที่มีผลต่อจารีต (หลี่) และการทำความเข้าใจธรรมชาติจิตที่ไม่เอนเอียง หรือประเด็นทางสายกลางในปรัชญาขงจื๊อ (สรวิษฐ์ วงษ์สะอาด และ พิสิฐ สุขสกล, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เป็นมนทัศน์แห่งวิญญูชนในการสร้างสังคม และบทบาทของผู้ปกครอง เพื่อสนับสนุนความกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในสังคม (วรรณทนา ลมพัทธยา, 2556)

มนุษยธรรมในปรัชญาขงจื๊อเป็นเนื้อหาที่นิยมนำมาศึกษาในประเทศไทยมากกว่าประเด็นอื่น มีเนื้อหาครอบคลุมระบบปรัชญาหลายสาขา ทั้งจริยศาสตร์ อภิปรัชญา และปรัชญาการเมือง มนุษยธรรมจึงเป็นเนื้อหาหลักที่โดดเด่นของปรัชญาขงจื๊อ นอกจากประเด็นมนุษยธรรมแล้วยังมีการศึกษาในเชิงปรัชญาภาษา การวิพากษ์คัมภีร์ และการศึกษาปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื๊อ ระบบปรัชญาขงจื๊อส่วนใหญ่ให้ความสนใจไปที่ระบบปรัชญาประยุกต์ ซึ่งเป็นการเสนอทัศนะทางปรัชญาที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีเนื้อหาพาตึงไปยังเนื้อหาอื่น ๆ เช่น มนุษย์ สังคม การเมือง ภาษา และประวัติศาสตร์ แม้จะมีการกล่าวถึงการศึกษาอภิปรัชญาที่เป็นปรัชญาบริสุทธิ์ แต่ก็เป็นการให้เหตุผลที่อยู่ในขอบข่ายเกี่ยวกับปรัชญาชีวิต

4.3.2 การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่ไม่เป็นระบบ

การศึกษาเนื้อหาที่ไม่ได้อยู่ในขอบเขตความสนใจของปรัชญา เพียงแต่มีการอ้างถึงประเด็นทางปรัชญา เพื่อให้เข้าถึงความสำคัญของปรัชญาขงจื๊อที่อยู่เบื้องหลัง และอิทธิพลที่มีต่อสังคม และวัฒนธรรม มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของขงจื๊อ และพัฒนาการของลัทธิขงจื๊อใหม่ ที่มีการพัฒนาแนวคิดอยู่ตลอดเวลา ผสมผสานแนวคิดเข้ากับปรัชญาอื่น ๆ เช่น ตะวันตก คอมมิวนิสต์ เป็นต้น (ญาณานิธิ เดชะวิเศษ, 2558) อิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีพิธีกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรม และค่านิยมของคนในสังคมทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศที่ได้รับอิทธิจากวัฒนธรรมจีน ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาบริบทของศิลปะ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้รับจากอิทธิพลปรัชญาขงจื๊อ รวมถึงการวิเคราะห์วรรณกรรมต่าง ๆ ที่มีการสร้างสรรค์มาจากปรัชญา เนื้อหาเหล่านี้แม้จะกล่าวถึงปรัชญา

ขงจื๊อแต่ก็อยู่ในรูปของ ภาษิต คำสอน สำนวนโวหาร ทัศนคติ แง่คิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ค่านิยม และชี้นำสังคม ไม่ได้กล่าวถึงตัวบท หรือหลักปรัชญาโดยตรง

4.3.3 วิธีการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย พบว่ารูปแบบการศึกษาเป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary research) เป็นหลัก วิธีการที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) การศึกษาวิเคราะห์

วิธีการศึกษาแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เช่น หลุนอวี่ อี้จิง จงยง เป็นต้น เช่น การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ในคำสอนของขงจื๊อ อัดตามติในหลุนอวี่ : บทวิเคราะห์หัวใจหว่า แนวคิดเรื่อง ชู ในหลุนอวี่ บทบาทของอารมณ์ในจริยศาสตร์ของขงจื๊อ การศึกษาแนวคิดขงจื๊อในมิติของความสุขจากคัมภีร์หลุนอวี่ การศึกษาแนวคิดความสัตย์จริงในลัทธิขงจื๊อผ่านคัมภีร์จงยง มิติสุนทรียศาสตร์ในจริยศาสตร์ขงจื๊อ มโนทัศน์การลงโทษในหลุนอวี่ ความเจ็บของขงจื๊อในหลุนอวี่ ความตึงเครียดในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื๊อ จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ ปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื๊อ หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์อี้จิง คุณธรรมความกตัญญูในจริยศาสตร์ขงจื๊อ จริยศาสตร์ขงจื๊อ : จริยศาสตร์ต่างตอบแทน รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื๊อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตจริยธรรม จริยศาสตร์แห่งความอาหารในขงจื๊อ มโนทัศน์พื้นฐานในจริยศาสตร์ของขงจื๊อ น้ำใจวิญญาณ : จริยศาสตร์แห่งความอาหารในปรัชญาขงจื๊อ จริยศาสตร์แห่งความโศกเศร้าในปรัชญาขงจื๊อ แนวคิดเรื่องสิทธิกับปรัชญาขงจื๊อ แนวคิดเรื่องความยุติธรรมในปรัชญาขงจื๊อ และความเสมอภาคที่ไม่เท่าเทียมในปรัชญาขงจื๊อ เป็นต้น

2) การศึกษาเปรียบเทียบ

วิธีการศึกษาแบบนี้จะเป็นการนำเอาแนวคิดของปรัชญาขงจื๊อไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของสำนักปรัชญาอื่นทั้งพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก เป็นการนำเอาแนวคิดสำคัญที่เป็นที่รู้จักในวงการปรัชญาและหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเปรียบเทียบความเหมือนความต่างระหว่างระบบปรัชญาทั้งสอง ส่วนใหญ่จะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสนากับปรัชญาขงจื๊อมากกว่าแนวคิดสำคัญทางปรัชญาตะวันตก เช่น ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องทางสายกลาง

ของขงจื๊อ แนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื๊อและพุทธปรัชญา เมตตาในพุทธเถรวาท กับศาสนาขงจื๊อ คุณธรรมของนักปกครองในจ๊กกั้วตี่สุตร ในพระพุทธานุสาเถรวาท กับคัมภีร์หลุนอวี่ในศาสนาขงจื๊อ คำสอนเรื่องกตัญญูในลัทธิขงจื๊อกับพระพุทธานุสาเถรวาท ที่มีต่อครอบครัว แนวความคิดเรื่องเหรินในปรัชญาขงจื๊อกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ปรัชญาการเมืองของขงจื๊อกับพุทธปรัชญาเถรวาท แนวความคิดเรื่องมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื๊อและพุทธปรัชญา การคบบัณฑิตตามหลักคำสอนของพระพุทธานุสาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ วิธีการบำรุงบิดามารดาในพระพุทธานุสาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ และการศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธานุสาเถรวาทกับศาสนาขงจื๊อ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสนากับขงจื๊อนิยามเอาหลักคำสอนหรือแนวคิดหลักของพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งแล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกับปรัชญาขงจื๊อ นอกจากนี้คำสอนที่นำมาเปรียบเทียบนั้นจะมีลักษณะการค้นหาคำสอนหรือแนวคิดในพุทธศาสนาที่นำมาตั้งต้นเป็นประเด็นหลักมีปรากฏในคำสอนของปรัชญาขงจื๊อหรือไม่ เพราะแนวคิดหลักที่นำมาเปรียบเทียบนั้นในปรัชญาขงจื๊อเองก็ไม่ได้นำเสนอแบบชัดเจนดังเช่นในพุทธศาสนา ดังนั้นข้อบกพร่องของการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเช่นนี้คืออาจจะไม่ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงเพราะแนวคิดดังกล่าวที่นำมาอาจจะไม่มีหรือไม่ได้สอนตรง ๆ ในปรัชญาขงจื๊อ จึงอาจจะเป็นการคิดวิเคราะห์เอาเองของผู้ศึกษาได้

4.4 ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ

แม้การศึกษาปรัชญาขงจื๊อในสังคมไทยจะเรียกว่า การศึกษาในฐานะปรัชญา ก็ไม่สามารถจะระบุได้อย่างชัดเจนว่าเป็นปรัชญา หากเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตก เพราะขอบเขตการศึกษาปรัชญาขงจื๊อยังคงอยู่ในลักษณะการศึกษาประวัติ บทสนทนา และทัศนะคำสอนของขงจื๊อ รวมถึงอิทธิพลที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม จึงยังเป็นข้อถกเถียงถึงวิธีการศึกษาว่ามีลักษณะเป็นการศึกษาปรัชญาหรือลัทธิศาสนา จึงควรมีการกำหนดขอบเขตหรือทิศทางการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย จากการวิเคราะห์ผลงานการศึกษาปรัชญาขงจื๊อทั้งในรูปแบบบทความวิชาการและงานวิจัยพบว่า ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

4.4.1 การรักษาแก่นแท้ของปรัชญาขงจื๊อ

การศึกษาปรัชญาขงจื๊อในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับหลักปรัชญาที่โดดเด่น และทำการศึกษาแบบสแตงตอกันเรื่อยมา เป็นการทำความเข้าใจพื้นฐานแนวคิดของปรัชญาขงจื๊อ แต่อาจจะมีการวิพากษ์ หรือวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจในมุมมองใหม่เกี่ยวกับปรัชญาขงจื๊อ แต่ยังคงเนื้อหา และความสำคัญของหลักปรัชญาเอาไว้ จากการสำรวจผลการศึกษานี้อาจารย์ปรัชญาขงจื๊อประเทศไทย จะพบประเด็นเนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะประเด็นด้านมนุษยธรรม ซึ่งเป็นสาระสำคัญของหลักปรัชญาของขงจื๊อ เพียงแต่แตกต่างกันในกันมุมมองของผู้ศึกษา และบริบทที่ทำการศึกษามุ่งเสนอไปในทิศทางใด และมีเหตุผลในการสนับสนุนความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาอย่างไร ทิศทางการศึกษาในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นการศึกษาหลักปรัชญาพื้นฐาน วิธีในการศึกษาจึงเน้นหนักในการวิเคราะห์ว่าหลักปรัชญาขงจื๊อที่สำคัญมีอะไรบ้าง นอกจากนี้ยังเป็นการนำหลักปรัชญาขงจื๊อไปเปรียบเทียบกับหลักคำสอนทางศาสนาอื่น ๆ ด้วย ประเด็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งในการศึกษาแบบรักษาแก่นแท้ของปรัชญาขงจื๊อ คือ เนื้อหาจะมีความทับซ้อนกัน แต่พิจารณาแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับผู้ทำการศึกษาแต่ละคนที่มีพื้นฐานหรือแนวคิดดั้งเดิมของตนอยู่แล้ว จึงทำให้การศึกษาในประเด็นนี้ไม่มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นกลายเป็นการศึกษาในลักษณะว่า แนวคิดที่เป็นแก่นของปรัชญาขงจื๊อคืออะไร แนวคิดนั้นมีคำอธิบายอย่างไร ขอบเขตข้อมูลในการศึกษาที่จะเป็นแหล่งเดียวกันคือคัมภีร์หลุนอวี่หรือคัมภีร์อื่น ๆ จึงทำให้เกิดการตั้งข้อสงสัยได้ว่า การศึกษาปรัชญาขงจื๊อทำให้พบอะไรที่เป็นองค์ความรู้ใหม่หรือไม่ เพราะขงจื๊อเองก็ไม่ได้กล่าวอ้างว่าท่านสอนปรัชญา แต่ท่านพยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในยุคของนั้นตามความคิดของท่าน การนำคำว่าปรัชญาตามค่านิยมของโลกตะวันตกจึงอาจจะไม่ครอบคลุมหรือไปกันได้กับแนวคิดของท่านขงจื๊ออย่างไรก็ตาม แก่นแท้ของปรัชญาขงจื๊อก็มีจุดเน้นที่สังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนั่นเอง คำถามที่ท้าทายต่อไปก็คือเราจะค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในลักษณะนี้หรือไม่

4.4.2 การศึกษาแบบปรัชญาตะวันตก

การศึกษาแบบนี้เป็นการทำปรัชญาขงจื๊อให้มีความเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ หรือการทำให้มีหลักการให้เหตุผลแบบปรัชญาตะวันตก จะเห็นจากความพยายามวิเคราะห์ตัวบทปรัชญาของขงจื๊อในมิติของปรัชญาตะวันตก เช่น การศึกษาในมิติของอภิปรัชญา

และคุณวิทยา ที่ให้ความสำคัญกับการให้คำอธิบายประเด็นปัญหาต่าง ๆ ผ่านชุดการให้เหตุผลแบบปรัชญาบริสุทธิ์ แต่ก็เป็นที่สังเกตว่า การศึกษาในทิศทางนี้ไม่ได้รับความนิยมมากนัก หากเปรียบเทียบกับการศึกษาแบบปรัชญาประยุกต์ เช่น ปรัชญาสังคม ปรัชญาการเมือง ปรัชญาเปรียบเทียบ เป็นต้น ที่มีการพาดพิงถึงข้อสรุปในศาสตร์อื่น ๆ หรือนำไปสู่การปรับใช้ รวมถึงการวิเคราะห์ปรัชญาของจิตที่มีอิทธิพลต่อสังคม และวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษาปรัชญาของจิตแบบปรัชญาประยุกต์น่าจะเป็นที่นิยม แต่ถ้ากำหนดขอบเขตไม่ชัดเจนก็อาจทำให้เพิ่มความคลุมเครือให้กับการศึกษาปรัชญาของจิต และมีบางส่วนที่พยายามศึกษาปรัชญาของจิตแบบปรัชญาบริสุทธิ์ แต่จะอยู่ในลักษณะผสมกับมิติของการเป็นปรัชญาชีวิต การศึกษาปรัชญาของจิตโดยใช้วิธีการของปรัชญาตะวันตกค่อนข้างจะมีการศึกษาจำนวนน้อยเพราะนิยามของคำว่า ปรัชญา ตามนัยของตะวันตกและตะวันออกมีความแตกต่างกัน ปรัชญาตะวันตกเน้นการตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์และพยายามอธิบายปรากฏการณ์นั้นด้วยการให้เหตุผลทั้งสนับสนุนและโต้แย้งแนวคิดที่มีมาก่อนหน้า เป็นถกเถียงแล้วนำไปสู่การหาเสนอหลักการของตนเองต่ออดีตหรือประเด็นตั้งต้นที่ถกเถียงกัน คำตอบจึงไม่สามารถตัดสินลงไปได้ว่าฝ่ายใดถูกหรือผิดเพียงแต่อาจจะทำการประเมินได้ว่า การอ้างเหตุผลของฝ่ายใดมีความสมเหตุสมผลมากกว่ากันเท่านั้น กระบวนการแบบปรัชญาเช่นนี้อาจจะไม่สามารถนำมาศึกษาปรัชญาของจิตได้อย่างชัดเจนมากนัก เพราะแนวทางของปรัชญาของจิตพยายามนำเสนอแนวทางในการดำรงชีวิตหรือกระบวนการที่ทำให้สังคมในยุคสมัยท่านว่าควรจะเป็นเช่นไร แนวคิดสำคัญจึงเน้นไปในเรื่องของวิถีชีวิตมนุษย์ที่ถูกต้องมากกว่า นอกจากนี้ การนำเสนอเนื้อหาทางปรัชญาก็มีลักษณะที่ต้องตีความจากบทสนทนา ไม่ได้มีการแบ่งแยกและระบุได้อย่างชัดเจนว่า เนื้อหาส่วนใดเป็นประเด็นอภิปรัชญา ญาณวิทยาหรือจริยศาสตร์ เช่นกับปรัชญาตะวันตก

5. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอมาแล้ว สามารถนำมาอภิปรายผลได้ว่า แม้ทิศทางการศึกษาปรัชญาของจิตในสังคมไทยจะยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีความไม่เข้มข้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการศึกษาปรัชญาไม่ว่าจะเป็นปรัชญาตะวันตกหรือ

ตะวันออกในสังคมไทยยังไม่ได้ได้รับความนิยมมากนักเพราะค่านิยมในการศึกษาในยุคสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเน้นการศึกษาในสาขาวิชาที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานมากกว่า จนกระทั่งมีคำกล่าวที่ว่า การศึกษาคือการลงทุน ดังนั้น การศึกษาปรัชญาจึงไม่สามารถตอบโจทย์ดังกล่าวได้ จึงทำให้มีการศึกษาในวงจำกัด หรือในกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น นอกจากนี้ การศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์ก็ยังประสบกับข้อคำถามว่า ยังมีความจำเป็นอยู่หรือไม่ในยุคสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่า การยุบภาควิชาปรัชญาในหลายๆ มหาวิทยาลัย อันเนื่องมาจากค่านิยมแบบทุนนิยมดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้หลักสูตรที่สังกัดสาขาวิชาต่างๆ ที่ไม่สามารถสร้างรายได้ตามเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้จะต้องถูกยุบรวมกับสาขาวิชาอื่น ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัยคิดว่า การมีลักษณะเฉพาะของปรัชญาจีนก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ไม่ได้รับความนิยมในการทำการศึกษาวิจัยไม่ว่าจะเป็นปรัชญาในสมัยโบราณและไม่ได้มีลักษณะเป็นระบบปรัชญาแบบตะวันตกที่แบ่งแยกสาขาอย่างชัดเจน การศึกษาจึงต้องอาศัยการตีความจากตัวบทที่มีลักษณะเป็นบันทึกการสนทนาอันแฝงไปด้วยคำสอนของเจ้าสำนัก ความมีลักษณะเฉพาะนี้เองที่ทำให้มีเฉพาะกลุ่มที่สนใจศึกษาเท่านั้น ประเด็นนี้จึงนับเป็นข้อท้าทายสำคัญว่า จะมีแนวทางในการสนับสนุนการศึกษาปรัชญาจีนในลักษณะใดจึงจะมีความเข้มแข็งและเข้มข้น หากดูจากจำนวนผลงานที่ศึกษาปรัชญาขงจื๊อในสังคมไทยแล้วจะเห็นได้ว่ายังคงอยู่ในระดับที่น้อยมาก

ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยมีลักษณะเป็นปรัชญาตะวันออกที่ใช้โครงสร้างการศึกษาปรัชญาแบบตะวันตก กล่าวคือ การศึกษาทัศนะของขงจื๊อในประเด็นต่าง ๆ แล้วนำมาจัดลงในสาขาของปรัชญาตะวันตกแบบกว้างๆ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงข้อถกเถียง แต่มุ่งเน้นเสนอทัศนะของขงจื๊อเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่แบ่งลงในขอบเขตของปรัชญาแต่ละสาขา การจัดการแบบนี้พบได้โดยทั่วไปในการศึกษาปรัชญาในประเทศไทย เช่น ปรัชญาศาสนา ปรัชญาเปรียบเทียบ เป็นต้น ที่มุ่งเน้นการจัดระบบข้อมูลพื้นฐานลงในปรัชญาแต่ละสาขาและนำเสนอเป็นองค์ความรู้ด้านปรัชญาของแต่ละสำนักเท่านั้น อาจเป็นเพราะปรัชญาตะวันออกไม่ได้เกิดจากปัญหาที่สงสัย แต่เกิดจากองค์ความรู้ที่ถูกตรวจสอบและสำเร็จรูปแล้ว เป็นคำตอบที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือตอบข้อโต้แย้งอื่น ๆ ซึ่งแตกต่างจากระบบปรัชญาตะวันตกที่ความรู้ทางปรัชญาจะเกิดก็ต่อเมื่อมีปัญหาทางปรัชญาแล้วแสวงหาคำตอบ และอธิบายข้อเท็จจริงนั้นอย่างสมเหตุสมผล ด้วยเหตุนี้

ปรัชญาตะวันออกจึงมีความเป็นสำนักความคิด ลัทธิ หรือความรู้เชิงศาสนามากกว่าระบบปรัชญาจริงๆ ดังนั้น การผลักดันการศึกษาปรัชญาขงจื๊อให้เป็นแบบแผนเช่นปรัชญาตะวันตกจึงอาจจะทำได้ยาก เพราะวิถีคิดและแนวทางการหาความรู้มีความแตกต่างกัน จึงทำได้เพียงการจัดระบบหมวดหมู่ความรู้ทางปรัชญาตามแนวทางตะวันตกเท่านั้น แต่ไม่ได้ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้แบบปรัชญาตะวันตก

อย่างไรก็ตาม หากย้อนกลับมามองถึงคุณค่าที่เกิดขึ้น ปรัชญาตะวันออกกลับมีคุณค่าและมีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์ เพราะให้ความสำคัญกับผลของความรู้ที่ได้นำเสนอออกมาว่าจะต้องมีประโยชน์ต่อมนุษย์และสังคม การเสนอทัศนะของปรัชญาตะวันออกจึงให้ความสำคัญกับความรู้ที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแก้ไขปัญหาของมนุษย์และสังคม เมื่อพิจารณาสถานภาพการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยจะเห็นได้ว่า พยายามศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม แนวคิดสำคัญของปรัชญาขงจื๊อจึงถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อคาดหวังการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ และการขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่ดีขึ้น นี่เองที่เป็นความโดดเด่นของปรัชญาขงจื๊อ ปัญหาที่ทำนายสำหรับผู้ศึกษาปรัชญาขงจื๊อ ก็คือ การค้นหาวิธีการนำแนวคิดสำคัญของปรัชญาขงจื๊อมาปรับใช้ได้จริงในสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงแนวความคิดเก่าที่มีมานานแล้วในอดีต แต่ไม่มีประโยชน์หรือใช้ได้จริงเลยในสภาพสังคมที่แตกต่างกันเช่นในปัจจุบัน

แม้แนวโน้มขององค์ความรู้ด้านปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทยอาจพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า แต่ก็ดูมีความมั่นคงและลุ่มลึกในแนวคิดทางปรัชญา การสำรวจเนื้อหาการศึกษาปรัชญาขงจื๊อทำให้เห็นความสนใจศึกษาและสถานภาพองค์ความรู้ของปรัชญาขงจื๊อมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์แนวโน้มของการศึกษา และกำหนดขอบเขตการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ เพื่อไม่ให้เกิดความคลุมเครือของเนื้อหา และสามารถพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการศึกษาอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่ต่อสังคม และวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นประเด็นร่วมสมัย ที่จะช่วยผลักดันให้การศึกษาปรัชญาขงจื๊อไม่เป็นสิ่งล้าหลัง แต่สอดคล้องไปกับพลวัตของสังคมหรือมีพัฒนาการตามยุคสมัย

6. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่น่าเสนอมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย ที่รวบรวมข้อมูลมาจากฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งที่มีลักษณะเป็นวิทยานิพนธ์ บทความวิจัย และบทความวิชาการ มีจำนวนทั้งสิ้น 54 เรื่อง โดยแบ่งออกเป็นประเด็นศึกษาด้านปรัชญา จำนวน 34 เรื่อง และประเด็นด้านอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม จำนวน 20 เรื่อง เมื่อพิจารณาลงในรายละเอียดส่วนที่เป็นเนื้อหาทางปรัชญา พบว่า การศึกษาปรัชญาขงจื๊อด้านเนื้อหาที่เป็นปรัชญาแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) ส่วนที่เป็นปรัชญาบริสุทธิ์ ประกอบด้วยด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 44 เรื่อง โดยบางเรื่องอาจทำการศึกษาหลายประเด็น เช่น บางเรื่องทำทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ อภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ ทำให้จำนวนแตกต่างจากภาพรวมดังกล่าวข้างต้น ประเด็นที่นิยมศึกษามากที่สุด ได้แก่ จริยศาสตร์ จำนวน 25 เรื่อง รองลงมาคือ อภิปรัชญา จำนวน 8 เรื่อง ลำดับสุดท้าย คือ ญาณวิทยาและสุนทรียศาสตร์ ประเด็นละ 1 เรื่อง และ 2) ส่วนที่เป็นปรัชญาประยุกต์ จำนวนทั้งสิ้น 9 เรื่อง ประกอบด้วย ปรัชญาประวัติศาสตร์ปรัชญาภาษา และ ปรัชญาการเมือง จำนวนทั้งสิ้น 9 เรื่อง โดยนิยมศึกษาปรัชญาการเมืองมากที่สุด จำนวน 6 เรื่อง รองลงมา ได้แก่ ปรัชญาภาษาจำนวน 2 เรื่อง ลำดับสุดท้าย ได้แก่ ปรัชญาประวัติศาสตร์จำนวน 1 เรื่อง ส่วนการศึกษาปรัชญาขงจื๊อด้านอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม มีจำนวนทั้งสิ้น 20 เรื่อง โดยแบ่งออกเป็นอิทธิพลที่มีต่อสังคมจำนวน 7 เรื่อง และอิทธิพลที่มีต่อวัฒนธรรมจำนวน 13 เรื่องตามลำดับ

รูปแบบการศึกษาปรัชญาขงจื๊อมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่เป็นระบบ เป็นการศึกษาตามกรอบคิดทางปรัชญาไม่ว่าจะเป็นอภิปรัชญา จริยศาสตร์ และบางส่วนของสุนทรียศาสตร์ แต่เนื้อหาทางปรัชญาจะเน้นหนักไปในเรื่องจริยศาสตร์ มากกว่าสาขาอื่น 2) การศึกษาปรัชญาขงจื๊อที่ไม่เป็นระบบ มุ่งเน้นประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมโดยพยายามเชื่อมโยงกับปรัชญาขงจื๊อ การศึกษาในลักษณะนี้จะศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ การผสมผสานระหว่างแนวคิดของขงจื๊อกับปรัชญาอื่น ๆ พิธีกรรม ศิลปกรรม และค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนซึ่งบางส่วนเกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื๊อ แต่ก็ได้ชัดเจนนัก การวิเคราะห์วรรณกรรมโดยพิจารณาว่า วรรณกรรมเหล่านั้นได้รับ

อิทธิพลมาจากขงจื๊อในลักษณะใดบ้าง ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบภษิต คำสอน ค่านิยมของคนในสังคม และ 3) วิธีการศึกษาปรัชญาขงจื๊อเน้นการศึกษาเอกสารเป็นหลักโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แนวคิดสำคัญของปรัชญาขงจื๊อที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ และการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของปรัชญาขงจื๊อกับแนวคิดของสำนักปรัชญาอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา

ทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อ มี 2 ลักษณะ คือ การรักษาแก่นแท้ของปรัชญาขงจื๊อ ที่เน้นการศึกษาแนวคิดสำคัญของปรัชญาขงจื๊อ วิธีในการศึกษาเน้นหนักไปในการศึกษาเอกสาร เน้นการวิเคราะห์แนวคิดสำคัญเป็นหลัก และการศึกษาแบบปรัชญาตะวันตกเป็นการนำวิธีการศึกษาปรัชญาแบบตะวันตกในมิติของอภิปรัชญา และจริยศาสตร์ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาในลักษณะของปรัชญาบริสุทธิ์มากกว่าปรัชญาประยุกต์ ส่วนแนวโน้มของการศึกษาปรัชญาขงจื๊อยังคงเน้นการสำรวจเนื้อหาทางปรัชญาของขงจื๊อต่อไป และเป็นแนวโน้มที่ได้รับความนิยมและทำกันอยู่ในปัจจุบัน ประเด็นที่ควรจะพัฒนาต่อไปและเป็นข้อท้าทายคือแนวทางในการนำแนวคิดสำคัญของปรัชญาขงจื๊อมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้อย่างไรมากกว่าจะเป็นการศึกษาแนวคิดเพื่อรู้เท่านั้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

7.1.1 ควรมีการสนับสนุนการวิจัยในสาขาวิชาปรัชญาตะวันออกมากยิ่งขึ้น เพราะปรัชญาตะวันออกนับได้ว่าเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนตะวันออกอย่างแนบแน่น

7.1.2 องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยปรัชญาจีนและปรัชญาตะวันออกในสถาบันการศึกษาเพราะวิชาเหล่านี้บ่มเพาะและสนับสนุนการทำกิจกรรมทางปรัชญานั้นคือ การตั้งคำถาม การวิพากษ์ การโต้แย้ง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะส่งเสริมการเป็นบุคคลผู้เต็มผลของประชาชน

7.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยทิศทางการศึกษาปรัชญาขงจื๊อในประเทศไทย มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

7.2.1 ควรวิจัยปรัชญาขงจื๊อในเชิงปรัชญาประยุกต์มากยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาปรัชญาบริสุทธิ์โดยเฉพาะด้านจริยศาสตร์ส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาในประเด็นเดิมมากเกินไป

7.2.2 ควรวิจัยอิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อที่เกี่ยวข้องกับสังคมในเชิงวิพากษ์มากยิ่งขึ้นจากลักษณะเดิมที่มุ่งแสวงหาว่าปรัชญาขงจื๊อมีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะนั้น ๆ แต่การการศึกษาวิจัยในเชิงวิพากษ์วิจารณ์

8. เอกสารอ้างอิง

- กัลยา สว่างคง และ เพ็ญพิสุทธิ์ สีกาแก้ว. (2562). การสังเคราะห์บทความวิจัยด้านภาษาจีนและการท่องเที่ยวในฐานข้อมูล ThaiJo. **วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. 5(6). 205-218.
- จุฬาลักษณ์ ขอบงาม, สรรพสิริ ส่งสุขจรูญ และ เนตรน้ำทิพย์ บุคตาวงศ์. (2563). การสำรวจงานวิจัยด้านจีนศึกษาที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพจาก TCI สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2552– 2561). **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**. 11(2). 151-163.
- จักรพงษ์ ชดช้อย. (2562). การศึกษาปรัชญาชีวิตมนุษย์ในมุมมองของหวังหยางหมิง. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซียฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 9(3). 15-24.
- ญาณานิธิ เตชะวิเศษ. (2558). ความหมายของขบวนการขงจื๊อใหม่. **วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. 8(2). 245-269.
- ปกรณ ลิมปบุตรณ์. (2552). **ปรัชญาเกี่ยวกับมนุษย์ของจูซี**. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____. (2524). **วิวัฒนาการปัญญาและกลวิธีทางวรรณศิลป์ในปรัชญาพนธ์เม้งจื่อ**.
 ปริญญาอักษร ศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 มาลีนิ คัมภีรญาณนท์. (2552). **ขงจื๊อกับผลงานศิลปะที่หลากหลายมุมมอง. ตำราวิชาการ.**
 8(1). 35-50.
- มาลี ศรีเพชรภูมิ. (2526). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความดีในปรัชญาจีนสมัยโบราณ**.
 ปริญญาอักษร ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 รัญวรัญญ์ พูลศรี, ปพนพัชร กอบศิริธีรวิรา, พิสิฐ อำนวยเงินตรา และ ลลิตา วิษณุวงศ์.
 (2563). **ขงจื๊อนิยมและอิทธิพลต่อสตรีในเกาหลีและเวียดนาม. วารสารจีนศึกษา**
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 13(2). 397-420.
- วรรณทนา ลมพัทธยา. (2556). **วิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในหลุนอวี่**. ปริญญาอักษรศาสตร
 มหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม. (2560). **ช่องทางการเผยแพร่ปรัชญาและวัฒนธรรมจีน**
ในประเทศไทย : ศึกษาจากงานแปลและผลงานเขียน. วารสารจีนศึกษา
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 10(2). 296-339.
- ศรีญญา อรุณขจรศักดิ์. (2550). **จักรวาลและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ**.
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,ม.ป.ท.
- สรวิชญ์ วงษ์สะอาด และพิสิฐ สุขสกล. (2564). **ปริทรรศน์ขงจื๊อในการยกย่องมนุษย์ว่าเป็น**
ศูนย์กลางของการพัฒนา. วารสารไตรศาสตร์. 7(2). 24-37.
- สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์. (2561). **การสังเคราะห์สถานภาพการศึกษาด้านปรัชญาญี่ปุ่น**
ในประเทศไทย. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ. 11(1), 1-17.
- สมบัติ เครือทอง และวิไล ศิลปะอาษา. (2558). **ลัทธิขงจื๊อในภาษิตที่มีอิทธิพลต่อการ**
มองโลกของคนสิงคโปร์ วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน. 6(1). 13-42
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2556). **กระแสธารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ**
อำนาจ และจาริต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- _____. (2547). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญา**
ตะวันออกรุ่นใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

- อู๋จื้อปิ่น, ซาตา บุนนาค และอาหมินะฮ์ เป็ญสะอาด. (2563). พัฒนาการของแนวคิด “เหอ (和)” (ความกลมกลืน) ในประเทศจีน. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. 13(1). 228-271.
- อันธิมา แสงชัย. (2557) *มิติสุนทรียศาสตร์ในจริยศาสตร์ขงจื้อ*. ปริญญาอักษรศาสตร ดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Chen Yuanyuan. (2022). An Analysis of Confucianism Value Identity in the Crossover Drama “Love Through Time and Space”. *Lawarath Social E-Journal*. 4(2). 157-172

THE PERCEPTIONS OF LOCAL PEOPLE IN SOUTHERN THAILAND REGARDING THEIR REGIONAL CULTURE

Doctoral candidate Huynh Van Hien¹
Asst. Prof. Dr. Noppakao Naphathalung²
Dr. Kevin John Laws³

Abstract

Culture is a commonly used term, yet what it really means is found complicated because it can convey different meanings in different contexts. Another problem that people consider important but not easy to find the answer is identifying which elements belong to culture and what does not. In addition, while it is rather easy to search for information about the culture of a nation, it is not the same for regional culture. It is the case of Southern Thailand.

This study aims at studying an acceptable definition of culture and identifying elements of culture, and studying the culture of Southern Thailand. The data of this qualitative study are obtained via semi-structured interviews using indicative questions administered in friendly, informal settings. This study involves three local people, one male and two females, aged between 30 and 50. After the interviews were conducted consecutively, the

¹ International College, Thaksin University, 140 Moo 4, Tambon Khoa-Roob-Chang, Muang Songkhla 90000
Corresponding author: Huynh Van Hien, email: hvhien@ctu.edu.vn

² Faculty of Education, Thaksin University, 140, Moo 4, Tambon Khoa-Roob-Chang, Muang Songkhla 90000

³ Sydney School of Education and Social Work, Faculty of Arts and Humanities, The University of Sydney
NSW 2006 Australia

transcriptions were coded and organized by themes then categorized for analysis. The findings showed that the regional culture of Southern Thailand is characterized by its diversity, with the coexistence of various ethnic and religious groups, influencing the cultural values, the beliefs, ideologies, behavior, language use, the way of thinking about family, respect, friendship and co-operation.

The study contributes to the understanding of Southern Thailand's culture, providing valuable insights that could enhance effective cross-cultural communication and cultural preservation in this region. The research suggests that further studies should involve more diverse participant pool to obtain more comprehensiveness of the findings.

Keywords: Southern Thailand, Regional culture, Perceptions, Local people

1. Introduction

The word *culture* is often spoken in many different contexts. However, due to its multiple usages, this term is very difficult to define (Barker, 2004; Edgar & Sedgwick, 2008; Hammersley, 2019; Nanda & Warms, 2018; Spencer-Oatey, 2012). Edgar and Sedgwick (2008), and Minkov (2013) state: “‘Culture’ is not easily defined, not least because it can have different meanings in different contexts” (p. 82), and “Culture [is] an important phenomenon that warrants its own field of study” (p. 10), respectively. The issues do not only revolve around how to define the term, but also to consider the way in which culture is being considered. In addition, as Hammersley (2019) points out, culture has overlapping meanings with other terms. These complicated issues related to culture and what belongs to it make people possibly wonder what culture really covers and what some of essential elements of culture are.

1.1 Definitions of culture

It is worthwhile to learn some important definitions of culture. These definitions are chosen to partially demonstrate how this term has been defined, how similar and different they are, and what they contribute to the understanding of culture as stated by the informants of this current study.

A classic definition is the one by Tylor (1873/2016): “Culture ... is that complex whole which includes knowledge, belief, art, law, morals, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society” (p. 13). This definition, as Hammersley (2019) argues, includes roughly all areas of human life.

Another important definition is the one by Hofstede (2011): “Culture is the collective programming of the mind that distinguishes the members of one group or category of people from others” (p. 3). These two definitions indicate that culture is what one person possesses from their own society and cultures are different from one society to another.

A third definition worth learning is given by Kroeber and Kluckhohn (1952):

Culture consists of patterns of and for behavior acquired and transmitted by symbols, constituting the distinctive achievements of human groups, including their embodiments in artifacts; the essential core of culture consists of traditional ... ideas and especially their attached values. (p. 66)

Compared to the other two definitions, this one places the focus on behavior patterns and how they are transmitted. This shows that Kroeber and Kluckhohn (1952) included behavior as a part of culture.

Brown (1991) stated: “Culture consists of the conventional patterns of thought, activity, and artifact that are passed on from generation to generation in a manner that is generally assumed to involve learning rather than specific genetic programming” (p. 40). The definitions by Kroeber and

Kluckhohn (1952), and Brown (1991) share some similar ideas. Both imply culture consists of ideas or thoughts that are learned and transmitted, not by genetics. These ideas are in line with a meaning of culture proposed by Hammersley (2019), saying culture is “a product of learning and adaptation rather than of biological inheritance” (p. 7).

Lastly, UNESCO (2001) stated that: “Culture should be regarded as the set of distinctive spiritual, material, intellectual and emotional features of society or a group, that encompasses, not only art and literature, but lifestyles, ways of living together, value systems, traditions, and beliefs” (p. 18). This definition is the one that explicitly employs the word ‘spiritual’, while almost all definitions focus much on physical life.

In conclusion, the various definitions of culture indicate how complicated it is to come up with only one single definition that serves all needs of understanding and using the term. Nevertheless, each definition is not totally different from the others. From these definitions, it can be concluded that culture is a shared property of a group or a society. It exists in the mind of each individual as a member of a society he belongs to. It governs spiritual and physical life, the ways of thinking and behaving of a person. Culture is not determined or genetically inherited, but learned.

The responses on the concepts of culture and what it includes, which are obtained from the key informants of this current study will be analyzed.

1.2 Elements of culture

Besides obtaining a sound definition of culture, it is worth examining different elements of culture so that, to a certain extent, one studying culture and wishing to communicate with a community or society should know what belongs to and what does not belong to a particular culture.

Idang (2015) classified culture into two kinds; namely, material culture and non-material culture, with the former referring to visible and concrete objects; and the latter referring to norms and being more people-related; and the latter being more abstract than the former. This study focuses more on the non-material values. Creswell (2013) suggests: “Qualitative research begins with assumptions and the use of interpretive/theoretical frameworks that inform the study of research problems addressing the meaning individuals or groups ascribe to a social or human problem” (p. 44). Following are the key elements of culture generated from a variety of literature. These elements play the role of a theoretical framework for studies related to the culture of a nation or of a certain region as the one this study is doing with Southern Thailand.

1.2.1 National culture, behavior, language use

National culture represents “beliefs, learned behavior patterns, values, and institutions shared by citizens of the same nation” (Gezon & Kottak, 2012, p. 31). According to Bocard et al. (2012), “behavior is something that a person does that can be observed, measured, and repeated” (p. 3). Language is defined as “a symbolic system of sounds that, when put together according to certain rules, conveys meanings to its speakers” (Andreatta & Ferraro (2013, p. 114).

1.2.2 Values, respect

Barker (2004) defined: “An item of value is something to which we ascribe worth and significance relative to other phenomena” (p. 206), and argued that “cultural studies has been concerned with questions of value in relation to (a) aesthetics, (b) political and cultural objectives and (c) the justification of action” (p. 206). Dillon (2021) stated that respect is learned from childhood and becomes part of adults’ reactions (para. 1). He claimed

that respecting people is considered as “the very essence of morality and the foundation of all other moral duties and obligations” (para. 3).

1.2.3 The family, friendship, trust, gender roles

Andreatta and Ferraro (2013) defined: “A family is a social unit characterized by economic cooperation, the management of reproduction and child-rearing, and common residence. Family members, both adults and children, recognize certain rights and obligations toward one another” (p. 177). Fehr (1996) stated that friendship is “a core aspect of our lives” (p. 1), but “there is no agreed-on definition” (p. 5). This study uses the definition proposed by Hays (1988, p. 395 as cited in Fehr, 1996, p. 7): “Friendship [is] voluntary interdependence between two persons over time, that is intended to facilitate social-emotional goals of the participants, and may involve varying types and degrees of companionship, intimacy, affection, and mutual assistance”. Delhey (2014) defined trust as “the belief that others will not, at worst, knowingly do you harm and will, at best, act in your interest”.

According to the World Health Organization (n.d.),

Gender refers to the characteristics of women, men, girls and boys that are socially constructed. This includes norms, behaviors and roles associated with being a woman, man, girl or boy as well as relationships with each other. As a social construct, gender varies from society to society and can change over time. (para. 1)

1.2.4 Beliefs, ideologies, religions

According to Newberg and Waldman (2006), “beliefs govern nearly every aspect of our lives. They tell us how to pray and how to vote, whom to trust and whom to avoid; and they shape our personal behaviors and spiritual ethics throughout life” (p. 5). Nanda and Warms (2018) defined: “Political ideology [is] the shared beliefs and values that legitimize the

distribution and use of power in a particular society” (p. 171). Nanda and Waples (2018) defined religion “as a social institution characterized by sacred stories; symbols and symbolism; the proposed existence of supernatural beings, powers, states, places, and qualities; rituals and means of addressing the supernatural; and specific practitioners” (p. 273)

1.2.5 Rural/Urban differences

Surbhi (2017) defined “urban simply refers to the region or area which is densely populated and possess the characteristics of the man-made surroundings” (para. 1), and rural is “a region located on the outskirts... outside the boundaries of a city, commercial or industrial area” (para. 3).

1.3 Information about the study

1.3.1 Purposes and significance

When discussing different aspects of life – both material and spiritual – of a certain country or a region, it is common for people to have a desire to learn and discover the culture of that country or nation. These encourage the researcher to study about the culture and its elements in different places. When learning about culture, it is not difficult to access works or publications about this aspect of a nation. However, there are limited sources about the culture of a particular region, at least through common media and publications of different kinds. Besides, from our observation, many sources - when presenting culture - usually limit their scopes such as heritage, landscapes, cuisine and accommodation, and serving tourism.

Triandis (2000) states: “When people come into contact with members of other cultures, they are often not aware of their miscommunications, because they think the others are more or less like they are.” (p. 149). He argues that this unawareness usually happens in the stage of unconscious incompetence of communication and may cause misunderstanding; however, if people obtain training, miscommunication will reduce.

This study discovers the culture and its element in Southern Thailand - one of the most ethnically dynamic regions of Thailand. As implied by Hosagrahar (2017), culture is “at the heart of Sustainable Development Goals” (title) promoted by The United Nations. This study looks into the culture of the region as heritage for people of today’s generation and lessons to teach the offsprings, resulting in sustainable development. Findings from the study will contribute to the understanding about the region, increasing the possibilities to have successful communication for visitors to the region, and to the literature of culture and social sciences.

1.3.2 Research question

This study seeks the answer to the question: What are the perceptions of local people in Southern Thailand regarding their regional culture?

1.3.3 Method

Spencer-Oatey (2012) suggested one of the ways to help people to understand the aspects of a particular culture is “to infer [them] by interviewing key members” (p. 3). This qualitative study – a part of the project of the first author for his doctoral dissertation – obtains the data by using interviews.

1.4 An overview of the culture of Southern Thailand

Southern Thailand is the smallest part of Thailand with just about 14 percent of its land area (Ouyyanont, 2017). It extends from Phetchaburi to the border between Thailand and Malaysia and consists of 14 provinces - Nakhon Si Thammarat, Krabi, Phang-nga, Phuket, Surat Thani, Ranong, Chumphon, Songkhla, Satun, Trang, Phatthalung, Pattani, Yala, and Narathiwat (National Statistical Office, 2023, p. 54) (*See Figure 1*). The region has a total population of approximately ten million (Jones, 2014) and has lush vegetation and rubber plantations as well as beaches. The region’s historic dates back about 25,000 years ago (Wangkumhang et al., 2013).

Some historical and oral traditions indicate that this region used to be a hub for cultural exchange and migration (Ouyyanont, 2017), and some Hill Tribes are believed to have migrated to this region from Laos, Myanmar, Tibet and Southern China (Besaggio et al., 2007). A large number of Chinese have migrated to the region in more recent years to work in the tin industry (Halner et al., 2024; Ouyyanont, 2017).

Figure 1: Map of Southern Thailand (Map source: Sugunnasil, 2005, p. x).

1.4.1 Regional culture, Behavior, Language use

Ouyyanont (2017) stated: “The Southern Region’s society and culture are quite different from that of the other regions” (p. 228). According to Brooks (2014), Southern Thailand is a region characterized by a rich cultural mosaic influenced by different ethnic groups. The area has a large Malay-Muslim population whose cultural norms are different from the Thai Buddhist in other regions in Thailand. In fact, no other region of Thailand has a higher number of Muslims than this region (Ouyyanont, 2017). The total number of Muslims in Thailand is about five million, in which approximately 1.8 million

live in the southernmost provinces which border with Malaysia (Scupin, 2013). The presence of sea nomads and minority groups adds more diversity into the culture of the region (Srikummool et al., 2022).

The primary languages of Southern Thailand are Thai and Malay. The Muslim minority in this region considers Thai identity neatly associated with Buddhism, and this group believe Muslim identity and the Malay language are their cultural heritages in need of being preserved (Brooks, 2014). The Muslims in the four provinces (Pattani, Yala, Narathiwat and Satun) have links in history, ethnic origin, religion and culture, therefore, they find communication with Malaysia easy (Ouyyanont, 2017).

1.4.2 Values - Respect, Cooperation, Acceptance of difference

The values in the southern provinces are deeply influenced by religions, especially Muslim and Buddhism (Ouyyanont (2017). Moreover, the cultural identity of the Malay ethnic groups in this region is deeply rooted in preserving traditional Malay identity, adding a more dynamic picture of the region (Lyndon et al. 2015). It is also worth noting the presence and cultural contribution of Chinese immigrants in the region (Bajunid, 2005). Chinese in the region maintain some aspects of their identities, which have become social values in the region and the nation (Hamiltan, 2008)

1.4.3 The family, Friendship, Trust, Gender roles

The family plays an essential role in the social structure of Southern Thailand. The family is the place where children learn how to behave and how to live in peace and harmony in diverse communities (Ridwan & Sugito, 2021), reflecting prevalent cultural norms and values in the region. The family is also important in caregiving for children and older adults (Aung et al., 2021).

As most people in the region learn from their religion and regional tradition, people in Southern Thailand appreciate friendships which are built upon loyalty and mutual support, and which are often seen in social gatherings and communal religious and cultural events (Ouyyanont, 2017). Studies on community relationships in conflict regions of the area emphasize the importance of establishing and strengthening relationships with communities within and out of the communities to obtain trust and support, resulting in the needs of interpersonal connections and community ties (Vateh & Andriani, 2021).

Compared to the rest of the South, gender roles in southern border provinces of Thailand are fundamentally influenced by Islamic teachings, with clear distinctions between male and female responsibilities. Women play crucial roles in both the household and the community, and there are ongoing efforts to promote gender equality. Women are increasingly participating in economic development projects, leveraging their local kin networks for support. Senior women have greater access to opportunities, resources, and social capital, enabling them to engage in development projects and contribute to social progress (Scupin, 2013).

1.4.4 Beliefs, Ideologies, Religions

Beliefs in Southern Thailand are diverse and influenced by cultural, religious, and historical factors. The southern border provinces of Thailand, especially Yala, Narathiwat, and Pattani have many Muslims; therefore, Islamic beliefs are strong in these provinces (Duklim, 2023; Lovichakornitikul, 2013; Wekke et al., 2019). The resistance to modernization in Southern Thailand reflects efforts to preserve traditional Malay ethnic identities, including religion, culture, language, and education (Tuntivat, 2016).

When discussing religions in Southern Thailand, it is worth considering the remark from Bajunid (2005): “Islam is ... a faith or a belief but it is also a religious system, a way of life, an experience, an ideology, a culture and a civilization all at once, depending on how we look at it.” (p. 1)

According to Horstmann (2002), influences from Indonesian, Indian, Arab, Chinese, and European migrants and missionaries, which includes animism, Buddhism, Hinduism, Islam, Christianity, and Chinese folk religions. The region is influenced by Buddhist and Hindu ideologies. Horstmann also pointed out that Southern Thailand is a center of Theravada Buddhism, and it is a unique region where Buddhist and Muslim villages co-exist, including mixed villages where both communities live together. However, in many parts of Patani, interest in each other’s communities has decreased.

1.4.5 Rural/Urban differences

The largest city in the south is Hat Yai. Serving as the center of trade with Malaysia, it is inhabited primarily by Sino-Thai (Hafner et al., 2024). More studies are needed to learn about the differences between rural and urban areas of this region.

2. Methodology

This study adopts a qualitative approach because “qualitative researchers study things in their natural settings, attempting to make sense of or to interpret, phenomenon in terms of the meaning people bring to them” (Denzin & Lincoln, 2018, p. 43), with natural settings relating to real-world contexts in which the researchers do not prevent things from “unfolding naturally” (Patton, 2015, p. 99).

Patton (2015) outlines that a qualitative study can be based on 1) in-depth, open-ended interviews, 2) direct observations and 3) written communications, with interviews providing “direct quotations from people about their experiences, opinions, feelings, and knowledge” (p. 55). This study seeks for local people’s opinions and perceptions of the cultural elements of their region. Based on the outline provided by Patton, and as Spencer-Oatey (2012) recommended, researchers can figure out the values of a culture by interviewing key informants, this study utilizes interviews because they are one of the methods to help us obtain the insights and have more opportunities to ask for elaborations from the interviewees.

Data collection was carried out in late December 2020. The research site was Southern Thailand. This area was chosen mainly because this region has a long history of establishment and development with dynamic diversity (Sugunnasil, 2005), and “the Southern Region’s society and culture are quite different from that of the other regions” (Ouyyanont, 2017, p. 228).

The participants of the study were three local people, one male and two females, aged above 30 to under 50. This report refers to the participants by using fictitious names – David, Mary and Susan. David, under 35 years old, is a teacher of Social Studies at a high school, which is about 10 kilometers from the center of Songkhla. Mary, around 40, is a doctoral candidate majoring in Education of a university in Songkhla. Susan, above 45, is a lecturer of social sciences of a university in Songkhla (not the same university where Mary studies). All of them are natives to the region. The participants were involved in the study on a voluntary basis. Following is a brief profile about them.

Table 1. Participants' profile

Name	Gender	Age group	Occupation
David	male	30 - 34	High school Teacher
Mary	female	35 - 39	Doctoral candidate
Susan	female	40 – 49	University lecturer

The interviews were conducted separately, in different locations and at the time chosen by the participants to provide them with the highest comforts. All of the interviewees were informed about the meaning of the interviews. The three interviews met the requirements guided by Patton (2015): “(...) people are interviewed with open-ended questions in places and under conditions that are comfortable and familiar to them” (p. 99). This kind of approach was appropriate because according to Fetterman (2008, pp, 290 – 291, as cited in Patton, 2015, p. 637), “the researcher uses informal approaches to discover how the people conceptualize their culture and organize it into meaningful categories”. The procedure of data collection was as follows:

In the first step, the prompts for the interview were established based on literature review about culture and the elements of culture. Then the Thai supervisor assisted the researcher by contacting and making appointments with potential informants who agreed to be involved in the study. Then the three interviews were conducted one by one. David and Mary had informed the researcher in advance that they would be more comfortable if Thai language was used. Therefore, two Thai – English interpreters were employed, one for each interview. Susan, who was interviewed last, preferred to be interviewed in English; therefore, no interpreter was required for the last interview. Before each interview, there was an informal dialogue to create a

friendly and comfortable atmosphere, and also to check the recorder to make sure no technical problems would happen. The prompts were used, and some additional, minor questions were asked for clarifications or elaborations. In the first two interviews, consecutive interpretation was applied. After each interview, the recording was transcribed – the first two were done by the interpreters, who could re-hear some parts if necessary to make sure their translation was the most accurate; and the last one was carried out by the researcher because it was in English. The translation of the first two interviews were checked by the Thai supervisor and also the second author of this article for accuracy. In the next step, all of the transcripts were coded and classified into themes and patterns (Patton, 2015).

3. Results and Discussion

Merriam and Grenier (2019) point out that: “The findings of a qualitative study are supported by quotations from participant interviews ... A reader can think of these data as evidence for the findings of the study” (p. 6). This section of the paper presents and discusses the findings from the three interviews.

3.1 Definitions of culture

David defined:

“Culture is a lifestyle that people in this area create or set by the way of their lives. Moreover, the culture in this region is diverse because of the differences of humans, their beliefs, regions, and so on. Finally, culture is the thing that people do from generation to generation.”

Mary stated: “Culture is a good man-made thing, and it must be preserved. People should learn it and appreciate the civilization.”

Susan said:

“By definition, culture is the way of activities, the way of life of people. People have the same core values in the same community or the same group and they want to show how important they are. And culture can be transferred from generation to the next generation by a model. Culture does not happen in one day, but it happens for a long time in group or same community. Culture is passed from generation to generation, each generation contributes to their culture. In my opinion, culture can be changed. It changes a little bit when time passes by or can change because the people in the group or in the community accepts other cultures. They exchange by activity like movies, music, and so on or what they accept, they learn from other cultures and adapt it into their own culture.”

The three interviewees used slightly different words and phrases when they expressed their concepts about culture. However, they shared important points in defining culture and/or the way they defined culture. David included some features of his region into the definition by saying: “The culture in this region is diverse”.

The definition made by Mary seems very simple. She said: “Culture is a man-made thing” and did not further elaborate *thing*. However, she mentioned *civilization* – a concept that Hammersley (2019) regards having overlapping meaning with culture and the two terms are not exactly the same.

Susan included the term *core values* and explained what it means. She also raised the idea that culture needs a long time to be fully developed. She argued that culture does not remain the same all the time. In contrast, it gradually changes and receives new values as it adapts those from others.

David mentioned religions, beliefs and lifestyle or ways of life in their life, which were considered core values by Susan.

Though there are some differences in the concepts or definitions, the three informants mentioned that culture is established by (groups of) people to show their lifestyle, and it includes people's religions and beliefs. They all claimed that culture should be preserved and transferred to the offsprings. This message is truly important because it meets the requirement of sustainable development. The definitions of culture defined by the three informants consist of both physical and spiritual life, which is similar with definitions that we presented in the previous sections.

3.2 Regional culture, Behavior and language use

Right at the beginning of his first answer, David identified: "The culture in this region is diverse because of the differences of humans, their beliefs, regions, and so on.". In a latter part of the interview, David said: "Some traditions of this area are a combination of different traditions because this region is multicultural". This idea is agreed by Susan, who said: "We are in a multicultural region and country". These comments are in line with the comments by Brooks (2014) that we discussed in the previous section.

David stated: "The way of showing our respect to a person is raising our hands and saying *Sawasdee* or *Hello* in English, and we pray or wish and then make a promise when we respect to the holy thing."

Mary added: "Thai Buddhists and Thais of Chinese origin will *Wai* (the respecting gesture in Thai culture). Also, Muslims have their own respecting gesture".

And Susan commented: “If we have a party with a Muslim professor, a Buddhist professor, a Chinese Thai professor, we should order the food without pork because Muslims do not eat pork.”

These sharing shows that people in Southern Thailand are very cautious in the way they establish set of appropriate behavior in different situations and different context.

David associated language use with beliefs. He said:

“The language in the region will be different according to their beliefs. For example, people who believe in Islam in the three provinces, Yala, Pattani and Narathiwat, mostly use Yawi or Malayu. Other people always use the official language, which is Thai.”

He also commented that: “In this region, most of us always talk in Thai. English is hard to us, so people like to send their children to Malaysia to learn it. They can receive both English and Malay cultures”. This comment is important because it implies that English seems to be not popularly taught in the region. It also shows that people in Southern Thailand recognize the importance of learning English, and they also perceive going overseas to study as a good way to learn the culture of another country.

Mary stated: “The people from the Southern Thai provinces such as Satun, Yala, Songkhla, or Narathiwat are recognized by the language that goes with their accents and their dialects.”. This remark is echoed in the Susan’s response: “A person from the South can be identified by the vocabulary and the tone of the language they use. People, such as those from Songkhla, have an accent that is very special”. The comments show the special aspects of the language of the region – the accents and the vocabulary.

Discussing language use, Susan compared:

“People elsewhere may always try to say nice things to please people. But southern people do not try to use language to hide their real thoughts. If we have something negative or positive, we just talk about it. In other words, we are sincere. That is our identity.”

This comparison implies that the people in the southern provinces of Thailand were straightforward and always show their real thoughts and emotion. This is a very important remark, offering us more knowledge about language use compared to what we have obtained from other resources.

3.3 Values, respect, Co-operation, Acceptance of difference

David stated:

“We respect holy things because we believe that this can improve our life. We respect the authority, and our parents who look after us. Family is the most important thing that respect because this is the first institution that we met when were born.”

Mary said:

“Thai Buddhists and Thais of Chinese origin will *Wai* (the respecting gesture in Thai culture). Also, Muslims have their own respecting gesture. There are some important groups of people that we respect: those of the religions, parents, teachers, older people and acquaintances. Respect is what we teach from generation to generation.”

Mary also provided an example to show that people respect others based on their real characteristics. She commented: “Monks are the representatives who propagate Buddhism. In Thai society, there are good monks and bad monks. People should respect the way those monks behave, do not respect the monks personally.”

Susan emphasized:

“Respect is a key value, or it is very, very important in this area because we have different cultures of people here. Respect for me is not just respect your parents in family but respect people who have different backgrounds or different cultures, too. I think without respect, maybe you have problems. We need respect because we have different cultures.”

One idea raised by Susan is that because the region is a multicultural area, people appreciate the culture of people of other cultural backgrounds. In other words, Susan’s comments once again show the readiness to accept the differences among people of the same community and of other places.

This idea is similar to the sharing from Mary:

“Southern Thailand’s region is a multi-cultural society. People should live peacefully and help one another. For being a person of this area, people must have the consideration about receiving news, and I want the people in this area to be united and live peacefully and carry the culture on.”

In summary, when discussing the importance of respect, the three interviewees shared many similar ideas. According to them, respect is “an act to honor somebody, manner, and a part of culture” (Mary), and it is “a key value” (Susan). They classified what and who should be respected.

These categories included (1) holy things, (2) people who held high positions in society, (3) the representatives of religions such as monks, (4) the elderly, (5) people of certain jobs as teachers or policemen, (6) and parents in family. One of them (Mary) mentioned benefactors and acquaintances as those deserving to be respected as well. They shared the idea that children or younger generations were taught to show their respect. People in the region respect the elderly (David, Mary and Susan), and they considered this kind of respect a “social manner” (Susan) – as something that they take for granted.

The three informants emphasized that people in the region do not respect people just because the latter belonged to the groups supposed to be respected, but because of their real values. For example, monks are people who may or may not be respected depending on whether they were “good monks” or “bad monks” (David, Mary and Susan). Similarly, people showed their internal respect (Susan) to those who performed their responsibilities well. Susan stated: “I respect someone depending on whether he is good or bad, not on his position. In fact, I respect people not only because of their positions but also how good they are”.

In the previous section when describing these elements of culture, we referred to Ouyyanont (2017) about the influences of religions, especially Buddhism and Muslim. The responses from the three local people have illustrated and provided more concrete examples.

3.4 The family, Friendship, Trust, Gender roles

According to the three respondents, children are taught to respect their parents and relatives “unconditionally” and be grateful to their parents (Susan) because “family is the first institution we met when we were born” (David). This comment is echoed in Susan comments: “In the southern provinces, people live or spend their life in family. They think that family is

very important. When they have festivals, they have family time. Holidays and festivals focus on people spending time together with their family.”

These ideas obviously show that families are very important to people in the region and these are the places people show their respect and love without hesitations.

Besides, Susan said: “Children are allowed to argue with their parents. The matter is how they do it. ... Sometimes children are right, but they cannot make their parents hurt, but they should please them, believe them and compromise with them”.

The comments from the three local people are in line with Ridwan and Sugito (2021), and with Aung et al. (2021) that we referred to in the previous section, and provided more elaborations on how these elements are really shown in the region.

David also commented that families and friends are “dominants values of the regional society”. He told that when people think of family, they think of the people who have passed away as well. He said:

“In the five southernmost regions, we have a tradition that we called *Sart Duen Sib* or *The Festival of Tenth*. Most people always go to the temple, and they dedicate to their forebears and ancestors for showing their respect and giving them a new life.”

Regarding friendship, David, Mary and Susan all agree friendship is important – a ‘dominant value’ (David). Mary commented: “The people in the society help one another. They are like brothers and sisters though their religions and religious ceremonies are different. They are all Thai so that they love, share, help, and harmony with one another.”

Trust, in the three informants' perspective, is also important. David commented: "From my perspective, people in this region always believe in friends. They believe everything that their friends do. We will take a side whether do not know if that is good or bad like they belief in their honesty."

These discussions are in line with Ouyyanont (2017) about friendship and trust in Southern Thailand.

Regarding genders, David stated:

"The roles of men and women can be divided clearly. A man will always be the head of family who works for his family. Moreover, men have more authority and power than women. We can see obviously in Muslim. Men always important roles than women. The roles of women are taking care of their children, preparing food, cleaning the house and so on. We can also call women 'housewife'. In the way of culture, women always are a person will retain or treat tradition more than men."

In society, men have a higher position than women. On the other hand, women are a person who talks with a child more than men, but when they have to decide it, they will make it together.

Mary commented:

"Nowadays the role of men and women are equal. Women can have jobs that work outside of the house as the same as men can do. The role is not quite different. Both men and women have to treat their families. Men and women can do the same jobs."

Susan said:

“In society, the boys and girls do not do the same things. In the Southern provinces, people believe that men can do many (more) things than women, or they have right. In principle, men and women are equal. However, in reality, this depends, partially because of the religions. In Buddhism, men and women, we say, are equal. But the Muslim community, men here and women here (*When she says ‘here’ and ‘here’ she used her two hands to show high and low – men high; women low*). And I think not in everywhere that men and the women have the same status. I say in the urban area where I work, we consider men and women equal. But I know that local people in the countryside - who do not have high education – in the society that people do not have high education, there is a big gap between the statuses of men and women there is a big gap. Let me give you an example. The status in family, in the family with high education they believe that the ‘assignment’ like the responsibility in the house, we have the same thing - women can cook and men can cook, too. The house work they help each other, husband and wife, or daughter and son. But in the family that they do not high education, they think the responsibility in the house, like cooking or laundry is just for women; and men do the things outside like fixing the house, or they are mechanics, for example. In the kitchen or laundry that for women... Both men and women can be university lecturers. So, I think education makes people open-minded.”

There are some important points figured out from these responses. While Mary thought men and women are equal, taking the same jobs in family and society, David and Susan offered some examples to show that the status and tasks or jobs that men and women do are not always the same. Susan gave a lot of examples to illustrate her points. They do not claim anything about inequality, though. One very positive comment from Susan is that she recognized the people living in the urban areas are more open with gender equality. Another remarkable comment stated by Susan is that education has an important role in helping people more open-minded, accepting the roles of women in society. These comments and examples supplement more ideas on gender and gender roles in the region that we found from Scupin (2013).

3.5 Beliefs, Ideologies, Religions

While discussing the other elements of culture, the three interviewees mentioned some significant remarks on beliefs, ideologies and religions. For example, David talked about Islam and Muslim, and about the *Sart Duen Sib* (The Festival of the Tenth) as a part of belief – people go to temples to pray for ancestors. Mary talked about Thai Buddhists and Thais of Chinese origin, and about Muslims, and mentioned different religious practice among different groups. Susan discussed the different behavior that people have in an eating place. People will not order meat if there are some people following Muslim in their group. She also showed observations about the different between the roles of men and women as results of their religions.

When asked to talked about beliefs, ideologies and religions, David said:

“This region is multicultural. People have their own identity with their life-style, beliefs and religions. The identity can partially be shaped by the nature of the place where they live. For example, those living by the river have their traditions and practice related to the river.”

Susan stated:

“We have so many holidays and festivals, so we have different food. For Muslim, when they have the New Year they have goat curry and some dessert. Chinese Thais have food for Chinese New Year like Chinese pancake. I think the food is a part of their life, and the food relates with culture. In this region, we have holidays that are related to religions. For example, we have local holidays, Muslim holidays, Chinese Thai holidays, and Thai holidays.”

These discussions show that people in the Southern Thailand region have a variety of religions. The three respondents also had some comments about their multicultural society, resulting in different kinds of beliefs and religions. These are similar to the literature in the previous section and provide further explanations and examples. One of the new things added by the interviewees is the origins of some local holidays and festivals.

3.6 Rural/Urban differences

While answering the question about gender roles, Susan commented on some differences between urban and rural areas. She said:

“I say in my environment – I mean in the urban area where I work, we take action of men and women in the same level. But I know that local people in the countryside - who do not have high education – in the society that people do not have high education,

there is a big gap between the statuses of men and women there is a big gap.”

While in the literature analysed in the previous section we found information about urban area, this discussion by Susan provides some comments on the rural area, adding more information about the differences of urban and rural areas.

4. Recommendations

Based on the results of the study, to support Southern Thailand’s rich cultural diversity, this study recommends fostering cultural awareness, preserving traditional practices, and enhancing cross-cultural communication. Southern Thailand’s coexistence of Buddhist, Muslim, and Chinese communities suggests educational programs to promote understanding and respect, and mitigate potential conflicts. Initiatives that document and celebrate local languages, customs, and religious practices are essential for passing cultural heritage to future generations. Moreover, training in cross-cultural communication is vital, especially for local leaders and service providers, to address miscommunications if any in the region. Recognizing the importance of family and community bonds, the study also suggests activities that reinforce social cohesion while encouraging gender equality through education and policy. These measures can enhance social stability, preserve cultural identity, and promote sustainable development across the region.

5. Conclusion

This research has reached the objectives of the study. The participants have provided a lot of useful insights with a lot of details, examples and explanations or clarifications to make their responses complete. Even though the interviews were conducted separately, their responses showed a lot of similar ideas and almost no contradictory perceptions, proving that the answers are highly reliable.

The study has answered the research question about the perceptions of local people regarding their regional culture. The study has contributed to the understanding about culture of this particular region. This kind of study can be duplicated in order to explore the cultures of more regions, serving the need of studying and increasing the opportunities to preserve the culture with unique features and elements.

The limitation of the study is the small number of participants. Further studies may include more people with different age groups and with diverse backgrounds in terms of their living place, their occupation and even positions in society so that the descriptions of the culture of the researched regions would be more complete.

In summary, bearing some shortcomings, basically with a small population of participants, this study meets the aims of the research and provides a rather deep description of the culture and its elements of Southern Thailand, opening new doors for research tendency.

6. Acknowledgements

This study was supported by the Research Grant and the ASEAN Scholarship in Ph.D. in Sustainable Development 2019, offered by Thaksin University, Thailand.

We would like to express our gratitude to the three participants of this study and the two interpreters for helping us administer two of the three interviews.

7. References

- Andreatta S., & Ferraro G. (2012). *Elements of Culture: An Applied Perspective*. WADSWORTH CENGAGE Learning.
- Aung, T., Aung, M., Moolphate, S., Koyanagi, Y., Supakankunti, S., & Yuasa, M. (2021). Caregiver Burden and Associated Factors for the Respite Care Needs among the Family Caregivers of Community Dwelling Senior Citizens in Chiang Mai, Northern Thailand. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5873. <https://doi.org/10.3390/ijerph18115873>
- Bajunid, O. F. (2005). Islam, Nationalism, and the Thai State. In W. Sugunnasil (Ed.), *Dynamic Diversity in Southern Thailand* (pp. 1-19). Silkworm Books.
- Barker, C. (2004). *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. SAGE Publications.
- Besaggio, D., Fuselli, S., Srikummool, M., Kampuansai, J., Castri, L., Tyler-Smith, C., Seielstad, M., Kangwangpong, D., & Bertorelle, G. (2007). Genetic variation in northern Thailand hill tribes: origins and relationships with social structure and linguistic differences. *BMC Evolutionary Biology*, 7(2). <https://doi.org/10.1186/1471-2148-7-s2-s12>.
- Bicard, S. C., Bicard, D. F., & the IRIS Center. (2012). *Defining behavior*. Retrieved March 20, 2022, from http://iris.peabody.vanderbilt.edu/case_studies/ICS-015.pdf.
- Brown, D. E. (1991). *Human Universals*. McGraw-Hill.

- Brooks, M. (2014). School principals in Southern Thailand: Exploring trust with community leaders during conflict. *Educational Management Administration & Leadership*, 43(2), 232-252. <https://doi.org/10.1177/1741143213513191>.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. (3rd ed.). SAGE Publications, Inc.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5th ed.). Sage Publications.
- Delhey, J. (2014). Trust. In A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (pp. 6743-6747). Springer Reference.
- Dillon, R. S. (2021). Respect. In E. N. Zalta (Ed.) (2021), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition). Retrieved March 18, 2022. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/respect>.
- Duklim, B. (2023). Students' Preferences Regarding the Techniques of Oral Corrective Feedback in a Tertiary Institution. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(1), 393-405. <https://doi.org/10.26803/ijlter.22.1.22>
- Edgar, A., & Sedgwick, P. (2008). (Eds.). *Cultural Theory – The Key Concepts*. (2nd ed.). Routledge Taylor & Francis Group.
- Fehr, B. (1996). *Friendship Processes*. Sage Publication, Inc.
- Gezon, L., & Kottak, C. (2012). *Culture*. McGraw-Hill.
- Hafner, J. A., Keyes, C. F., & Keyes, E. J. (2024). *Thailand*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Thailand>.
- Hammersley, M. (2019). *The Concept of Culture: A History and Reappraisal*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-22982-5>.
- Hofstede, G. (2011). *Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context*. *Online Readings in Psychology and Culture*. International Association for Cross-Cultural Psychology.

- Hosagrahar, J. (2017). Culture: at the heart of Sustainable Development Goals. <https://www.unesco.org/en/articles/culture-heart-sustainable-development-goals>.
- Horstmann, A. (2002). *Class, Culture and Space – The Construction and Shaping of Communal Space in South Thailand*. Digital Print, Witten.
- Idang, G. E. (2015). African Culture and Values. *UNISA Phronimon* 16 (2), 97-111.
- Jones, R. (2014). *Culture Smart! Thailand*. (2nd ed.). Kuperard, Bravo Ltd.
- Kroeber, A. L. & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Vintage Books.
- Lovichakornitikul, P. (2013). Religious Diversity and Political Change in Thailand. *Journal of Social and Development Sciences*, 4(12), 538-541. <https://doi.org/10.22610/jsds.v4i12.795>.
- Lyndon, N., Zakaria, H., Azima, A., Rosniza, A., & Sarmila, M. (2015). Cultural and Language Identity of the Thesaban Takbai Malay Ethnic, Southern Thailand: A Phenomenological Analysis. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(4), 11. <https://doi.org/zi10.5901/mjss.2015.v6n4s3p11>.
- Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative Research in Practice: Examples for Discussion and Analysis* (2nd ed.). Jossey-Bass.
- Minkov, M. (2013). *Cross-cultural analysis The Science and Art of Comparing the World's Modern Societies and Their Cultures*. SAGE Publications, Inc.
- Nanda, S., & Warm, R. L. (2018). *Culture Counts – A Concise Introduction to Cultural Anthropology*. Cengage Advantage.
- National Statistical Office. (2023). *Statistical Yearbook Thailand, 2023*. Thai Ministry of Digital Economy and Society.
- Newberg, A., & Waldman, M. R. (2006). *Why We Believe What We Believe: Uncovering Our Biological Needs for Meaning, Spirituality, and Truth*. Free Press.

- Ouyyanont, P. (2017). *A Regional Economic History of Thailand*. Chulalongkorn University Press.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (4th ed.). Sage Publication.
- Ridwan, Z. and Sugito, S. (2021). Non-state actor in conflict transformation: multicultural education of Ma Daarul Uluum Pui Majalengka towards ethno-religion conflict in Southern Thailand. *Berumpun International Journal of Social Politics and Humanities*, 4(2), 143-166. <https://doi.org/10.33019/berumpun.v4i2.55>.
- Scupin, R. (2013). Review essay: Southeast Asia. *The Journal of Asian Studies*, 72(2), 423-432.
- Spencer-Oatey, H. (2012). What is culture? A compilation of quotation. *GlobalPAD Core Concept*. <http://www.warwick.ac.uk/globalpadinter-cultural>
- Srikummool, M., Srithawong, S., Muisuk, K., Sangkhano, S., Suwannapoom, C., Kampuansai, J., & Kutanan, W. (2022). Forensic and genetic characterizations of diverse southern Thai populations based on 15 autosomal STRs. *Scientific Reports*, 12(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-021-04646-1>.
- Sugunnasil, W. (Ed.). (2005). *Dynamic Diversity in Southern Thailand*. Silkworm Books.
- Surbhi, S. (2017). *Difference between urban and rural*. Retrieved March 18, 2022, from <https://keydifferences.com/difference-between-urban-and-rural.html>.
- Triandis, H. C. (2000). Culture and conflict. *International Journal of Psychology*, 35(2), 145-152. <https://doi.org/10.1080/002075900399448>.

- Tuntivivat, S. (2016). The inter-relationship between violence and education amidst armed conflict in Southern Thailand. *Journal of Aggression Conflict and Peace Research*, 8(4), 269-278. <https://doi.org/10.1108/jacpr-04-2016-0222>.
- Tylor E. (1873/2016). *Primitive Culture* (2nd ed.). Dover Publications, Inc.
- Vateh, A., & Andriani, D. (2021). School Leadership Practices in the Conflict Region of South Thailand - Pattani. *Jurnal Manajemen Pendidikan Jurnal Ilmiah Administrasi Manajemen Dan Kepemimpinan Pendidikan*, 3(1), 86-96. <https://doi.org/10.21831/jump.v3i1.39441>.
- Wangkumhang, P., Shaw, P., Chaichoompu, K., Ngamphiw, C., Assawamakin, A., Nuinoon, M., Sripichai, O., Svasti, S., Fucharoen, S., Praphanphoj V., & Tongsimas, S. (2013). Insight into the Peopling of Mainland Southeast Asia from Thai Population Genetic Structure. *PLOS ONE*, 8(11), e79522. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079522>.
- Wekke, I., Siddin, S., & Langputeh, S. (2019). Islamic Education in Thailand Pattani Muslim Minority: What are the Institutional Continuity and Change? *Tadris Jurnal Keguruan dan Ilmu Tarbiyah (Tadris: Journal of Education and Teacher Training)*, 4(1), 127-134. <https://doi.org/10.24042/tadris.v4i1.3753>
- World Health Organization (n.d.). Gender and health. Retrieved March 15, 2022, from https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1.
- UNESCO (2001). Universal Declaration on Cultural Diversity. In Pessoa, J., & Deloumeaux, L. (2009). *The 2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics (FCS)*. UNESCO Institute for Statistics. Retrieved February 19, 2011, from <https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc10/BG-FCS-E.pdf#:~:text=UNESCO%20defines%20culture%20as%20the%20set%20of%20distinctive,together%2C%20value%20systems%2C%20traditions%20and%20beliefs%20%28UNESCO%2C%202001%29>.

อนุภาคและความหมายของตัวละครจากนิทานพื้นบ้าน
เรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู” กับภาพวิถีชุมชน
กลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในกัมพูชา
Motif and Meaning from Khmer Folktales -
“Sdac trey” and “Neang Kdam”
With Image of Community’s Way of the Por Ethnic
Group in Cambodia

กิตติพงษ์ แบลัว (Kittipong Baeseiw)¹

สิรพัชญ์ หาญนอก (Siraphat Hannok)²

จุติ เจตวุฒิประภา (Chuti Chatewutthiprapha)³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อนุภาคและความหมายของตัวละครที่สัมพันธ์กับภาพวิถีชุมชนโดยใช้แหล่งข้อมูลนิทานพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในประเทศกัมพูชา จำนวน 2 เรื่อง คือเรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู” ที่คณะผู้วิจัยแปลจากต้นฉบับภาษาเขมร การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยประยุกต์ใช้ดัชนีอนุภาค และการวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมเกี่ยวกับตัวละครในนิทาน จากนั้นวิเคราะห์ความหมายและบทบาทตัวละครกับธรรมชาติที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมรสูงกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในกัมพูชา

¹ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

² อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์ Corresponding author
Email : Tonjoij@hotmail.com

³ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทตัวละครที่ปรากฏในนิทานเป็นตัวละครปลาและปู ซึ่งเป็นสัตว์จากแหล่งน้ำที่พบได้ทั่วไปในธรรมชาติและสัมพันธ์กับการเป็นอาหารในวิถีการดำรงชีวิต และการสื่อสารภาพวิถีชุมชนและความหมายของตัวละครจากนิทานเรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู” มี 4 ประการ ได้แก่ 1) ภาพวิถีชุมชนแบบเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ 2) ภาพวัฒนธรรมประเพณีวัดพุทธธรรมของชุมชน 3) ภาพของพื้นที่แหล่งน้ำในฐานะพื้นที่สำคัญทางธรรมชาติของชุมชน และ 4) ภาพสะท้อนและความหมายตัวละคร “พญาปลา” และ “นางปู” ในฐานะตัวแทนอำนาจจากธรรมชาติที่ให้คุณและโทษ การดำรงสถานะอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลความมั่งคั่งและความสูญเสียได้นัยความหมายจึงชี้ให้เห็นการให้ความสำคัญกับวิถีชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผูกพันกับการเกษตรกรรมและการจับสัตว์น้ำเพื่อดำรงชีพ และแฝงนัยการเคารพต่อธรรมชาติสื่อสารไว้ในนิทานที่เล่าขานในชุมชนอีกด้วย

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, กลุ่มชาติพันธุ์ปอร์, ภาพวิถีชุมชน

Abstract

The research article analyzes the Image of the way in the community and the meaning of character which related to the community way, using two Por ethnic group folktales in Cambodia – “Sdac trey” and “Neang Kdam” – that were translated from the original Khmer language by the researchers. This research utilized qualitative research methods, including motif index and literature analysis, to examine the characters of the Por ethnic group’s Khmer Loeu folktales and their natural landscape.

The study found that crabs and fish play a role as aquatic animal characters in folktales associated with the environment and life surrounding the community. Moreover, there are four issues regarding the communication of the community’s way of life and the meaning of the “Sdac trey” and “Neang Kdam” folktales as follows: 1) The agricultural community’s way of

Por ethnic group, 2) The cultural scene of the community’s material culture
3) The water resources as a significant area of the community, and 4) The reflection and meaning of “Sdac trey” and “Neang Kdam” characters as a power of nature in rewarding and punishing. All the connotations in these two folktales show a significant relationship between the Por people and agricultural activities for their lives and also their respect for nature.

Keywords: Folktales, Por ethnic group, Community’s way of life

1. บทนำ

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมที่ส่วนใหญ่สืบทอดกันโดยวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Culture) จัดเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่แพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนี้ นักวิชาการด้านคติชนวิทยาต่างยอมรับว่า เรื่องเล่าพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้านมักสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ค่านิยม หรือโลกทัศน์ของกลุ่มคนเหล่านั้นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2522; เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2538; ประคอง นิมมานเหมินท์, 2545) ด้วยเหตุนี้ การศึกษานิทานพื้นบ้านจึงได้รับความนิยมอย่างมาก โดยเฉพาะวงการคติชนวิทยาต่างก็สนใจข้อมูลมุขปาฐะเหล่านี้เพื่อมุ่งหาภาพสะท้อนวิถีชีวิตและการมองโลกของกลุ่มคนที่ตนเองต้องการเรียนรู้

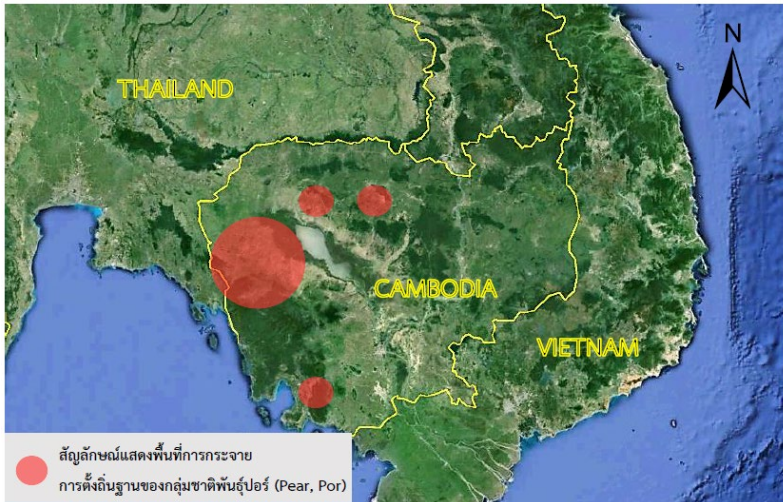
โดยทั่วไปสถานภาพการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรในประเทศไทย ปรากฏงานศึกษาวิเคราะห์ทั้งจาก นิทานพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย และนิทานพื้นบ้านเขมร ในประเทศกัมพูชา นับจากที่ ประยูร ทรงศิลป์ (2540) แปล ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9 ส่งผลให้เกิดการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรมากยิ่งขึ้น ในที่นี้ขอยกตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเขมรจากประเทศกัมพูชา เช่น บุชบา บัวสมบุรณ์ (2542) ข้อสังเกตเกี่ยวกับการผูกนิทานภูมินามของเขมร, วิษุขร ทองหล่อ (2542) ศึกษา บทบาทกระต่ายในนิทานพื้นบ้านเขมร และ ประยูร ทรงศิลป์ และทรงธรรม ปานสุกฤษ (2558) ศึกษา แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในนิทานพื้นบ้านเขมร แสดงให้เห็นว่าความสนใจนิทานพื้นบ้านเขมรเริ่มแพร่หลายมากยิ่งขึ้น หลังจากมีการเข้าถึงตัวบทและแปลภาษาเขมรออกมาเผยแพร่ในวงวิชาการเขมรศึกษาในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเขมรสูงในประเทศกัมพูชายังไม่ปรากฏมากนัก และชาวเขมรสูงก็มีความสำคัญในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายของสังคมกัมพูชาที่อาศัยอยู่แถบทิวเขาในหลายจังหวัดทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ทั้งนี้ประเทศกัมพูชายังมีกลุ่มยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่พูดภาษามอญ-เขมร (Mon-Khmer Family) อยู่อีกมากมาย กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาศัยอยู่ตามเขตจังหวัดต่าง ๆ อาทิ บริเวณจังหวัดรัตนคีรี และมณฑลคีรี ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ชาวกัมพูชาเรียกกลุ่มเหล่านี้ว่า “เขมรสูง” โดยหมายความถึงกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น พนอง กระเจี๊ยะ จราย ตุมปวน จริง เป็นต้น และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในแถบจังหวัดโพธิสัต (Pursat) และพระตะบอง (Battambang) ได้แก่ ปอร์ (Por) หรือสำเร (Samre) อีกด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ (Por หรือ Pear) ปรากฏการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทางตอนกลางและตะวันตกของประเทศกัมพูชาโดยมีความหนาแน่นมากที่สุดทางด้านตะวันตกของประเทศติดกับภาคตะวันออกของประเทศไทย บริเวณดังกล่าวนี้ครอบคลุมในพื้นที่ 3 จังหวัดของกัมพูชาด้วยกัน ได้แก่ กำปงธม พระตะบอง และโพธิสัต (Eberhard, Gary & Fennig, 2024) กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวยังมีบางส่วนอยู่ในประเทศไทยที่เรียกว่า “ซอง” ในจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด

กลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นกลุ่มผู้พูดภาษา “Pearic” เดิมเป็นกลุ่มชนแถบภูเขาที่อาศัยอยู่ด้วยการทำไร่เลื่อนลอยสลับเปลี่ยนหมุนเวียน ต่อมาเริ่มมีการก่อร่างชุมชนและมีความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและขวัญอีกด้วย (ผู้ศึกษาและภาสกรวิญญู และ ผู้ศึกษาภาสกรวิญญู, 2017)

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนั้นเบื้องหน้าเป็นทิวเขาบรรทัด (ชื่อเรียกในภาษาไทย) จึงทำให้บริเวณที่ชาวปอร์อาศัยอยู่เป็นเขตเงาฝน (Rain shadow) มีเขตภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าสะวันนา (Aw: Tropical savanna climate) ตามระบบการจำแนกภูมิอากาศของเคิเปิน (Köppen climate classification) เป็นผลให้พื้นที่ส่วนใหญ่ได้รับปริมาณฝนน้อยกว่าส่วนอื่น ๆ ของประเทศกัมพูชา แต่ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่ม โดยมีลำน้ำหลายสายไหลผ่านลงสู่โตนเลสาบทำให้พื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ดังปรากฏในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการกระจายการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในประเทศกัมพูชา
ที่มา: (Google Earth, n.d.)

จะเห็นได้ว่าปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานใกล้ลำน้ำเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจว่า ภาพวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์กับเรื่องราวเกี่ยวกับลำน้ำน่าจะแสดงความผูกพันกันในมิติสถานที่สำคัญที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ คณะผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นดังกล่าว จากวัฒนธรรมเรื่องเล่าที่เรียกว่า *เรื่องเพรง* โดยมีความหมายเกี่ยวกับ ตำนาน นิทาน เรื่องเล่าพื้นบ้านอันเป็นวรรณกรรมดั้งเดิมที่อยู่ในรูปแบบวัฒนธรรมมุขปาฐะจนมีการจดบันทึกภายหลัง

นิทานพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในกัมพูชาจึงเป็นอีกหนึ่งข้อมูลเรื่องเล่าพื้นบ้าน (Folk Narrative) ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสะท้อนมุมมองและโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ในการศึกษานิทานพื้นบ้านยังได้รับความสนใจด้วยการนำมามุมมองด้านดัชนีอนุภาค (Motif) มาใช้อย่างแพร่หลาย ในที่นี้ผู้วิจัยศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรสูงจากแหล่งข้อมูลที่มีการรวบรวมเผยแพร่แล้ว พบว่านิทานพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์เรื่อง พญาปลา และนางปู มีลักษณะร่วมเกี่ยวกับอนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษที่โดดเด่น และมีความสัมพันธ์กับเรื่องสัตว์อีกด้วย

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์อนุภาค และความหมายของตัวละคร กับภาพวิถีชุมชนที่ปรากฏอยู่ในนิทานดังกล่าว อันเป็นภาพที่ช่วยชี้ให้เห็นความหมายของนิทานต่อสังคมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์และเข้าใจคุณค่าและวิถีชีวิตของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

วิเคราะห์อนุภาค และความหมายของตัวละครกับภาพวิถีชุมชนจากนิทานพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในประเทศกัมพูชาเรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู”

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยประยุกต์ใช้มุมมองทางคติชนวิทยาด้านดัชนีอนุภาคและการวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมเกี่ยวกับตัวละครในนิทาน จากนั้นวิเคราะห์ความหมายของตัวละครกับธรรมชาติที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมรสูงกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในกัมพูชา

4. ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยแปลนิทานพื้นบ้านจากต้นฉบับสำนวนภาษาเขมรเป็นภาษาไทย ได้แก่

4.1 นิทานพื้นบ้านเรื่อง “พญาปลา” จากหนังสือเรื่อง *นิทานพื้นบ้านเขมรสูง* โดย แก้ว ธารมู เมื่อปี ค.ศ. 2011 ข้อมูลท้ายเล่มได้ระบุว่าบันทึกจากผู้เล่านิทานกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ในจังหวัดพระตะบอง หนังสือเล่มนี้รวบรวมนิทานจากคำบอกเล่าโดยชาวเขมรสูงหลากหลายจังหวัดในประเทศกัมพูชา การบันทึกเผยแพร่ดังกล่าวทำให้นิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเก็บรวบรวมจากผู้เล่านิทานด้วยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นแล้วบันทึกเป็นภาษาเขมร

4.2 นิทานพื้นบ้านเรื่อง “นางปู” จากหนังสือเรื่อง *ภาษาและวรรณกรรมชาติพันธุ์ปอร์* จัดพิมพ์โดย ราชบัณฑิตยสภากัมพูชา เมื่อปี ค.ศ. 2017 โดยระบุว่าผู้เล่านิทานเป็นชาวปอร์จากจังหวัดโพธิสัตว์ เอกสารนี้เป็นเอกสารราชการโดยนักวิจัยทางด้านภาษาและอักษรศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภากัมพูชา มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงภาษา วรรณกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ และลักษณะวิถีชีวิตของชุมชน ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด การรวบรวมดังกล่าวทำให้เห็นว่าภาษาปอร์เป็นอีกหนึ่งภาษาที่กัมพูชาให้ความสนใจและต้องการเก็บรักษาข้อมูลภาษาที่หลากหลายในสังคมกัมพูชาไว้อีกด้วย

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คณะผู้วิจัยจะถ่ายถอดอักษรเขมรเป็นอักษรไทย โดยจะแสดงด้วยตัวอักษรเอน แต่จะไม่ระบุคำอ่านที่เป็นภาษาเขมร เช่น *เพรง* (นิทาน, ตำนาน) ไม่เขียนตามการอ่านออกเสียงว่า เปรง

2. คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า “กัมพูชา” เมื่อกล่าวถึงความหมายที่สื่อถึงประเทศ, ราชอาณาจักร และใช้คำว่า “เขมร” เมื่อกล่าวถึงภาษาพูด กลุ่มคน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

3. คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ปอร์” แทนคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ *พอร์* ในภาษาเขมร และ *Por, Pear* จากคำทับศัพท์อักษรโรมันตามข้อมูลของนักภาษาศาสตร์

4. คณะผู้วิจัยจะแสดงตัวบทนิทานพื้นบ้านเป็นตัวอย่าง โดยจะนำเสนอข้อความที่แปลจากภาษาเขมรเป็นภาษาไทยแล้วไว้ในเครื่องหมายอัญประกาศ “...” และแสดงเลขหน้าจากต้นฉบับภาษาเขมรกำกับไว้ เช่น “เมื่อฤดูกาลทำนาได้สิ้นสุดลง ฤดูเก็บเกี่ยวก็มาถึง ชาวบ้านล้วนแต่ได้ข้าวเต็มยุ้งฉาง ส่วนสองตายายนั้น ปู่ได้รำยมนตร์เสกข้าวเปลือกใส่ไว้เต็มยุ้งฉางเช่นกัน” (น. 58)

6. ผลการวิจัย

นิทานพื้นบ้านเขมรของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ที่คัดเลือกมาศึกษา 2 เรื่องนั้นปรากฏตัวละครประเภทสัตว์ ได้แก่ ปลาและปู โดยสัตว์ในวรรณกรรมมีบทบาทในลักษณะ “สัตว์วิเศษ” กล่าวคือ ตัวละคร “พญาปลา” สามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้ และตัวละคร “นางปู” สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ และเสกมนตราอาคมให้มีข้าวขึ้นได้ ส่วนลักษณะที่ปรากฏร่วมกันชัดเจนคือ ตัวละครทั้งสองสามารถบันดาลคุณและโทษให้มนุษย์ได้ สอดคล้องกับดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ของสตีล ธรอมป์สัน (Thompson, 1989: 12) หมวด Q การให้รางวัลและการลงโทษ (Rewards and Punishments) ดังโครงเรื่องต่อไปนี้

นิทานเรื่อง “พญาปลา” (สภาวะตรี-เสด็จปลา) ปรากฏอนุภาคการให้รางวัล (Rewards) จากพญาปลา ด้วยการที่พญาปลาให้เพชรและทองคำกับตาที่มลงไปหาเม็ดพริก และปฏิเสธการกินปลาและการจับปลาในฤดูฝน ในขณะที่เดียวกันก็มีการลงโทษ (Punishments) ตาที่กินปลาอย่างเอร็ดอร่อยและแสดงความรู้โอ้อวดว่ารู้จักการจับปลาแบบต่าง ๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงอนุภาคหมวด Q การให้รางวัลและการลงโทษในนิทานพื้นบ้านเรื่อง “พญาปลา”

อนุภาค Q	เหตุการณ์
อนุภาค การให้รางวัล	ตาออกไปทำนาทำไร่ แล้วทำเม็ดพริกตกลงหนองน้ำ จึงว่ายลงไปงม และพบกับพญาปลา
	พญาปลาทดสอบโดยให้บริวารปรุงอาหารจากปลามาให้กิน แต่ตาไม่ยอมกินปลาเหล่านั้น
	พญาปลาทดสอบโดยการถามปัญหาเกี่ยวกับเบ็ดตกปลาและเครื่องมือตกปลาในฤดูฝน แต่ตาบอกว่าไม่รู้จัก
	พญาปลาให้รางวัลเป็นเพชรและทองคำจนกลายเป็นคนมั่งมีในหมู่บ้าน
อนุภาค การลงโทษ	เพื่อนตาทำเม็ดพริกตกน้ำเลียนแบบ แล้วดำลงไปในหนองน้ำเพื่อพบพญาปลา
	เพื่อนตากินอาหารที่ปรุงจากปลาอย่างเอร็ดอร่อย และตอบคำถามว่ารู้จักวิธีการจับปลา
	พญาปลาให้บริวารปลากัดกินเนื้อเพื่อนตาจนตาย

ส่วนนิทานพื้นบ้านเรื่อง “นางปู” (นางกฐาม-เนียงกตาม) ปรากฏอนุภาคการให้รางวัล (Rewards) จากนางปูผู้เสกข้าวให้ตากับยายที่ไว้ชีวิตนาง และยากลำบากเพราะไม่มีลูกทำนา นางตอบแทนด้วยการเสกข้าวให้เต็มยุ้งฉางในขณะเดียวกันก็มีการลงโทษ (Punishments) จากการที่ชายผู้เป็นสามีตีหัวนางปู นางจึงหนีกลับคืนสู่รูปในธรรมชาติพร้อมกับลูกและไม่ออกมาเจอสามีอีกเลย นับเป็นการลงโทษด้วยการหนีจากไปโดยไม่หวนคืนกลับมา นิทานเรื่องนี้มีลำดับโครงเรื่อง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงอนุภาคหมวด Q การให้รางวัลและการลงโทษในนิทานพื้นบ้านเรื่อง “นางปู”

อนุภาค Q	เหตุการณ์
อนุภาค การให้รางวัล	ตากับยายออกไปหาปลา แต่ได้ปูจึงนำมาซึ่งไว้ใช้ประกอบอาหาร
	นางปูขอร้องตากับยายให้ไว้ชีวิต และเสกข้าวเปลือกไว้ให้เต็มยุ้งฉาง
อนุภาค การลงโทษ	วันหนึ่งนางมีคนมาสู่ขอ ตายายจึงยกนางปูให้แต่งงานตามประเพณี
	สามีนางปูขอออกไปนอกบ้านเพื่อทำมาหากิน เมื่อกลับมาบ้านเห็น ยุ้งข้าวเพื่อนมีข้าวมากก็เปรียบเทียบกับเมียตน
	สามีนางปูคิดว่าเพราะเมียเกียจคร้านจึงเอาไม้คานหาตีหัวนางปู นางจึงเสกข้าวไว้ให้และพาลูกหนี
	ฝ่ายสามีกลับมาบ้านเห็นข้าวอยู่เต็มเรือนก็คิดได้ จึงออกตามหา ภรรยา ก็พบว่านางหลบไปอยู่ในโพรงปู
	นางปูหนีไปอยู่กับลูกและไม่กลับมาอยู่กับสามีอีกเลย

ทั้งนี้จะเห็นว่าตัวละครปลาและปูเป็นสัตว์จากแหล่งน้ำที่พบได้ทั่วไปในธรรมชาติ และสัมพันธ์กับการเป็นอาหารในวิถีการดำรงชีวิต ความสำคัญของนิทานดังกล่าวคือ การสร้างภาพความเป็นสัตว์พิเศษขึ้นจากสัตว์ที่เป็นอาหารพบเห็นได้ทั่วไปให้มีอำนาจในการควบคุมวิถีชีวิตมนุษย์ได้ รวมทั้งการกล่าวถึงปูที่เป็นอาหารของชาวบ้านจับมาปรุงเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อสามารถใช้อาคมแปลงกายหรือบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ก็ทำให้กลายเป็นสัตว์พิเศษและโต้ตอบการกระทำของฝ่ายชายได้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาโครงเรื่องและอนุภาคแล้วจะพบลักษณะร่วมกันที่นำไปสู่การวิเคราะห์ความหมายได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงการวิเคราะห์ลักษณะและเงื่อนไขอนุภาคการให้รางวัลในนิทานพื้นบ้านเขมรสูง

อนุภาคการให้รางวัล	นิทานพื้นบ้านเขมรสูงเรื่อง พญาปลา	นิทานพื้นบ้านเขมรสูงเรื่อง นางปู	ลักษณะร่วม
ลักษณะการให้รางวัล	เมื่อมนุษย์ปฏิเสธและไม่เกี่ยวข้องกับการทำร้ายสัตว์พิเศษ (พญาปลา) สัตว์จึงบันดาลรางวัลเป็นทรัพย์สินทองคำให้กลายเป็นคนมั่งคั่ง	เมื่อมนุษย์ยอมรับการเลี้ยงดูและไม่ทำร้ายสัตว์พิเศษ (นางปู) สัตว์พิเศษจึงแปลงกายเป็นมนุษย์ เสกข้าวและทรัพย์สินให้กลายเป็นคนมั่งคั่ง	รางวัลคือทรัพย์สินหรือผลผลิตที่ทำให้กลายเป็นคนมั่งคั่ง
เงื่อนไข	ละเว้นจากการฆ่าสัตว์และเกี่ยวข้องกับการจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่	ละเว้นจากการฆ่าสัตว์และดูแลเลี้ยงดูราวกับลูกของตน	การไม่ทำลายชีวิตสัตว์ ละเว้นจากการฆ่า

ตารางที่ 4 แสดงการวิเคราะห์ลักษณะและเงื่อนไขอนุภาคการลงโทษในนิทานพื้นบ้านเขมรสูง

อนุภาค การลงโทษ	นิทานพื้นบ้านเขมรสูง เรื่อง พญาปลา	นิทานพื้นบ้านเขมรสูง เรื่อง นางปู	ลักษณะร่วม
ลักษณะ การลงโทษ	มนุษย์ (ผู้ชาย) ทำร้ายและกิน เนื้อสัตว์โดยไม่เมตตา สัตว์จึงใช้อำนาจ ตอบโต้ด้วยการ ทำร้ายร่างกาย กลับคืน	มนุษย์ (ผู้ชาย) ถูก และทำร้ายภรรยา ทุพติและถูก (ผู้หญิง, ร่างแปลงจากสัตว์)	การทำร้ายร่างกาย (การกินและการใช้ อุปกรณ์ตี) ทำให้ ได้รับการตอบโต้ อย่างรุนแรง มากกว่า
เงื่อนไข	การทำร้ายบิรवार ปลาซึ่งเป็นตัวแทน ของธรรมชาติโดยไม่มี เมตตาธรรม	การทำร้ายสัตว์วิเศษ ซึ่งเป็นตัวแทนของ อำนาจจากธรรมชาติ โดยไม่มีเมตตาธรรม	การทำร้ายสัตว์ ซึ่งเป็นตัวแทนของ ธรรมชาติโดยไม่มี เมตตาธรรม

การวิเคราะห์อนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษจากนิทานพื้นบ้านของผู้เล่าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์จึงแสดงให้เห็นลักษณะร่วมกันของตัวละครผู้กระทำคือมนุษย์กับสัตว์ผู้ถูกกระทำซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือกว่า นำไปสู่มุมมองของการใช้อำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (สัตว์น้ำ) ที่ตอบโต้กันและสรุปด้วยเงื่อนไขว่า ในชุมชนของผู้เล่านิทานต้องการสื่อสารว่า แม้ยากไร้ก็น้องอาศัยการอยู่ร่วมกับสัตว์หรือธรรมชาติด้วยเมตตาธรรม เพราะเมื่อมีการทำร้ายหรือฆ่าที่ไม่เหมาะสมจะนำไปสู่การลงโทษดังอนุภาคที่ปรากฏในนิทาน

2. การสื่อสารภาพวิชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์นั้น นิทานพื้นบ้านเขมรสูง 2 เรื่องนี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของกลุ่มเขมรสูงในแบบต่าง ๆ และลักษณะวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาตินี้จึงส่งผลให้ฉายภาพวิชุมชนและสื่อสารความหมายของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ได้ 4 ประการ ได้แก่

- 1) ภาพวิถีชุมชนแบบเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์
- 2) ภาพวัฒนธรรมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
- 3) ภาพของพื้นที่แหล่งน้ำในฐานะพื้นที่สำคัญทางธรรมชาติของชุมชน

และ 4) ภาพสะท้อนและความหมายของตัวละคร “พญาปลา” และ “นางปู” ในฐานะตัวแทนอำนาจจากธรรมชาติให้คุณและโทษ

ภาพวิถีชุมชนและการสื่อความหมายต่าง ๆ นั้นมีรายละเอียดประกอบจากนิทานพื้นบ้านทั้ง 2 เรื่อง ดังนี้

1. ภาพวิถีชุมชนแบบเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์

นิทานพื้นบ้านเรื่อง “พญาปลา” สะท้อนการประกอบอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม หรือการทำไร่ทำสวน (จุมกร) ซึ่งหากพิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานจาก *ผู้กะทาสถิติศาสตร์* และ *ผู้กะทาสถิติศาสตร์* (2017: 12) กล่าวบรรยายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยเกษตรกรรมแต่เดิมมีลักษณะแบบไม่เป็นหลักแหล่ง (จุมกรวรรณ) กล่าวคือมีลักษณะการทำสวนหรือไร่ในที่เคลื่อนย้าย เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และต่อมาภายหลังจึงเป็นการทำไร่ทำสวนในพื้นที่แห่งเดิมมากขึ้น ดังปรากฏในนิทานที่มีการทำสวนทำไร่ของตัวละคร “ตา” อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ได้ระบุว่าเป็นการเกษตรแบบใดชัดเจนแต่ก็แสดงว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักในชีวิตประจำวันของตา

การเกษตรกรรมของ “ตา” หรือการทำไร่ทำสวนไร่นานั้นจึงแสดงให้เห็นอาชีพดั้งเดิมที่สะท้อนการยังชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมในชุมชน จากเรื่องเล่ายังพบว่าตานนั้นมีฐานะยากจน แม้ว่า “เขาจะทำงานหนักและไปทำสวนทำไร่ทุกวันก็ตาม” (น. 31) ด้วยเหตุนี้อาชีพการทำไร่ทำสวนไร่นาแบบดั้งเดิมจึงสะท้อนให้เห็นความยากลำบากของชาวบ้าน เช่นตอนที่ตานนั้นเสียชีวิตที่ท่ามิดพรวดตกลงไปในน้ำ เพราะ “ดำรงชีพอยู่ได้โดยพึ่งพาเครื่องมือชนิดนี้” (น. 32) จะเห็นได้ว่า การเปิดเรื่องของ “พญาปลา” นัยหนึ่งอาจชี้ให้เห็นความยากลำบากของวิถีเกษตรกรรมของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามวิถีแบบดั้งเดิมอีกด้วย

การเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพพื้นฐานที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกเพื่อดำรงชีพในชุมชนซึ่งต้องอาศัยแรงงานและผลกำไร จึงอาจสื่อถึงความยากลำบากเมื่อไม่สามารถผลิตได้มากพอ เช่นเดียวกับเรื่อง “นางปู” ที่กล่าวถึงการทำนาเช่นกัน และตากับยายนั้นก็ยากลำบากเช่นเดียวกันเพราะไม่มีลูก จึงไม่มีใครช่วยทำนาได้ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรรม

ด้านการปลูกข้าวถือว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตหลักเพื่อการดำรงชีวิต ดังที่ว่า “เมื่อฤดูกาลทำนามาถึง ตายายไม่มีลูกหลานช่วยทำสวนทำนาเหมือนคนอื่น พวกเขาปรารถนากันแล้วว่าจะไม่มีข้าวสารไว้กิน” (น. 58) จะเห็นว่าความเป็นอยู่ของวิถีชุมชนชาวปอร์นั้นพึ่งพาการเกษตรกรรมอย่างมาก แต่ก็ไม่ใช่อาชีพที่เป็นแหล่งรายได้ เนื่องจากมักจะปรากฏข้อความแสดงถึงความยากลำบาก แต่ก็ต้องทำเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพ

ในเรื่อง “นางปู” ปรากฏความสำคัญของ “เมื่อฤดูกาลทำนาได้สิ้นสุดลง ฤดูเก็บเกี่ยวก็มาถึง ชาวบ้านล้วนแต่ได้ข้าวเต็มยุ้งฉาง ส่วนสองตายายนั่น ปูได้ร้ายมนตร์ เสกข้าวเปลือกใส่วัสดุเต็มยุ้งฉางเช่นกัน” (น. 58) ความพิเศษของนางปูคือตัวแทนในสถานะพิเศษที่สามารถเสก “ข้าวเปลือก” ให้เต็มยุ้งฉางได้ ความพิเศษด้วยช่วยชี้ให้เห็นว่านางเป็นตัวแทนที่สามารถสร้างผลผลิตหลักด้านการเกษตรของชุมชนที่มีคุณค่าสำหรับการดำรงชีพตอบแทนตายายที่ไม่นำปูมาประกอบเป็นอาหาร

บทบาทด้านเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพพื้นฐานดั้งเดิมของชุมชนในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งกลุ่มผู้พูดภาษาตระกูลขร้า-ไท และมอญ-เขมรรวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ดังกล่าว ทั้งนี้การเกษตรดังกล่าวเป็นไปในลักษณะการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้มากนัก และทำให้เห็นว่าชุมชนชาวปอร์ยังคงต้องอาศัย “ข้าว” เป็นอาหารหลัก และต้องอาศัยแรงงานคนสำหรับฤดูกาลทำนา

2. ภาพวัฒนธรรมประเภทวัตถุธรรมของชุมชน

ภาพวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นสิ่งที่ปรากฏได้ชัดเจนอย่างมาก เนื่องจากนิทานพื้นบ้านย่อมแสดงให้เห็นภาพชุมชนชาวบ้านในแง่มุมต่าง ๆ ในนิทานทั้งสองเรื่องก็ได้แสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านวัตถุธรรม (Material culture) กล่าวคือ หมายรวมถึงวิถีชีวิตพื้นบ้านด้านกายภาพของเครื่องเรือน เครื่องใช้ อุปกรณ์ทอผ้า จัปปลา หรือเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น โดยสร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาพื้นบ้านในวิถีชีวิต (Dorson, 1972: 2) ในที่นี้วัฒนธรรมด้านวัตถุธรรมที่ปรากฏในเรื่องจึงเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีพ มีรายละเอียดความสัมพันธ์ดังนี้

2.1 อุปกรณ์จับปลากับสัญลักษณ์สู่การถูกลงโทษ

อุปกรณ์จับปลาที่ปรากฏในเรื่อง “พญาปลา” อยู่ในตอนที่เมื่อตาวัยน้าลงไปตามหาเม็ดพร้าซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ตามีติดตัวในการทำสวนไร่ นา แต่เมื่อตกลงไปในหนองน้ำทำให้เกิดความเสียหายอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าเม็ดพร้ามีความสำคัญต่อการยังชีพ และ

ช่วยในการประกอบทั้งเกษตรกรรม และใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายในครัวเรือน และยังปรากฏการกล่าวถึงอุปกรณ์ที่มีผลสำคัญต่ออนุภาคการลงโทษในเรื่อง คืออุปกรณ์จับปลา 2 ประเภท ได้แก่ เบ็ดตกปลา และเครื่องมือดักปลา

เบ็ดตกปลา เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะและรูปแบบโครงสร้างคล้ายคลึงกัน กล่าวคือมีลักษณะด้ามยาวผูกกับเชือกหรือด้ายที่มีความเหนียวแน่น หากเป็นเบ็ดที่สร้างขึ้นโดยธรรมชาติจะเลือกใช้ไม้จากท้องถิ่นและเกี่ยวตะขอไว้ที่ปลายเชือก สำหรับใส่เหยื่อล่อปลา ส่วนเครื่องมือดักปลา ลักษณะทำจากไม้สานประกอบขึ้นแล้วนำไปตั้งขวางลำน้ำ เมื่อปลาวายผ่านเข้ามาจะติดอยู่ภายในเครื่องมือนี้ ช่วยให้สามารถดักจับสัตว์น้ำต่าง ๆ รวมทั้งปลาได้คราวละมาก ๆ เครื่องมือเหล่านี้ล้วนสะท้อนภูมิปัญญาชาวเขมรสูงที่ท้าวสุดจากธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อจับสัตว์เลี้ยงชีพ และเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ตัวละคร “พญาปลา” นำมาใช้ทดสอบว่าตาทั้งสองคนเคยล่าหรือจับปลาด้วยอุปกรณ์เหล่านี้หรือไม่ และบันดลารางวัลเป็นทองคำหรือสังข์ทองโดยให้บริวารปลารุมก่อดินเหนือนั้น การดักปลาด้วยอุปกรณ์ที่ทำให้ปลาเล็กปลาน้อยไม่สามารถเติบโตได้จึงเป็นเงื่อนไขของการฆ่าที่นำไปสู่การลงโทษ เพราะไม่ได้คำนึงถึงการจับปลาเพื่อดำรงชีพเท่านั้น นับนี้จึงเป็นการสั่งสอนของชุมชนโดยใช้นิทานเป็นเครื่องมือ

2.2 ยุ้งฉางกับความหมายของความอุดมสมบูรณ์ในครัวเรือน

ยุ้งฉางหรือฉางข้าว เป็นอีกภูมิปัญญาที่สะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้านได้อย่างดี ฉางข้าว (จรุง) นั้นสามารถสร้างขึ้นต่อกับใต้ถุนเรือนชาวเขมร (ศรีธนะ หล่อมฉินพรัตน์, 2548: 69) ส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์นั้น **ผู้ทศภาณธิงภาณกริญา และ ผู้ทศกฐรภาสฺรณธิงทศกฐรภณฺธิ** (2017: 12) นำเสนอว่ามีการสร้างขึ้นใกล้ตัวเรือนแยกออกมาอีก และมีธรรมเนียมการรักษาขวัญข้าวในยุ้งฉางอีกด้วย เนื่องจากส่วนต่อเติมจากเรือนดังกล่าวมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมข้าว กล่าวคือเป็นที่พักสะสมข้าวเปลือกไว้กิน จึงเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของการมีผลผลิตการเกษตรเก็บไว้กินหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต และผลผลิตดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการดูแลไว้อย่างดี

นอกจากนี้ยังมีภาพของเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในวิถีชีวิตชาวเขมร เช่น โองที่ขังนางปูไ้ว หรือไม้คานหามที่สามีใช้ตีหัวนางปูจนเลือดออก เป็นต้น

ดังนั้นตัวละคร “นางปู” จึงมีความสำคัญต่อวิถีเกษตรกรรมอย่างมากที่สามารถให้รางวัลเป็นข้าวจำนวนมากให้ตาบักยาย และสามีโดยไม่ต้องทำนอย่างยากลำบาก

แต่ดูแลนางเป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันเมื่อสามีดูถูกนางปูและคิดว่านางเกียจคร้าน
จนทำร้ายนาง ชายผู้เป็นสามีจึงต้องสูญเสียนางและลูกไปและไม่มีข่าวในยุ่งฉางอีก

3. ภาพของพื้นที่แหล่งน้ำในฐานะพื้นที่สำคัญทางธรรมชาติของชุมชน

ภาษาเขมรมีคำที่เกี่ยวกับลักษณะของแหล่งน้ำอย่างหลากหลาย เช่น *จัวร์ัง สูทัง*
บึง ทนเล เป็นต้น แหล่งน้ำนับเป็นพื้นที่สำคัญทางธรรมชาติที่ชาวบ้านจะได้ใช้ประโยชน์
ในการบริโภค การเกษตรกรรม และการจับสัตว์น้ำเพื่อยังชีพ

จากนิทานเรื่องนี้ปรากฏคำที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำที่ว่า (*ทิกสุทัง*) และ (*มาตจัวร์ัง*) และ
ปรากฏการกล่าวถึงหนองน้ำที่ตาทำมิตพรวดตกลงไป และตกลงไปในน้ำเพื่อหาหมี่พราวนั้น
ด้วยเหตุนี้ทำให้ตาได้พบกับบิรารปลาและพญาปลาซึ่งอาศัยอยู่ใต้หนองน้ำแห่งนี้

หนองน้ำจัดเป็น “พื้นที่ธรรมชาติ” คือเป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแหล่งน้ำ
หรือแอ่งน้ำขนาดต่าง ๆ กัน แหล่งน้ำต่าง ๆ มักใช้เป็นฉากรธรรมชาติที่สำคัญและเป็นตัวแทน
ถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อีกด้วย อย่างไรก็ตาม หนองน้ำในนิทานเรื่องนี้ยังจัดเป็น
“พื้นที่พิเศษ” เพราะเป็นที่อาศัยของ “พญาปลา” ซึ่งจากนิทานทำให้เห็นว่า พญาปลา
มีบิรารเป็นเหล่าปลาใต้น้ำลึก และสามารถที่จะเก็บสมบัติไว้ใต้น้ำแห่งนี้ได้ หนองน้ำ
แห่งนี้จึงเป็นเสมือนสถานที่ในครอบครองของเหล่าปลา และเมื่อตาปฏิเสธการ “กิน”
และการแสดงออกถึงการ “จับปลา” ทำให้ได้รับรางวัลจากพญาปลา ดังตัวอย่างบทสนทนา
ระหว่างพญาปลาและตาที่ว่า

พญาปลาถามตาไปว่า

“ตา! ถูคุณพวกรคนเขาทำอะไรบ้าง ที่วางเป็นแถวโค้ง ๆ
ตามริมฝั่งแม่น้ำ?”

ตาตอบว่า “ฉันไม่รู้หรอก”

เสด็จปลาถามต่ออีกว่า “ตา ! แล้วเขาทำอะไรกัน ที่วางไม้ไผ่กันไว้
ตามลำน้ำ?”

ตาตอบไปอีกว่า “ฉันไม่รู้หรอก” (น. 32)

จากคำตอบของตาที่ปฏิเสธการกินปลา และการจับปลาในฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงที่ตรงกับฤดูวางไข่ นั่นก็กลายเป็นแนวคิดสำคัญของเรื่องและนำไปสู่การกลายเป็นผู้มั่งคั่งจากทองและเพชรที่เสด็จกลับมามอบให้ หนองน้ำแห่งนี้จึงเป็นสถานที่ช่วยเปลี่ยนผ่านสถานะ “ตา” จากคนยากจนสู่การเป็นคนมั่งมีอีกด้วย

จากนิทานเรื่อง “พญาปลา” จึงทำให้เห็นภาพของหนองน้ำในสถานะพื้นที่ธรรมชาติที่กลายเป็นพื้นที่พิเศษเพราะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์พิเศษอย่างเสด็จปลา และช่วยเปลี่ยนผ่านสถานะที่นำไปสู่ชีวิตที่ขึ้นด้วยคำตอบปฏิเสธการกินปลาและการจับปลาที่ตาได้แสดงไว้ที่พื้นที่ได้นำแห่งนี้

ในขณะที่เรื่อง “นางปู” นั้นแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของแหล่งน้ำนั้น เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ปลาโดยทั่วไป และชาวบ้านก็จับปลากันได้มากมาย แต่ตายายสองผู้เมียในเรื่องกลับจับได้แต่ปูครั้งแล้วครั้งเล่า ดังที่ว่า “อยู่มาวันหนึ่งตายายสองผู้เมียได้ออกไปจับปลากับคนในหมู่บ้าน พวกนั้นได้ปลากันมากมาย ส่วนตายายกลับไม่ได้ปลาเลย ตายาย จะออกไปจับปลาครั้งใดก็ได้แต่ปู ตากับยายก็ปล่อยปูนั้นกลับลงไปในน้ำโดยไม่นำกลับมาบ้าน” (น. 57) แต่แล้วตากับยายก็จับได้ปูดังกล่าวนั้นนำมากลับมาบ้าน ก็ยังไม่ได้นำไปทำอาหาร จนนางสามารถบันดาลข้าวเปลือกให้ตากับยายได้ นับได้ว่าแหล่งน้ำนอกจากจะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลา ยังเป็นพื้นที่พิเศษที่สามารถเป็นแหล่งต้นกำเนิดสัตว์ที่มีคุณลักษณะพิเศษบันดาลโชคลาภได้อีกด้วย

4. ภาพสะท้อนและความหมายของตัวละคร “พญาปลา” และ “นางปู” ในฐานะตัวแทนอำนาจจากธรรมชาติให้คุณและโทษ

ตัวละคร “พญาปลา” นับเป็นตัวละครสัตว์พิเศษด้วยปัจจัยหลายประการ ดังที่ปรากฏบทบาทในนิทานพื้นบ้านที่เป็นปลาในสถานะพิเศษคือ สฎาจ (เสด็จ) ซึ่งในภาษาเขมรหมายถึง ผู้เป็นใหญ่หรือหัวหน้า หรือ “พญาปลา” นั้นเอง 2) เป็นปลาที่พูดและสื่อสารด้วยภาษามนุษย์ได้ และ 3) เป็นปลาที่รักษาทรัพย์สมบัติ (อัญมณี) ใต้ท้องน้ำ และบันดาลคุณและโทษได้ จากลักษณะสำคัญทั้ง 3 ประการข้างต้นนี้จึงทำให้เห็นว่า “พญาปลา” เป็นตัวแทนจากธรรมชาติคืออยู่ในสถานะ “ผู้นำ” ในแหล่งน้ำแห่งนี้ และสามารถบันดาลโชคชะตาให้ตัวละคร “ตา” ที่ไม่ยอมกินปลาจากบริวารปลาปรุงอาหารมาเลี้ยงดู และสื่อสารว่าตนไม่ข้องเกี่ยวกับการจับปลาในช่วงฤดูฝน การละเว้นจากการกินและการจับปลาดังที่ตาปฏิเสธอาหารปรุงจากปลาว่า “ฉันไม่กินปลาหรอก ขอแค่เกลือนิดหน่อยก็พอ” (น. 32)

และการปฏิเสธว่าตนไม่รู้เรื่องการดักปลาด้วยวิธีการต่าง ๆ ในช่วงฤดูฝน ทำให้ได้รางวัลตอบแทนเป็น “ทองคำ” และ “เพชร” ซึ่งเป็นอัญมณีมีค่า และกลายเป็นคนมั่งมีในหมู่บ้าน

ในขณะที่ “ตาผู้เป็นเพื่อนบ้าน” เมื่อรู้เรื่องจากคำบอกเล่า และหวังจะร่ำรวยเช่นเดียวกันกับ “ตา” จึงได้พยายามกระทำเลียนแบบเพราะความปรารถนาอัญมณีที่จะทำให้ตนมั่งคั่ง ด้วยจุดประสงค์ที่โลภและพฤติกรรมที่ “กินเนื้อปลาอย่างเอร็ดอร่อย” ทั้งยังตอบคำถามกับเสด็จปลาต่างไปจากตาคนแรกอีกด้วย ตาผู้นี้ได้กล่าวถึงเบ็ดตกปลาและอุปกรณ์จับปลาอย่างรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้เสด็จปลารูว่าเป็นการทำลายชีวิตของเหล่าปลารวมทั้งในแม่น้ำนั่นเอง การกระทำดังกล่าวจึงเป็นเหตุนำไปสู่การได้รับโทษคือ การถูกปลารุมกัดกินจนสิ้นชีพในท้องน้ำแห่งนี้ “พญาปลา” จึงเป็นตัวละครที่แสดงถึงอำนาจจากท้องน้ำในฐานะผู้บันดาลคุณและโทษให้กับผู้ที่มีพฤติกรรมด้านบวกและด้านลบต่อปลา

ส่วนตัวละคร “นางปู” นับเป็นตัวละครสัตว์พิเศษที่บันดาลเวทมนต์เสกข้าวเปลือกได้ จึงเป็นตัวละครที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และให้คุณและโทษกับผู้ที่ไม่เห็นค่าของนางได้เช่นกัน ดังที่นางปูสามารถร้ายเวทมนตร์เสกข้าวให้ตากับยายที่ไม่มีลูกช่วยทำนาในฤดูกาลทำนา “ส่วนสองตายายนั้น ปูได้ร้ายมนตร์เสกข้าวเปลือกไล่ไว้เต็มยั้งฉางเช่นกัน ตายายเห็นผิดวิสัยอย่างนี้ก็ฉงนใจมาก เลยถามไปยังปู ปูก็บอกเรื่องราวทั้งหมดให้ตายายคลายความสงสัย” (น. 58)

แต่เมื่อนางแต่งงานไปกับชายหนุ่มที่มาสู่ขอแล้ว และชายหนุ่มออกไปจากบ้านเมื่อกลับมากลับคิดผิดที่ว่า “เหตุใดเขามิข้าวสารอยู่เต็มยั้งฉาง ส่วนบ้านข้ากลับไม่มีอะไรเลย เขาก็ตอบตนเองว่า โอ้ เมียข้าน่าจะเป็นคนซีเกียจมาก ไม่รู้จักทำมาหากินอะไรเลย เมื่อเดินมาถึงบ้านแล้ว เขาก็คว่ำได้คานหามตีหัวภรรยาจนเลือดไหลอาบ แล้วก็เดินลับหายไป” (น. 59) ความหุนหันแล้วไปทำร้ายนางปูนี้คือการทำลายธรรมชาติที่สามารถบันดาลความสมบูรณ์ในครัวเรือนของตนเอง ท้ายที่สุดจึงนำไปสู่จุดจบที่นางปูไม่ยอมกลับมาอยู่กับมนุษย์อีกเลย และพาลูกกลับคืนรูปกลับสู่ธรรมชาติของตนตามเดิม การลงโทษของนางจึงแสดงให้เห็นการสั่งสอนโดยอ้อมผ่านนิทานและแสดงให้เห็นการให้ความสำคัญกับสัตว์ที่เป็นตัวแทนธรรมชาติที่สามารถสร้างคุณได้อย่างมหาศาล เมื่อตัวละครไม่เห็นคุณค่าและทำลายธรรมชาติย่อมได้รับการลงโทษเช่นเดียวกัน

7. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

นิทานพื้นบ้านเขมรสูงกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์โนในกัมพูชาเรื่อง “พญาปลา” และ “นางปู” นับว่ามีความโดดเด่นด้านการสร้างตัวละคร “สัตว์วิเศษ” ที่สร้างคุณและโทษได้ และลักษณะร่วมกันหลายประการที่แสดงให้เห็นภาพวิถีชุมชนด้านเกษตรกรรมการทำไร่สวนที่สำคัญกับการดำรงชีพ วัฒนธรรม และพื้นที่แหล่งน้ำที่สอดคล้องประสานกันระหว่างคุณค่าด้านธรรมชาติและคุณค่าด้านวัฒนธรรมที่เกื้อกูลกันจนสร้างเป็นชุมชนในขณะเดียวกันนิทานก็ยังมีลักษณะร่วมของการยอมรับนับถือธรรมชาติที่สามารถบันดาลรางวัลและลงโทษได้ตามที่พบลักษณะที่ปรากฏร่วมกันของดัชนีอนุภาคนิทาน

อนุภาคในนิทานดังกล่าวนี้มาจากเรื่องที่มีลักษณะร่วมกันของการให้รางวัลและการลงโทษ โดยผู้ให้รางวัลและลงโทษได้ก็คือ “สัตว์” ที่เป็นตัวแทนจากธรรมชาติในเรื่อง ส่วนตัวละครผู้รับรางวัลและการลงโทษนั้นเป็น มนุษย์หรือคนยากจนและประสบปัญหาจากการที่มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอ อนุภาคสำคัญจึงเกี่ยวข้องกับคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือกว่า และสะท้อนสังคมที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติ และใช้อำนาจนั้นในการสร้างระเบียบกฎเกณฑ์เบื้องต้นในชุมชนให้ใช้ประโยชน์จากการสัตว์ในการดำรงชีพอย่างเคารพธรรมชาติ และการทำร้ายอย่างไม่มีเหตุผลที่เหมาะสมย่อมนำไปสู่การลงโทษตามมา ดังที่ ฌีรนุช แมลงภู (2552) ศึกษาเรื่อง “อนุภาคการให้รางวัลและการลงโทษในนิทานพื้นบ้านไทย: ลักษณะและความหมายเชิงวัฒนธรรม” พบว่า เรื่องของชนชั้น ความเชื่อทางพุทธศาสนา สิ่งเหนือธรรมชาติ และเรื่องครอบครัวซึ่งเป็นลักษณะร่วมทางความคิดเกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษของสังคมไทยโดยรวม ทั้งยังสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรมการให้รางวัลและการลงโทษของท้องถิ่นอีกด้วย

เมื่อพิจารณาในนิทานพื้นบ้านเขมรสูงจะปรากฏเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติจากสัตว์และอำนาจที่มีต่อคนยากจนในห้วงคืนและการปลุกฝังการอยู่ร่วมกันกับสัตว์โดยเมตตาธรรมที่ไม่เบียดเบียนกันมากจนเกินไป และสะท้อนภาพชุมชนในอดีตของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในนิทาน

นัยที่สื่อจากนิทานเรื่อง “พญาปลา” นี้ยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของผู้เล่าในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในสังคมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์ว่า พวกเขานั้นผูกพันกับวิถีธรรมชาติจากแนวคิดเรื่องการละเว้นจากการจับปลาในฤดูฝน (เป็นฤดูวางไข่) และการเคารพต่อธรรมชาติ ดังที่ “พญาปลา” สามารถบันดาลคุณและโทษให้กับมนุษย์ที่เข้าไปใน “พื้นที่” แห่งนี้ นับเป็นระเบียบวิธีสังคมที่รับรู้ร่วมกันต่อไปในชุมชน หรือช่วยเตือนให้สมาชิกในชุมชนยอมรับและเกรงกลัว นิทานเรื่องนี้จึงอาจสะท้อนให้เห็นการเคารพต่อธรรมชาติ การยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งกับธรรมชาติ และพยายามที่จะดำรงทรัพยากรธรรมชาติ (พันธุ์ปลา) ไว้อีกด้วย

ในทำนองคล้ายคลึงกันกับเรื่อง “นางปู” ก็แสดงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของธรรมชาติ จากสัตว์น้ำสู่การแปลงกายเป็นมนุษย์ และตัวแทนสถานะความอุดมสมบูรณ์จากน้ำและสามารถเสกข้าวให้เต็มยุ้งฉาง รวมไปถึงยังแฝงบทบาทผู้หญิงกับธรรมชาติตามนิเวศวิถีดั้งเดิม ตัวละครปูนั้นแปลงร่างเป็นผู้หญิงและดูแลบ้านเรือนและเกี่ยวพันกับผลผลิตข้าว ดังนั้น นางปูในฐานะแม่และเมียจึงมีสะท้อนความสำคัญของผู้หญิงเขมรในวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังที่ อารียา หุตินทะ (2551: 42) เห็นว่า “ตำนานการสร้างเมืองของเขมร ความเป็นหญิงหรือความเป็นพื้นเมืองหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ โดยจะต้องทำให้ทั้งครอบครัวอุดมสมบูรณ์และชุมชนก็ต้องสมบูรณ์ด้วย” จึงเห็นได้ว่า นางปูนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนในด้านการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ครอบครัวและชุมชน การทำร้ายนางด้วยการตีหัวนางจนเลือดไหลจึงเป็นการไม่ยอมรับและดูถูกคุณค่าของผู้หญิงในครัวเรือน การละเมิดดังกล่าวจากสามีจึงนำไปสู่ตอนจบของนิทานเรื่องนี้

ภาพวิเทศชนของชนกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์จากนิทานพื้นบ้าน 2 เรื่อง แสดงให้เห็นภาพวิถีชาวบ้านทั้งด้านวัฒนธรรม และด้านธรรมชาติ ในขณะเดียวกันด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ฉายภาพของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ จึงอาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติและวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสูงจึงสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ดังที่การแต่งงานกับนางปูเป็นสัญลักษณ์ความผูกพันแนบแน่นกับธรรมชาติ และธรรมชาติสามารถบันดาลความสุขสบาย ทรัพย์และความมั่งคั่งด้านการเกษตรกรรมได้ ในขณะที่ผู้ทำลายธรรมชาตินั้นย่อมได้รับการลงโทษ

การสื่อสารความหมายเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศสำนึก คือสำนึกที่มีต่อธรรมชาติในฐานะผู้สร้างทุกอย่างในโลก นัยนี้จึงสะท้อนมิติที่เห็นว่าชาวบ้านยกย่องและเคารพธรรมชาติ ผูกพันแนบแน่น และมองเห็นธรรมชาติในมิติที่ซับซ้อนแต่ก็เป็น

อันหนึ่งอันเดียวกัน ความเข้าใจธรรมชาตินี้นำไปสู่การสร้างนิทานที่แฝงนัยต่อการเคารพธรรมชาติ ดังที่ตัวละครเมื่อเคารพ “พญาปลา” และ “นางปู” ต่างก็นำไปสู่การได้รับสิ่งตอบแทนเป็นรางวัลไม่ว่าจะเป็นทองคำหรือความมั่งคั่งในผลผลิตการเกษตร ในขณะที่ผู้ทำลายธรรมชาติย่อมต้องได้รับการลงโทษเป็นการตอบแทนเช่นเดียวกัน ทั้งพญาปลาและนางปูอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติของตนเอง และนางปูก็กลับคืนสู่ธรรมชาติของตนเองในตอนท้ายอีกด้วย

ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่ วรรณะ สอน และราชันย์ นิลวรรณภา (2563: 207) วิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร พบว่า ธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำถือเป็นธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงสรรพสิ่งมีชีวิต และพื้นที่แหล่งน้ำส่วนหนึ่งคือพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สอดคล้องกับแหล่งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์โนกัมพูชาที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่อาศัยที่ราบลุ่มและลำน้ำต่าง ๆ โดยรอบนั่นเอง

ความหมายของธรรมชาติในนิทานทั้ง 2 เรื่องช่วยชี้ให้เห็นภาพและชุดความคิดของชาวเขมรสูงกลุ่มชาติพันธุ์ปอร์โนกัมพูชาที่มองธรรมชาติอย่างมีสายใยเชื่อมโยงกันกับมนุษย์ ให้รางวัลตอบแทนและลงโทษมนุษย์ผู้กระทำความผิดต่อธรรมชาติผ่านนิทานอันเป็นวัฒนธรรมภาษาที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยโลกทัศน์ของวิถีชุมชน

8. รายการอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2522). *ลักษณะวรรณกรรมอีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุษบา บัวสมบุญ. (2542). *ข้อสังเกตเกี่ยวกับการผูกนิทานภูมินามของเขมร*. ภาษา-จารึก ฉบับ 6: ครุบุชา ครุรำลึก. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. น. 233-245.
- ประคอง นิมานเหมินท์. (2545). *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยูร ทรงศิลป์ และทรงธรรม ปานสกุณ. (2558). แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในนิทานพื้นบ้านเขมร. วารสารวิชาการ *Veridian E-Journal, Silpakorn University* สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ. 8(2), น. 2616-2629.

- ประยูร ทรงศิลป์, ผู้แปล. (2540). *ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- วรรณะ สอน และราชันย์ นิลวรรณภา. (2563). โปรจุมเรื่องเพรงเขมร: ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5(8), น. 196-210.
- วิซุขร ทองหล่อ. (2542). *กระต่ายในนิทานพื้นบ้านเขมร*. ภาษา-จารึก ฉบับ 6: ครุฑบูชา ครุฑรำลึก. ภาควิชาภาษาตะวันออกคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. น. 247-253.
- ศรัณยา หล่อมนินพรัตน์. (2548). ศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่นและภูมิทัศน์ในบริเวณที่พักอาศัยของเกษตรกรชาวเขมรในบริเวณเกาะแต้ช จังหวัดกันดาล ประเทศกัมพูชา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2538). *นิทานพื้นบ้านเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อารียา หุตินทะ. (2551). แนวคิดเรื่องกุลสตรีในนวนิยายของนักเขียนสตรีเขมร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Eberhard, David M., Gary F. Simons, Charles D. Fennig. (eds.) (2024). *Ethnologue: Languages of the World*. 27th edition. Dallas, Texas: SIL International.
- Google Earth. (n.d.). [Google map of Southeast Asia Continent]. Retrieved June 05, 2024, from https://earth.google.com/web/@14.66502196,102.38869937,349.83504041a,1676328.35113406d,35y,0h,0t,0r/data=CgRCaAggBOgMKATBKDQj_____8BEAA
- Richard M. Dorson, ed. (1972). *Folklore and folklife: An introduction*. Chicago: The University of Chicago Press.

Thompson, S. (1989). *Motif - Index of Folk Literature: A classification of Narrative Elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, Jest-book and local legends*. Bloomington: Indiana University Press.

ផ្នែកភាសានិងភាសាវិទ្យា និង ផ្នែកអក្សរសាស្ត្រនិងអក្សរសិល្ប៍. (២០១៧). *ភាសា និង អក្សរសិល្ប៍ជនជាតិព័រ*. ភ្នំពេញ: រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា វិទ្យាស្ថានភាសាជាតិ. អ្នកស្រី កែវ ណារ៉ុ. (២០១១). *រឿងរូងខ្មែរលើ*. ភ្នំពេញ: គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយនគរវត្ត.

ครูสังคมศึกษากับผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

Social Studies Teachers and Learners in the Era of Disruption

พลพีระ วงศ์พรประทีป (Ponpeera Wongpompratheap)^{1*}

บทคัดย่อ

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการโดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีและมีคุณภาพของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งหรือที่ได้รับการขนานนามว่ายุคดิจิทัลและในยุคแห่งศตวรรษที่ 21 ฉะนั้นครูสังคมศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะสร้างผู้เรียนให้สามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหรือยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างมีความสุข ผนวกกับมีคุณภาพตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด บทความวิชาการนี้ผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะให้ข้อมูลที่เป็นแนวทางแก่ครูสังคมศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 1. ประเด็นด้านมโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา 2. ประเด็นด้านการจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา และ 3. ประเด็นด้านครูสังคมศึกษามีอาชีพ ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญพื้นฐานทำให้ครูสังคมศึกษาเกิดความเข้าใจในบทบาทของตนเองและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะส่งผลให้สามารถสร้างลักษณะและบทบาทของผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ให้ตระหนักและเห็นถึงคุณค่าของวิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นพลเมืองดีของสังคมตามเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา

คำสำคัญ: ครูสังคมศึกษา, ผู้เรียน, ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Lecturer in Social Studies Education Major, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Srinakharinwirot University

* Corresponding author, E-mail: ponpeera.w@gmail.com

Abstract

The primary objective of Social Studies, an interdisciplinary integration subject, is to cultivate learners into becoming competent citizens, especially during this period of rapid changes where information technology plays an important role. It is the time we refer to as the 21st century or the Digital Era. Social Studies educators currently hold a crucial role as they are expected to help learners become adaptable and capable of living harmoniously in society, in alignment with the National Core Curriculum for Basic Education. This article serves as a guideline for Social Studies teachers, focusing on 3 main aspects: 1) Social Studies concepts and knowledge, 2) Social Studies learning management, and 3) Social Studies expert teachers. The research findings are seen as fundamental information for Social Studies educators to understand their roles and prepare for handling the changes. Consequently, they will be able to develop the traits and characteristics in students that are suitable for this era of change. They will also help students value Social Studies as a subject from which they gain knowledge, enabling them to effectively apply this knowledge in daily life and grow into the quality citizens envisioned by the subject's goals.

Keywords: Social Studies teachers, Learners, Era of Disruption

1. บทนำ

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการซึ่งเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากและนำถูกนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างชัดเจนในเชิงประจักษ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง กฎหมาย จารีตประเพณี ระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การใช้จ่าย ความพอเพียง ประวัติความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติไทย ประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึง

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ความเจริญรุ่งเรือง ความเสื่อมถอย และเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องของลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงภูมิปัญญาอีกด้วย จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของเราล้วนมีความเกี่ยวข้องกับวิชาสังคัมศึกษาทั้งสิ้นไม่ว่าในมุมใดก็มุมหนึ่ง ฉะนั้นการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในวิชาสังคัมศึกษาจะทำให้เราเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ และมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้ชีวิตได้เป็นอย่างดี

อนึ่งถ้ามองถึงยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเป็นพลวัต ซึ่งคำว่าเปลี่ยนแปลงในที่นี้ตามนัยของผู้เขียนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมในหลายมิติไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในมิติของการเป็นยุคแห่งดิจิทัล รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในมิติของศตวรรษที่ 21 อีกด้วย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ฉะนั้นครูจึงต้องมีความรู้ทางด้านวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ที่ดีในการสร้างผู้เรียนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการเรียนวิชาสังคัมศึกษา กล่าวคือครูจะต้องมีองค์ความรู้ในด้านวิชาสังคัมศึกษาอีกทั้งมีความเข้าใจในแก่นและแก่นทัศน์ที่สำคัญในวิชา รวมทั้งสามารถทำให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นถึงคุณค่าในวิชาสังคัมศึกษาในเชิงประจักษ์ให้ได้ เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปและช่วงวัยของครูกับผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันทำให้มุมมอง ทักษะคิด แนวคิดมีความแตกต่างกัน จึงเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของครูที่จะต้องทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และมีทัศนคติที่ดีทั้งต่อวิชาที่เรียนและต่อครูผู้สอนเพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ผู้เขียนจึงมีความมุ่งหมายที่จะให้บทความวิชาการนี้เป็นแนวทางแก่ครูสังคัมศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นด้านมโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคัมศึกษา ประเด็นด้านการจัดการเรียนการสอนของครูสังคัมศึกษา และประเด็นด้านครูสังคัมศึกษามีอาชีพ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ สามารถจัดการองค์ความรู้ กระบวนการ เทคนิควิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้เรียนในยุคปัจจุบันซึ่งถือเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความท้าทายไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี รวมถึงวิทยาการทางการศึกษาต่าง ๆ ที่ทันสมัยที่ครูและ

ผู้เรียนจะต้องเผชิญ พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมในการเป็นครูสังคมศึกษามืออาชีพได้อย่างภาคภูมิใจ

2. ลักษณะและบทบาทของผู้เรียนและครูในยุคดิจิทัล

2.1 ลักษณะและบทบาทผู้เรียนในยุคดิจิทัล

ผู้เรียนในยุคดิจิทัลเป็นผู้เรียนที่เกิดในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเป็นผู้ที่เกิดมา มีเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยลักษณะของผู้เรียนในยุคนี้ จะใช้ความจำและการประมวลผลข้อมูลจากภาพได้ดีกว่าตัวหนังสือ สำหรับบทบาทของผู้เรียนในยุคดิจิทัลนั้น คือ การเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การเป็นนักวิจัยสามารถใช้วิธีการที่หลากหลายในการค้นคว้าหาความรู้โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความรู้จากครูเพียงอย่างเดียว มีความสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ มีความสามารถในการประมวลผลสารสนเทศ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ใช้และมีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี มีการแสดงออกทางความคิดที่สร้างสรรค์ และสามารถใช้ช่องทางในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายและรวดเร็ว โดยเฉพาะช่องทางโซเชียลมีเดีย (Finegold & Notabartolo., 2016; Jukes, Mc Cain & Crockett, 2010; Schrum, 2011)

2.2 ลักษณะและบทบาทครูในยุคดิจิทัล

เนื่องจากผู้เรียนในยุคปัจจุบันมีลักษณะและบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงวัยของผู้สอนหรือครูในอดีตเป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้นครูจึงต้องมีลักษณะและบทบาทดังต่อไปนี้ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้เรียนในยุคนี้ได้ ประกอบด้วย (Flamand, n.d.; Simmons, n.d. อ้างใน วิโรจน์ สารรัตน์. 2556; Hall & Hord, 2001; Ricci, 2013)

1. กำหนดเป้าหมายโดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ และเข้าใจลักษณะของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย
2. มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบูรณาการเทคโนโลยีมาใช้ในการระหว่างวิชาและหลักสูตร ปรับหลักสูตรและการสอนในเชิงสร้างสรรค์
3. เปิดใจ กล้าคิดนอกกรอบ ไม่ยึดติด สามารถให้ผู้เรียนสอนตนเองและตนเองสามารถสอนผู้อื่นได้

4. เป็นต้นแบบทางพฤติกรรมการยอมรับผลการประเมินทั้งจากภายในและภายนอก
5. สถานศึกษาต้องเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลง โดยครูต้องมีภาวะผู้นำ สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เรียนได้
6. เรียนรู้ พัฒนาตนเอง สามารถเข้าถึงสารสนเทศ การใช้เครื่องมือ และมีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีมากยิ่งขึ้นพร้อมทั้งให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดขึ้น
7. กรอบแนวคิดของครูมีผลโดยตรงต่อผู้เรียนฉะนั้นครูจึงต้องมีความพร้อมและมีความท้าทายโดยเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยี และสร้างความตระหนักและจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองโลกให้กับผู้เรียน
8. มีความสามารถในการจัดการชั้นเรียนเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นห้องเรียนที่มีความรู้สึกลดท้อ และมีการเปรียบเทียบกฎเกณฑ์ที่ใช้ร่วมกัน
9. สามารถสร้างเครือข่ายร่วมกับผู้เรียนที่มีความสนใจตรงกัน โดยไม่คำนึงถึงวัยสถานที่ หรือประสบการณ์
10. มีการวัดและประเมินผลผู้เรียนที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ กระบวนการ และเจตคติ มีการประเมินจากสภาพจริง อีกทั้งมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมาเป็นส่วนสำคัญในการประเมินผู้เรียน

3. สังคัมศึกษากับคุณค่าที่ถูกมองข้าม

วิชาสังคัมศึกษาเป็นหนึ่งในวิชาพื้นฐานที่สำคัญตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) โดยจุดมุ่งหมายสำคัญคือช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) แต่เนื่องด้วยลักษณะของวิชาสังคัมศึกษาเป็นวิชาที่ค่อนข้างมีเนื้อหาเป็นจำนวนมากและ

มีความซับซ้อนในแต่ละชั้นปีผนวกกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนวิชา สังคมศึกษาของผู้สอนส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้โดยเน้นการบรรยายเนื้อหา ตามหนังสือเป็นหลัก เน้นครูเป็นศูนย์กลาง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการ แสดงความคิดเห็นหรืออภิปรายค่อนข้างจำกัด ส่งผลให้ผู้เรียนมองว่าวิชาสังคมศึกษา ไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เนื่องจากสาระที่ได้เรียนรู้นั้นแตกต่างไปจาก สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ส่งผลให้ผู้เรียนไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญในวิชาสังคมศึกษา ในเชิงประจักษ์ (วิภาพรรณ พินลา และวิภาดา พินลา, 2564; สิริวรรณ ศรีพหล และ พันทิพา อุตยสุข, 2540) ฉะนั้นการทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ บทบาทของผู้สอนหรือครู จึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะสร้างผู้เรียนให้เกิดความตระหนักหรือเห็นคุณค่า ในวิชาสังคมศึกษา

หากกล่าวถึงคุณค่าของวิชาสังคมศึกษานั้นจะพบว่าวิชาสังคมศึกษาให้คุณค่า ดังต่อไปนี้ (นัตยา ปิรันธนานนท์, 2564)

1. ได้รับรู้ ตระหนัก และเข้าใจความเป็นไปของโลกและสิ่งแวดล้อม
2. ได้พัฒนาความสามารถ ทักษะการคิด ด้วยกระบวนการที่เป็นลำดับขั้นตอน
3. เกิดการแลกเปลี่ยนและสะท้อนมุมมองทั้งในมุมของตนเองและผู้อื่น
4. การสร้างความเป็นนักอ่าน และการติดตามสถานการณ์ที่เป็นไปทั้งในอดีตและ

ปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวในฐานะครูผู้สอนจึงพึงต้องวิเคราะห์ตนเอง และสร้างตนเอง ในการปรับเปลี่ยนวิธีการถ่ายทอดหรือการจัดการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจ มีความ ทันสมัย และสร้างผู้เรียนให้เกิดความตระหนักในคุณค่าที่ถูกมองข้ามไป อันมีตัวเราในฐานะ ครูผู้สอนที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดคุณค่าในวิชาสังคมศึกษาที่ถูกมองข้ามไปได้

4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

สืบเนื่องจากวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาเมื่อปี ค.ศ. 2019 หรือ พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมามีทำให้ทั้งโลกมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็น ด้านการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมโลกเป็น อย่างมาก เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานต่าง ๆ ไปได้ โดยนโยบายการศึกษา

ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงคือ การจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดรูปแบบการเรียนการสอนไว้ 5 รูปแบบ ตามบริบท และความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน ประกอบด้วย 1. ON-AIR การเรียนการสอนผ่านทีวีผ่านระบบดาวเทียม KU-BAND (จานทิป) ระบบเคเบิลทีวี (Cable TV) และระบบ IPTV 2. ONLINE การเรียนการสอนผ่านอินเทอร์เน็ต 3. ON-DEMAND การเรียนการสอนผ่านทางเว็บไซต์ DLTV (www.dltv.ac.th) หรือ แอปพลิเคชัน DLTV บนสมาร์ตโฟนหรือแท็บเล็ต 4. ON-HAND การนำหนังสือ แบบฝึกหัด ใบงาน ไปเรียนรู้ที่บ้านภายใต้ความช่วยเหลือของผู้ปกครอง และ 5. ON-SITE การเรียนการสอนที่โรงเรียน โดยขึ้นอยู่กับความพร้อมและการพิจารณาของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564) ซึ่งรูปแบบการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบ ON-AIR ONLINE ON-DEMAND สะท้อนให้เห็นถึงการศึกษาในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงหรือที่เรียกว่า “ยุคดิจิทัล” กล่าวคือเป็นยุคที่เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้า ทำให้มีความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ต่าง ๆ ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ทุกที่ ทุกเวลา นอกจากนี้ยังเป็นโลกที่อินเทอร์เน็ตเป็นทุกสรรพสิ่ง (Internet of Things) ที่ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่จำนวนมากมหาศาล (Big data) ผ่านการวิเคราะห์ ประมวลผลอย่างรวดเร็ว (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2560) ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะความรู้ในการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่ประกอบไปด้วย มีความหลากหลาย มีมิติ มีความเชื่อมโยง เปลี่ยนแปลงได้ มีความเป็นพลวัต และสามารถเข้าถึงได้ง่าย (Boschee, Jensen & Whitehead, 2013)

ยุคดิจิทัล หากแบ่งตามการพัฒนาหรือวิวัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัล สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค คือ ยุคดิจิทัล 1.0 (ยุคอินเทอร์เน็ต) : เริ่มใช้งานอินเทอร์เน็ต, ยุคดิจิทัล 2.0 (ยุคโซเชียลมีเดีย) : มีการสร้างเครือข่ายติดต่อสื่อสารกันในโลกออนไลน์, ยุคดิจิทัล 3.0 (ยุคแห่งข้อมูล) : ให้ความสำคัญกับข้อมูลและเริ่มใช้ข้อมูล (Big Data) ให้เกิดประโยชน์ และยุคดิจิทัล 4.0 (ยุคปัจจุบัน) : เทคโนโลยีมีมันสมองหรือความฉลาดของเทคโนโลยีที่ทำให้อุปกรณ์ต่าง ๆ สื่อสารและทำงานร่วมกันได้โดยอัตโนมัติ เช่น การส่งผ่านเสียงหรือแอปพลิเคชัน การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อการวางแผน เป็นต้น ฉะนั้นครูผู้สอนจึงควรให้ความรู้รวมทั้งให้โอกาสผู้เรียน

ได้ศึกษาและฝึกทักษะการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์อย่างชาญฉลาด สร้างสรรค์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างถูกต้อง เหมาะสม มีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีจรรยาบรรณเพื่อให้ผู้เรียนเติบโตไปกับยุคดิจิทัลอย่างมีคุณภาพ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์, และ ไสว พิกขาว, 2566)

สำหรับอีกมิติหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงคือยุคการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ ความคิด การสื่อสาร การจัดการศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญทั้งในมิติของความรู้วิชาแกน แนวคิด และทักษะที่สำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับผลลัพธ์หรือตัวชี้วัดผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน คือ ทักษะทางปัญญา การรู้ การคิด และการปฏิบัติ ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน การคิดเชิงวิพากษ์ แก้ปัญหา และการตัดสินใจ (วัชรรา เล่าเรียนดี, ปณณัฐ กิจรุ่งเรือง และ อรพิน ศิริสัมพันธ์, 2560) สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 มีความแตกต่างจากในอดีตมาก มีการเคลื่อนย้ายผู้คน สื่อเทคโนโลยี และทรัพยากรต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกอย่างรวดเร็วและสะดวก มีความเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงของความรู้ และข้อมูลข่าวสารตลอดเวลาอย่างเป็นพลวัต แนวโน้มเด็กและเยาวชนในอนาคตจึงควรมีทักษะและคุณลักษณะดังนี้

ในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ทักษะสำคัญที่ผู้เรียนควรมี คือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งประกอบด้วย 3Rs8Cs ในส่วนของ 3Rs คือ Reading (อ่านออก), (W)Riting (เขียนได้) และ (A)Rithmetic (คิดเลขเป็น) และ 8Cs ประกอบด้วย Critical thinking and problem solving (ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถแก้ปัญหาได้), Creativity and innovation (ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ และการคิดเชิงนวัตกรรม), Cross-cultural understanding (ความเข้าใจในความแตกต่าง และกระบวนการคิดของแต่ละวัฒนธรรม), Collaboration teamwork and leadership (ความสามารถในการร่วมมือกันทำงานเป็นทีม และมีภาวะความเป็นผู้นำ), Communication information and media literacy (ทักษะในการสื่อสารข้อมูล และความรู้เท่าทันสื่อ), Computing and IT literacy (ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ และความเข้าใจในเทคโนโลยี), Career and learning skills (ทักษะด้านอาชีพและความสามารถในการเรียนรู้) และ Compassion (ความมีเมตตา กรุณา มีคุณธรรม รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รวมไปถึงการมีระเบียบวินัย) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565)

หากกล่าวถึงการศึกษาไทยนั้น สามารถแบ่งการศึกษาออกได้เป็น 4 ระดับ โดยเป็นการแบ่งตามเกณฑ์วัดของพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการศึกษา กล่าวคือ การศึกษา 1.0 เป็นยุคของเกษตรกรรม การศึกษาจะมีลักษณะของการใช้ชีวิตแบบเกษตร คือ เด็กเรียนรู้ตามที่ครูสอน พอมาสู่การศึกษา 2.0 เป็นยุคของอุตสาหกรรม เรียนรู้วิธีการตามแบบของอุตสาหกรรม ส่วนการศึกษา 3.0 เป็นยุคของเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ยุคนี้เป็นยุคเทคโนโลยี แต่พอถึงการศึกษา 4.0 เป็นการศึกษาในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า เป็นยุคผลิตราย เป็นยุคที่ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างผลงานของเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การศึกษาไทย

ข้อมูล	การศึกษา 1.0	การศึกษา 2.0	การศึกษา 3.0	การศึกษา 4.0
ความหมายของการศึกษา	ครอบงำให้เชื่อตาม	สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ด้วยความช่วยเหลือจากอินเทอร์เน็ต (ที่การเข้าถึงยังจำกัด)	สร้างองค์ความรู้ร่วมกันและสร้างความรู้เพิ่มขึ้นมาใหม่	สร้างความรู้จากความสนใจรายบุคคลและจากการรวมตัวของคนที่มีความรู้ที่มั่นคง ผลักดันเป็นทีม เช่น ทีมที่มีนวัตกรรมเป็นจุดเน้น
บทบาทของเทคโนโลยี	ยึดติดกับห้องเรียน (ผู้ลี้ภัยสู่โลกดิจิทัล)	เริ่มมีการใช้เทคโนโลยีอย่างระมัดระวัง (ผู้อพยพสู่โลกดิจิทัล)	เทคโนโลยีมีอยู่ทุก ๆ ที่ (ชาวดิจิทัล โดยกำเนิดในจักรวาลดิจิทัล) เพื่อการสร้างองค์ความรู้และส่งผ่านองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกแห่ง	เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปตามผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนเป็นแหล่งวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรม

ตารางที่ 1 การศึกษาไทย (ต่อ)

ข้อมูล	การศึกษา 1.0	การศึกษา 2.0	การศึกษา 3.0	การศึกษา 4.0
บทบาท ด้านการสอน	ครูสอนนักเรียน	ครูสอนนักเรียน และนักเรียน สอนกันเอง (พิพัฒน์นิยม) อินเทอร์เน็ต เป็นส่วนหนึ่ง ในกิจกรรม การเรียนรู้	ครูสอนนักเรียน, นักเรียนสอน กันเอง, นักเรียน สอนครู คน-เทคโนโลยี-คน (ร่วมกันสร้าง ความรู้โดย คนและ เทคโนโลยี)	ขยายองค์ความรู้ โดยการให้วงจร ผลสะท้อนกลับ จากการสร้าง นวัตกรรมเชิงบวก; ความรู้เกิดทุกที่ ทุกเวลาทั้งใน ชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ และ การทำงาน
บทบาทครู	เป็นอาชีพที่มี ใบอนุญาต	เป็นอาชีพที่มี ใบอนุญาตที่ พร้อมจะร่วมมือ กับนักเรียน ผู้ปกครองและ คนอื่นเพื่อสร้าง ประสบการณ์ใน ชั้นเรียนที่ น่าสนใจอย่าง ค่อยเป็นค่อยไป	ทุกคน ทุกหน แห่ง คือครูผู้ให้ ความรู้ โดยมี อุปกรณ์ไร้สายที่ ออกแบบมาเพื่อ ให้สามารถค้นหา ข้อมูลจากแหล่ง ต่าง ๆ เป็นตัว สนับสนุนในการ สร้างความรู้	ทุกหนทุกแห่ง คือครู, ครูคือแหล่งสร้าง นวัตกรรมที่ได้ รับการสนับสนุน โดยหุ้นส่วนทาง ซอฟต์แวร์และ ความร่วมมือ ของมนุษย์

แหล่งที่มา : ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2564

5. มโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา

5.1 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ของวิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงสาระการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องเรียนรู้ โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีจุดเน้นขององค์ความรู้ ทักษะสำคัญ และคุณลักษณะ คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วยสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551)

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภาคภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะทางกายภาพของโลกและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกัน ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหา วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลตามกระบวนการทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนใช้ภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควิถีการดำเนินชีวิต มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการจัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.2 โน้ตหลักในวิชาสังคมศึกษา

ครูสังคมศึกษาควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโน้ตหลักในวิชาสังคมศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการเขียนแผนการจัดการสอน และนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดมโนทัศน์ในแต่ละสาระได้ อีกทั้งการฝึกให้ผู้เรียนสร้างมโนทัศน์ในรายวิชาได้ เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ พัฒนาความคิด สามารถคิดวิเคราะห์ และสามารถบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาได้ (พิชาติ แก้วพวง, 2563)

สำหรับมโนทัศน์หลักในวิชาสังคมศึกษา อ้างอิงจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม : แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำคำสอนไปปฏิบัติ

ในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (บูรณาการความรู้ที่คัดสรรจากวิทยาศาสตร์ ปรัชญา และจริยศาสตร์)

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม : ระบบการเมือง การปกครอง กฎหมาย พลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก (บูรณาการความรู้ที่คัดสรรจากวิชารัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา)

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ : การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (คัดสรรความรู้จากวิชาเศรษฐศาสตร์)

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ : เวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก (คัดสรรความรู้จากวิชาประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์โลก)

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ : ลักษณะทางกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (คัดสรรความรู้จากวิชาภูมิศาสตร์สาขาต่างๆ)

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่าครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับโน้ตค้น และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาเพื่อที่จะได้สามารถนำข้อมูลไปเป็นพื้นฐานในการวางแผนการออกแบบการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และครอบคลุมรายละเอียดของเนื้อหา เข้าใจในธรรมชาติของแต่ละสาขาวิชา และพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของรายวิชาได้อย่างเกิดประสิทธิผลสูงสุด ยกตัวอย่างเช่น การสอนสาระศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนจำเป็นต้องดูว่า สิ่งที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้นอยู่ในสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ใด อยู่ในระดับชั้นใด เพื่อที่จะได้สามารถออกแบบการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับระดับความรู้ และช่วงวัยของผู้เรียน สามารถวางแผนการลำดับเนื้อหา การเรียงลำดับจากเนื้อหาง่ายไปหายาก และการใช้เทคนิคหรือการใช้คำอธิบายที่เหมาะสมและผู้เรียนสามารถรับรู้ได้

ซึ่งถึงแม้จะเป็นหัวข้อที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในระดับชั้นอื่นแต่การอธิบายของครูมีผลอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้และการรับรู้ของผู้เรียน หากครูมีความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาอย่างถูกต้องและมีหลักการย่อมส่งผลทำให้การเรียนรู้ไปเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

6. การจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา

6.1 เจเนอเรชันกับการจัดการเรียนการสอน

เจเนอเรชัน (Generation) หรือช่วงวัยมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนที่เหมาะสม ดังที่ พัทธราภา ตันติชูเวช (2566) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจเนอเรชันกับการจัดการเรียนรู้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เจเนอเรชันกับการจัดการเรียนการสอน

เจเนอเรชัน (Generation)	ช่วงปีเกิด	อายุปัจจุบัน	ลักษณะที่สำคัญ	รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม
Baby boomers	เกิดระหว่าง ค.ศ. 1945 - 1964 หรือ พ.ศ. 2488 - 2507	วัยผู้ใหญ่ ตอนกลาง (Middle adulthood) 50-60's	- มองโลกด้านบวก - ทำงานเป็นทีม ได้ดี	- กระบวนการ เรียนรู้สู่การ เปลี่ยนแปลง - การเรียนรู้ใน ชั้นเรียนผ่าน การมีส่วนร่วม ในชั้นเรียน การวิเคราะห์และ การให้เหตุผล สะท้อนกลับ
Generation X	เกิดระหว่าง ค.ศ. 1965 - 1980 หรือ พ.ศ. 2508 - 2523	วัยผู้ใหญ่ ตอนกลาง (Middle adulthood) 36-50's	- มีจุดมุ่งหมาย ในชีวิต - มีความมั่นใจ ในตนเอง	- การเรียนรู้ ด้วยตนเอง (Self directed)

ตารางที่ 2 เจเนอเรชันกับการจัดการเรียนการสอน (ต่อ)

เจเนอเรชัน (Generation)	ช่วงปีเกิด	อายุปัจจุบัน	ลักษณะที่สำคัญ	รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม
Generation Y	เกิดระหว่าง ค.ศ. 1981 - 1994 หรือ พ.ศ. 2524 - 2537	วัยผู้ใหญ่ ตอนต้น (Early adulthood) 22-35's	- มีความมั่นใจ - มีความเป็นสังคมสูง - มีความสามารถทางเทคโนโลยี - ขาดทักษะในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น	- การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ - การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ - การบูรณาการเทคโนโลยีกับการเรียนรู้ - การเรียนรู้ของบุคคลผ่านสิ่งแวดล้อม
Generation Z	เกิดระหว่าง ค.ศ. 1995 - 2009 หรือ พ.ศ. 2538 - 2552	วัยเด็กและวัยรุ่น (Children and teenagers) 7-21's		
Generation Alpha	เกิดระหว่าง ค.ศ. 2010 - 2025 หรือ พ.ศ. 2553 - 2568	กลุ่มผู้บริโภค รุ่นใหม่ (New buyers in economic system; The newbies)	- เชี่ยวชาญเทคโนโลยี - เทคโนโลยีเป็นแหล่งการเรียนรู้ - สังคมกลางอากาศ - ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม	- Synchronous learning เช่น การเรียนการสอนแบบห้องเรียนเสมือน (Virtual classroom) - Asynchronous learning เช่น การเรียนการสอนผ่านเว็บ (Web-based learning)

แหล่งที่มา : พัชรภา ดันติชูเวช, 2566

6.2 ทักษะจำเป็นและการพัฒนาทักษะทางสังคมศึกษา

ทักษะจำเป็นสำหรับสังคมศึกษา ประกอบด้วย ทักษะเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูล ทักษะเกี่ยวกับการจัดและใช้ข้อมูล และทักษะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้อื่นและการมีส่วนร่วมทางสังคม สำหรับการพัฒนาทักษะทางสังคมศึกษามีหลักการสำคัญในการสอนพัฒนาทักษะทางสังคมศึกษาที่ครูสังคมศึกษาควรพิจารณาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ เช่น การพัฒนาทักษะทางสังคมศึกษาต้องกระทำควบคู่พร้อมกันหรือบูรณาการกับการพัฒนามโนทัศน์ ทศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยครูต้องสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้ทักษะของตนโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะของผู้เรียน อีกทั้งการจัดประสบการณ์จะต้องบูรณาการเป็นไปตามระดับชั้นเรียนและความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ ด้วย (วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (พานิช), 2554)

6.3 ทฤษฎีการเรียนรู้กับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) คือ ข้อความรู้ที่พรรณนา อธิบาย ทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการสืบสอบ แสวงหาความรู้ที่เหมาะสมกับศาสตร์แต่ละสาขา ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ และสามารถนำไปนิรนัยเป็นหลักหรือกฎการเรียนรู้ย่อย ๆ หลายหลักการ (ทศนา แหมมณี, 2564) ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ที่ครูสังคมศึกษาควรศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligence) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndike) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกของพาฟลอฟ (Pavlov) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของสกินเนอร์ (Skinner) และทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสานของกานเย (Gagne's eclecticism) (พิชาติ แก้วพวง, 2563)

6.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนพึงตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย 1) ต้องรู้ และ

เข้าใจในจุดเน้นของมโนทัศน์สำคัญของสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เป็นภาพรวมทั้งหมด รวมทั้งจุดเน้นหรือแนวคิดสำคัญของแต่ละสาระ ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะ หรือ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 2) วิเคราะห์ผู้เรียน เพื่อให้ทราบพื้นฐานความรู้ เจตคติต่อการเรียน ทักษะและวิธีเรียน เพื่อให้ผู้สอนออกแบบการจัดการเรียน การสอนได้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ 3) เรียงลำดับเนื้อหาเป็นหมวดหมู่โดยเนื้อหาจะ มาจากสาระการเรียนรู้แกนกลางในรายวิชาพื้นฐาน และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ในรายวิชาเพิ่มเติม 4) กำหนดมโนทัศน์หรือสาระสำคัญ ซึ่งต้องกำหนดมาจากเนื้อหา หรือสาระการเรียนรู้โดยพิจารณารายละเอียด แล้วกำหนดภาพรวมของเนื้อหา นั้น ๆ 5) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยต้องสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ ตัวบ่งชี้และ ต้องครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ รวมทั้งต้องคำนึงถึง จุดเน้นของแต่ละสาระด้วย 6) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติโดยพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา สาระ ผู้เรียน และระยะเวลา เพื่อประกอบการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 7) เลือกสื่อการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา สาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน 8) กำหนดวิธีการวัดและประเมินผลให้ชัดเจน เพื่อตรวจสอบผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และ 9) เขียนแผน การจัดการเรียนการสอน เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิด และความคิดริเริ่มของผู้สอน เป็นการช่วยให้การสอนมีความชัดเจน ผู้สอนสามารถดำเนินการสอนไปตามแผนที่วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็น การเขียนแผนให้สมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้จริงในห้องเรียนต่อไป (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2561)

6.5 ทักษะและกลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

ทักษะการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเป็นสมรรถนะการปฏิบัติการที่มีความ เชี่ยวชาญในพฤติกรรมทักษะการสอนที่ถ่ายทอดต่อผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ในการจัดการ เรียนการสอน ด้วยเหตุนี้การพัฒนาทักษะการสอนจึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การฝึกทักษะ ของผู้เรียนผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียนและ เตรียมศักยภาพที่พึงประสงค์ให้กับพลโลก ซึ่งทักษะการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญ ประกอบด้วย ทักษะการนำเข้าสู่บทเรียน ทักษะการเสนอกรณีตัวอย่าง ทักษะการสร้างความสนใจ ทักษะการจัดสถานการณ์จำลอง ทักษะการใช้สื่อการสอน ทักษะการเสริม

กำลังใจ ทักษะการอธิบาย ทักษะการระดมสมอง ทักษะการบริหารจัดการชั้นเรียน ทักษะการอภิปราย ทักษะการสรุปบทเรียน โดยท้ายที่สุดผู้เรียนจะต้องมีทักษะการคิดเพื่อแก้ปัญหาได้จากทักษะการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาของครูผู้สอน (ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2561)

นอกจากนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 อีกทั้งมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครูผู้สอนจึงต้องมีกลยุทธ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนดังต่อไปนี้ (วิภาพรณ พินลา และวิภาดา พินลา, 2564)

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 : Epic person (บุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม) / Reasoning ability (ความสามารถในการใช้เหตุผล)

กลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอน : การเป็นแบบอย่าง กระบวนการใช้เหตุผล แบบบริบัยและอุปนัย กระบวนการคาดคะเนคำตอบ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 : Creative problem solving skills (ทักษะแก้ปัญหาย่างสร้างสรรค์) / Collaborative skills (ทักษะการทำงานอย่างรวมพลัง) / Communicative Skills (ทักษะการสื่อสาร)

กลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอน : กระบวนการคิดสร้างสรรค์ กระบวนการกลุ่ม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 : Numeracy (การรู้เรื่องจำนวน) / Career and life skills (ทักษะอาชีพและทักษะการใช้ชีวิต)

กลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอน : กระบวนการจัดกระทำข้อมูล การจัดการเรียนรู้เสริมสร้างความสามารถประกอบอาชีพ

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 : Literacy (การรู้หนังสือ) / Critical Thinking skills (ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ)

กลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอน : กระบวนการเรียนภาษา กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 : Electronic person (บุคคลที่มีความสามารถด้านอิเล็กทรอนิกส์) / Computing skills (ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์) / Cross cultural skills (ทักษะการใช้ชีวิตข้ามวัฒนธรรม)

กลยุทธ์ในการจัดการเรียน : ICT-based learning (กระบวนการเทคโนโลยี)

6.6 นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

เมื่อกล่าวถึงคำว่านวัตกรรมนั้นสามารถตีความได้ในสองนัย คือ การสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาใหม่และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งเดิมให้ดีขึ้น ซึ่งนวัตกรรมที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ หรือการนำสิ่งเดิมมาปรับปรุงใหม่ให้ดีขึ้นนั้น สิ่งที่ครูผู้สอนควรให้ความสำคัญ คือ การเลือกและกำหนดนวัตกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งนวัตกรรมทางการศึกษาที่ครูควรมีความรู้และเข้าใจและนำมาใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ประกอบด้วย นวัตกรรมด้านหลักสูตร (หลักสูตรบูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักสูตรฐานสมรรถนะ) นวัตกรรมด้านการเรียนการสอน (วิธีการเรียนแบบโครงงาน วิธีการเรียนแบบร่วมมือ วิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา วิธีการเรียนแบบรายบุคคล) และนวัตกรรมด้านสื่อการเรียนการสอน (คอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อมัลติมีเดีย การประชุมทางไกล บทเรียนโมดูล AI Online Course) (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ และภัทรพร สุทธิรัตน์, 2566) ผวนกับในปัจจุบันทางเลือกในการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัลและยุคการศึกษาในศตวรรษที่ 21 และโลกอนาคตเริ่มให้ความสำคัญกับการนำสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลายทางเลือกมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้นจึงเกิดเป็นนวัตกรรมที่ทำให้เกิดเป็นสื่อและแหล่งการเรียนรู้แบบใหม่ขึ้น ยกตัวอย่างเช่น mobile-Learning (m-Learning) คือ การจัดการเรียนรู้หรือการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านคอร์สแวร์ซึ่งผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา กระดานสนทนาหรือเว็บบอร์ด (Web board) ที่ใช้ในการสนทนาหรือพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ หรือเรื่องเฉพาะ เว็บไซต์ (Website) ที่ใช้สำหรับค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ที่สนใจ เช่น เว็บไซต์โทรทัศน์ครู ที่นำเสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงนิสิตนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพโดยเป็นสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการแสวงหาองค์ความรู้ นอกจากนี้ยังมีช่องทางในการสืบค้นเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจัยที่เป็นประโยชน์

ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนาตนเองได้อีกด้วย เช่น Thai Digital Collection (TDC), Education Resources Information Center (ERIC) เป็นต้น (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2565) ซึ่งจากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นหากครูสังคัมศึกษาได้ศึกษาและนำนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนไปเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน จะทำให้สามารถสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่ดีมากยิ่งขึ้น

ครูควรศึกษาและเลือกนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความน่าสนใจ และสามารถนำตัวอย่างเทคโนโลยีดังกล่าวไปปรับใช้และสร้างนวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอนของตนได้ ยกตัวอย่างเช่น เครื่องมือผลิตสื่อการเรียนรู้ (Microsoft PowerPoint, Prezi, Visme, Canva, Easel.ly, Piktochart, Infogram) เครื่องมือสร้างแบบประเมิน (Rubistar, Quizstar) เครื่องมือสร้างคำถาม (Quizziz, Kahoot, Polleverywhere, Socrative) เครื่องมือจัดเก็บข้อมูล (Google drive, Dropbox) เครื่องมือสอนออนไลน์ (Zoom, Microsoft Team, Google Hangout) เครื่องมือจัดทำผังกราฟิก (Mind Mapper, Mind Manager, Inspiration, MindMeister) เป็นต้น (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, ทวีศักดิ์ จินตานุรักษ์, และ ไสว พักขาว, 2566)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูสังคัมศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของช่วงวัยหรือเจเนอเรชันของผู้เรียน เนื่องจากช่วงวัยที่แตกต่างกันของผู้เรียนย่อมทำให้ต้องออกแบบการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไปด้วย อีกทั้งครูจะต้องปรับการออกแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและยุคสมัย เช่น ผู้เรียนที่ครูผู้สอนเคยได้สอนเมื่อ 10-20 ปีที่แล้วย่อมแตกต่างจากผู้เรียนในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแนวคิด ลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน ความรู้เรื่องเทคโนโลยี รวมถึงการเข้าถึงเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ทำให้ครูผู้สอนจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาทักษะทางสังคัมศึกษา อีกทั้งต้องมิกลยุทธในการออกแบบการจัดการเรียนการสอนและใช้ทฤษฎีการเรียนรู้มาเป็นพื้นฐานในการออกแบบการจัดการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และต้องเข้าใจว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความถนัดหรือเขavnปัญหาที่แตกต่างกันดังทฤษฎีปัญหา ครูผู้สอนจึงต้องศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา อีกทั้งฝึกทักษะการจัดการเรียนการสอนให้ทันสมัยเหมาะสมกับผู้เรียนและธรรมชาติของสาระวิชา ผนวกกับต้องเลือกใช้นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงให้เกิดทักษะ และ

สมรรถนะในการเรียนรู้ให้ได้ โดยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยหรือเทคโนโลยีที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้นั้นและเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น การให้ผู้เรียนได้ดูคลิปวิดีโอจากสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น (YouTube, TikTok) ทั้งที่ครูสร้างขึ้นเองหรือนำมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้นแทนที่จะใช้เพียงแค่หนังสือ ตำรา หรือเอกสารที่เป็นกระดาษเพียงอย่างเดียว หรือการที่ครูออกแบบการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ฝึกการสืบค้นข้อมูล เช่น บทความวิชาการ บทความวิจัย หรือเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้สืบค้น โดยกำหนดประเด็นหัวข้อในการอภิปรายร่วมกันในการทำกิจกรรม โดยใช้โทรศัพท์มือถือซึ่งเป็นอุปกรณ์ใกล้ตัวเป็นเครื่องมือในการสืบค้นเป็นต้น หากครูผู้สอนให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้างต้นจะส่งผลทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

7. การเตรียมความพร้อมสู่ความเป็นครูสังคัมศึกษามีอาชีพ

นอกจากความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาสังคัมศึกษาที่ครูสังคัมศึกษาจะต้องมีความพร้อมในการถ่ายทอดให้กับผู้เรียนแล้วนั้น การมีความพร้อมในด้านความเป็นครูจะต้องมีความคู่ไปด้วยเพื่อที่จะทำให้สามารถพัฒนาตนเองและผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการเตรียมความพร้อมสู่ความเป็นครูสังคัมศึกษามีอาชีพประกอบไปด้วย

7.1 ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย

ครูสังคัมศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายทั้งกฎหมายฉบับแรกเริ่มและฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติมเพื่อที่จะสามารถปฏิบัติต่อผู้เรียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ประกอบด้วย 1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 2) พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 3) พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 4) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 5) พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 6) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น นอกจากนี้ ครูสังคัมศึกษาจะต้องคำนึงถึงจรรยาบรรณวิชาชีพครูซึ่งเป็นมาตรฐานการปฏิบัติตนหนึ่งที่สำคัญเพื่อที่จะได้ธำรงตนให้เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์และผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงประจักษ์

7.2 ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร

การมีความรู้เรื่องหลักสูตรจะทำให้ครูผู้สอนสามารถวางแผนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีทิศทางและสามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ากล่าวถึงนิยามของคำว่าหลักสูตรนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 นัย คือ นัยความหมายอย่างแคบ หมายถึง วิชาที่สอน และนัยความหมายอย่างกว้าง หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้สอนจัดให้แก่ผู้เรียน สำหรับองค์ประกอบหลักของหลักสูตรนั้นประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย (Objective) เนื้อหาวิชา (Contents) การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) และการประเมินผล (Evaluation)

ครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรประสบผลสำเร็จ เนื่องจากครูเป็นผู้นำหลักสูตรไปสู่การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะที่หลักสูตรกำหนดไว้ ครูจึงมีบทบาทหน้าที่ในการใช้หลักสูตรโดยควรดำเนินการ ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2565) 1) การศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร 2) การศึกษาแนวคิด หลักการ และวิธีการจัดการเรียนรู้ 3) การออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ 4) การจัดเตรียมสื่อ นวัตกรรมการเรียนรู้ 5) การจัดหาแหล่งการเรียนรู้ 6) การจัดการเรียนรู้ 7) การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 8) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 9) การใช้ผลการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ และ 10) การพัฒนาตนเองเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

7.3 ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการวัดและประเมินผลกับตัวชี้วัดแนวใหม่ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

การติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีการปรับปรุงแก้ไข จะทำให้ครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ตามที่หน่วยงานต้นสังกัดกำหนด อ้างอิงจากหนังสือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศธ 04010/ว1543 เรื่องซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 และแนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตัวชี้วัดระหว่างทาง ตัวชี้วัดปลายทาง และเกณฑ์การตัดสินผลการเรียน โดยสาระสำคัญโดยสรุปคือ **ตัวชี้วัดระหว่างทาง** เป็นตัวชี้วัดที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเน้นการประเมินในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน

เป็นหลัก (Formative Assessment) ผ่านมโนทัศน์ของการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (Assessment for learning) และ การประเมินขณะเรียนรู้ (Assessment as learning) ด้วยวิธีการประเมินที่หลากหลายโดยเน้นการวัดและประเมินผลแบบไม่เป็นทางการ (Informal Assessment) เช่น การสังเกตพฤติกรรม การสอบปากเปล่า การพูดคุย การใช้คำถาม การเขียนสะท้อนการเรียนรู้ การประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน เป็นต้น สำหรับ **ตัวชี้วัดปลายทาง** เป็นตัวชี้วัดที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นที่ การประเมินผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน (Summative Assessment) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นการวัดและประเมินผลแบบเป็นทางการ (formal Assessment) สำหรับในวิชาสังคมศึกษาชั้น ป.1- ม.6 ประกอบด้วย 418 ตัวชี้วัด 278 ตัวชี้วัดระหว่างทาง 140 ตัวชี้วัดปลายทาง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี, 2566) เพราะฉะนั้นครูผู้สอนจึงควรศึกษาและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อที่จะได้เตรียมความพร้อมในการ ออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกันและเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

ประเด็นที่ควรให้ความสำคัญและขาดไม่ได้อีกประการคือเรื่องของการวัดและประเมินผล กล่าวคือการวัดและประเมินผลการเรียนนั้นไม่เฉพาะว่าจะต้องใช้แบบทดสอบ ข้อเขียนแบบต่าง ๆ เสมอไป อาจใช้วิธีการได้หลากหลายรูปแบบ เช่น ใช้กิจกรรมในการวัดและประเมินผลโดยการให้ผู้เรียนอภิปราย แสดงความคิดเห็น สรุปประเด็นสำคัญ ใช้การสอบถามปากเปล่า ให้ผู้เรียนทำโครงงาน ใช้แฟ้มสะสมผลงานโดยให้ผู้เรียนเก็บรวบรวมผลงานที่ตนเองพอใจแล้วให้ครูประเมินในแต่ละภาคเรียน สำหรับระยะเวลาและความถี่ในการวัดและประเมินผลการเรียน ควรมีการกำหนดจำนวนครั้งและระยะห่างของการประเมินผลแต่ละครั้ง รวมถึงระยะเวลาและขอบเขตของการประเมินด้วย (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, 2556)

7.4 ติดตามข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบัน

การประเมินสถานการณ์ พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามนโยบายที่กำหนด ยกตัวอย่างเช่น การติดตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องนโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567-2568 ประกาศ ณ วันที่ 23 พฤศจิกายน 2566 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สำคัญว่าด้วยเรื่อง ความมุ่งหวังให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยได้รับการพัฒนาในทุกมิติ

ทั้งในด้านโอกาส ความเท่าเทียม ความเสมอภาค คุณภาพและสมรรถนะที่สำคัญ จำเป็นตามบริบทของประเทศและสังคมของโลก โดยเน้นให้ผู้เรียน “เรียนดี มีความสุข” ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจากทุกภาคส่วน ดังที่กล่าวไว้ว่า “จับมือไว้แล้วไปด้วยกัน” เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกหน่วยงานในสังกัดและในกำกับของกระทรวง ศึกษาธิการนำไปใช้ในการขับเคลื่อนนโยบาย อีกทั้งนโยบายที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน คือ เรียนได้ทุกที่ทุกเวลา (Anywhere Anytime) เรียนฟรีมีงานทำ “ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” มีระบบหรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ โดยผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา พัฒนาระบบการแนะแนวการเรียน และเป้าหมายชีวิตให้เป็นรูปธรรม ผู้เรียนเรียนรู้และมีรายได้ระหว่างเรียน จบแล้วมีงานทำ (บัลลังก์ โลหิตเสถียร, 2566) ซึ่งจะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในการให้ความสำคัญกับผู้เรียน เป็นสำคัญ ครูจึงต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าวและนำไปสู่เป้าหมาย ที่สำคัญที่สุดคือผู้เรียน

7.5 การใช้การวิจัยแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ครูสังคมศึกษาควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือการสังเกต ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการเรียนการสอน และควรแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักการและกระบวนการที่ชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายคือคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งวิธีการสำคัญที่จะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การใช้กระบวนการวิจัย เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาผู้เรียนโดยใช้ขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) การวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ 2) การเลือกนวัตกรรมสำหรับแก้ปัญหการเรียนรู้ 3) การออกแบบและสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ 4) การใช้นวัตกรรมแก้ปัญหการเรียนรู้ 5) สรุปและรายงานผลการวิจัย และ 6) สะท้อนผลการวิจัย (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2559)

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่า การเตรียมความพร้อมสู่ความเป็นครูสังคมศึกษา มีอาชีพมีหลายประการ แต่ที่สำคัญประการแรกเลยคือครูจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเพื่อที่จะได้สามารถประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องและเป็นไปตามกรอบกติกาของสังคมที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ครูจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรทั้งที่เป็นต้นฉบับและที่ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่มีการปรับและสอดคล้องกับปัจจุบัน นอกจากนี้ยังต้องติดตามข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เป็นผู้นำทันเหตุการณ์และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และ

ที่สำคัญจะต้องใช้การวิจัยในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะกระบวนการวิจัยเป็นการดำเนินการที่มีลำดับขั้นตอนชัดเจน การที่ครูผู้สอนได้ใช้กระบวนการวิจัยจะทำให้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด ทราบถึงปัญหาที่แท้จริง และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้บนพื้นฐานของทฤษฎีหรือเหตุผลของสนับสนุนที่มีน้ำหนัก และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับผู้อื่นต่อไป

8. บทวิเคราะห์

8.1 ประเด็นด้านมโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคัมศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) มีวิสัยทัศน์ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) จากวิสัยทัศน์ดังกล่าวจึงมีความสำคัญที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมาย สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ในวิชาสังคัมศึกษาที่ครูผู้สอนสังคัมศึกษาทุกคนต้องมีความตระหนักและให้ความสำคัญเพื่อที่จะได้วางแผนในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีหลักการและเป้าหมายที่มีทิศทางที่ชัดเจน การออกแบบการจัดการเรียนการสอนจะต้องให้สัมพันธ์และครอบคลุมกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่หลักสูตรกำหนด นอกจากนี้ครูผู้สอนจะต้องพัฒนาทักษะที่จำเป็นและพัฒนาทักษะทางสังคัมศึกษาของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ต่อยอดได้ในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับนาคยา ปิรันธนานนท์ (2564) ที่กล่าวว่า แม้วิชาสังคัมศึกษาจะนำความรู้จากสังคัมศาสตร์มาศึกษา แต่ก็นำศาสตร์อื่น ๆ มาด้วย โดยวิชาสังคัมศึกษามีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคัมด้วยความพยายามที่จะพัฒนาพลเมืองและศักยภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคัม และมีความตระหนัก ซึ่งถึงแม้ว่าทั้งสองศาสตร์จะทำหน้าที่คนละบทบาทแต่ก็มีปลายทางเดียวกันคือ ศาสตร์ที่ให้คุณค่าในการพัฒนามนุษย์และสังคัม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ

ชรินทร์ มั่งคั่ง (2561) ที่กล่าวว่า เป็นวิชาที่สร้างขึ้นเพื่อสร้างมนต์เสน่ห์ให้เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นมีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และประโยชน์ความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม เป็นต้น ฉะนั้น หากครูมีความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ในเรื่องมนต์เสน่ห์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชา สังคมศึกษาจะสามารถทำให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้อย่างเกิดประสิทธิผลสูงสุด

8.2 ประเด็นด้านการจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา

การจัดการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งที่ครูสังคมศึกษาควรให้ความสำคัญ เพราะเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนจะต้องทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแก่นของวิชาหรือสาระนั้น ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นสาระศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือ ครูผู้สอนสังคมศึกษาจะต้องทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในวิชาสังคมศึกษาไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง หรือนำตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จมาให้ผู้เรียนได้เห็นว่ามีวิชาสังคมศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง เข้าใจถึงรูปแบบวิถีชีวิตของคนในแต่ละภูมิภาคซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่าง ๆ การมีความรู้เรื่องกฎหมายจะทำให้เราไม่กระทำความผิดในสิ่งที่ไม่ควรกระทำรวมทั้งสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง การวางแผนการขายสินค้าโดยใช้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจในการวางแผน อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากนอกจากเป็นทักษะที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีในศตวรรษที่ 21 แล้ว 8Cs : Compassion (ความมีเมตตา กรุณา มีคุณธรรม รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รวมไปถึงการมีระเบียบวินัย) ครูจะต้องหารูปแบบการสอนที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแก่นวิชาเรื่องนั้น ๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่น การสอนคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะผ่านระบบไตรสิกขา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเข้าถึงแก่นที่จะต้องเรียนรู้โดยประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญในการสอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างศรัทธา (Confidence) ขั้นที่ 2 ขั้นปัญญาวัตรธรรม (Virtues Conducive to Growth) ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาปัญญา (Wisdom Development) ขั้นที่ 4 ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้ (Improvement and Implementation) และขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล (Conclusion and Evaluation) (กิตติชัย สุชาติโนบล, 2558)

นอกจากการที่ครูผู้สอนจะต้องทำให้ผู้เรียนเข้าถึงแก่นของวิชาที่สอนแล้วนั้น ครูจะต้องเข้าใจในธรรมชาติของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นช่วงวัยที่แตกต่างกัน (Generation) เช่น อายุ ระดับชั้น หัวข้อและเนื้อหาสาระที่จะให้ผู้เรียนได้เรียน รวมทั้งประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ซึ่งระบบการสอนที่ครูสร้างขึ้นจะต้องสามารถตอบสนองต่อผู้เรียนได้ (Dick & Carey, 1996) นอกจากนี้ครูจะต้องรู้จักการนำทฤษฎีการเรียนรู้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีจะทำให้สามารถวิเคราะห์ผู้เรียนที่แตกต่างกันได้ และสามารถเลือกรูปแบบหรือวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนได้ อันนำมาสู่แนวทางในการออกแบบการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้วัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ครูผู้สอนควรให้ความสำคัญ โดยเฉพาะกับผู้เรียนในยุคดิจิทัลหรือศตวรรษที่ 21 โดยครูต้องสามารถบูรณาการความรู้ และสามารถใช้เทคโนโลยีมาเป็นส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ไม่จำเป็นเป็นการให้ผู้เรียนได้สืบค้นเพื่อทำการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูล การใช้เทคโนโลยีเพื่อฝึกทักษะ การเข้าถึงข้อมูล นอกจากนี้สถานศึกษาอาจจัดทำบทเรียนออนไลน์ในลักษณะ MOOC (Massive Open Online Course) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเองอีกช่องทางหนึ่ง ประการสำคัญที่ขาดไม่ได้คือครูผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณในการใช้สื่อและคำนึงถึงผลกระทบและความปลอดภัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งในโลกไซเบอร์ และรอยเท้าดิจิทัล (Digital Footprint) อีกด้วย สำหรับการวัดและประเมินผลนั้น ครูต้องใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การทดสอบโดยใช้แบบทดสอบเพียงอย่างเดียว อาจใช้วิธีการประเมินผลตามสภาพจริง ประกอบจะทำให้การวัดและประเมินผลผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สำหรับครูผู้สอนที่ต้องการแนวทางการออกข้อสอบเพื่อวัดและประเมินผลผู้เรียนทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีข้อสอบกลางที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการออกแบบการวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากโครงการพัฒนาคคลังข้อสอบมาตรฐาน (Standardized Item Bank System : SIBS) ของสำนักทดสอบทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (สามารถเข้าถึงได้ทางช่องทาง <https://boet.obec.go.th>) เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพในอีกวิถีทางหนึ่ง

นอกจากนี้คณาจารย์ผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการสร้างครูสังคมนักศึกษามืออาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรม การให้บริการวิชาการที่สร้างองค์ความรู้ และความพร้อมในการเป็นครู นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการปูพื้นฐานความเป็นครูให้แก่ นิสิต นักศึกษา ที่จะไปเป็นครูในอนาคต โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านปรัชญา การศึกษา ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการสอน รูปแบบการสอน วิธีสอน เทคนิคการสอน ทักษะการสอน การวิจัยด้านการเรียนการสอน และการนิเทศการสอนเพื่อสะท้อนและให้ข้อเสนอแนะในการสอน การเขียนแผนการจัดการเรียนการสอนอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และสัมพันธ์กับผู้เรียนที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในยุคปัจจุบัน เป็นต้น

8.3 ประเด็นด้านความเป็นครูสังคมนักศึกษามืออาชีพ

ความเป็นครูมืออาชีพของครูสังคมนักศึกษานั้นควรพร้อมด้วยศาสตร์และศิลป์ในความเป็นครู ซึ่งครูต้องมีทั้งความรู้ในศาสตร์วิชาและต้องมีเทคนิคในการถ่ายทอด และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างความเป็นครูมืออาชีพที่ครูสังคมนักศึกษามี ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การให้ความสำคัญในเรื่องของกฎหมาย กล่าวคือ ครูสังคมนักศึกษาจะต้องมีความรู้ในเรื่องของกฎหมายทั้งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครูและกฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้สามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง และประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามวินัยของความเป็นครู ซึ่งสอดคล้องกับ จักรพรรดิ วัฒนา (2552) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกฎหมายการศึกษาไว้ว่า ช่วยให้การศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเด็กและเยาวชนเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ อีกทั้งมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ หากขาดกฎหมายแล้ว อาจทำให้การจัดการศึกษาไม่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้

ประการหนึ่งที่ผู้เขียนอยากให้ครูผู้สอนตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก คือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มาตรา 27 ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือเผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือสื่อสารสนเทศประเภทใด ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือผู้ปกครอง โดยเจตนาที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือสิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ กล่าวคือครูต้องมีความรู้ความเข้าใจและศึกษาข้อกฎหมายที่สำคัญเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิในตัวเด็ก โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สื่อโซเชียลมีเดียได้แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว

ครูผู้สอนหลายท่านยังขาดความตระหนักในการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ มุ่งเน้นการนำเสนอรูปภาพ หรือวิดีโอเพื่อความสนุกสนาน แต่ขาดความตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพจำหรือความอับอายให้กับผู้เรียน นอกจากนี้สื่อที่ครูใช้อาจเป็นรอยเท้าดิจิทัล (Digital Footprint) ที่ไม่สามารถลบเลือนให้หายไปได้เมื่อข้อมูลได้ถูกเผยแพร่ไปในที่สาธารณะแล้ว ฉะนั้นการศึกษากฎหมายของครูจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่ครูควรพึงตระหนักและปฏิบัติตนให้มีความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นสำคัญต่อมาคือครูสังคัมศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้สอนถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน โดยครูเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับผู้เรียนมากที่สุดโดยเป็นผู้นำหลักวิชาความรู้ไปสู่การจัดการเรียนการสอน ฉะนั้นการพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างให้ผู้เรียนเป็นไปตามที่เป้าหมายกำหนด โดยต้องศึกษาองค์ความรู้ทั้งไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะในต่างประเทศที่จะเป็นการนำความรู้หรือวิทยาการที่ทันสมัยและเลือกนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการสอนของตน นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องผ่านการประเมินหลักสูตรที่เป็นระบบและมีกระบวนการประเมินที่เป็นขั้นตอน ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับเรื่องของหลักสูตร ยกตัวอย่างการพัฒนาหลักสูตรที่นิยมนำมาใช้ เช่น แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Taba) ประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนและสังคม การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหาสาระ การจัดรวบรวมเนื้อหาสาระ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินเพื่อตรวจสอบดูกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดไว้ว่าบรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ รวมทั้งวิธีการประเมินผลเป็นต้น (Taba, 1962) ซึ่งครูจะได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปปรับใช้ในการออกแบบหลักสูตรของตนก่อนนำไปใช้สอนผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ประเด็นความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประเด็นนี้ครูสังคัมศึกษาคควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องของการปรับตัวชี้วัดระหว่างทางและปลายทาง โดยที่ครูจะได้อำนาจวิเคราะห์ในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลผู้เรียนได้อย่างมีทิศทาง และไม่เกิดความซ้ำซ้อนในรายละเอียดของการเก็บคะแนนและการประเมินผลผู้เรียน นอกจากนี้การที่ครูสังคัมศึกษามีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่

สำคัญมาก สอดคล้องกับที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา (2558, น. 68) กล่าวไว้ว่า การวิเคราะห์คำคุณาจากมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด เป็นขั้นตอนที่นำไปสู่การเขียน คำอธิบายสาระการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องวิเคราะห์คำคุณาหรือความคิดรวบยอดหลักที่อยู่ ในมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ซึ่งต้องอาศัยความแม่นยำในเนื้อหาสาระจึงจะสามารถ วิเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเครื่องมือในการวิเคราะห์คำคุณาจากมาตรฐานการเรียนรู้และ ตัวชี้วัดที่ตีชนิดหนึ่งก็คือผังมโนทัศน์ความคิดรวบยอด (Concept Mapping) ซึ่งจะช่วยให้ การวิเคราะห์ถูกต้องรวดเร็วมากขึ้น

ประเด็นความรู้เกี่ยวกับข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบัน ในประเด็นนี้ครูจะต้องเป็น ผู้มีความขยันหมั่นเพียรและรู้จักการค้นหาคำความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา ไม่เพียงแต่เนื้อหาวิชา ที่เป็นสาระความรู้ในศาสตร์เฉพาะ หากแต่ต้องเป็นองค์ความรู้อื่น ๆ ที่สามารถนำมาถ่ายทอด ให้กับผู้เรียนได้ โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องของวิทยาการทางการศึกษาในการออกแบบ การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนในยุคดิจิทัลหรือยุคแห่งศตวรรษที่ 21 ให้มีประสิทธิภาพ ได้นั้น ครูต้องมีความรู้ตามกรอบแนวคิดของ TPACK (Technological Pedagogical and Content Knowledge) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาความรู้ ดังที่ Koehler and Mishra (2009) ได้อธิบายความรู้ขององค์ประกอบ TPACK ไว้ว่าประกอบด้วย ความรู้ในด้านเนื้อหา (Content Knowledge: CK), ความรู้ในด้านการจัดการเรียนการสอน (Pedagogical Knowledge: PK), ความรู้ในด้านเทคโนโลยี (Technological Knowledge: TK), ความรู้ในการจัดการเรียนรู้เนื้อหา (Pedagogical Content Knowledge: PCK), ความรู้ ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ (Technological Pedagogical Knowledge: TPK), และความรู้ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เนื้อหา TPACK (Technological Pedagogical and Content Knowledge) เป็นต้น นอกจากนี้ครูจะต้องหมั่นในการค้นคว้า หาข้อมูลวิจัย หรือการอ่านบทความเพื่อที่จะได้เห็นแนวทางในการนำความรู้ที่นำมาสังเคราะห์ และ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ตรีศักดิ์ จินดานุรักษ์, และ ไสว พักขาว, 2566)

ประเด็นสุดท้ายที่ครูสังคมนาศึกษาควรให้ความสำคัญ คือ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ การวิจัยแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน กล่าวคือ ในระหว่างที่ครูจัดการเรียน การสอนนั้น ครูต้องมึทักษะในการสังเกตผู้เรียนว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมในขณะที่เรียนอย่างไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมรายบุคคล หรือตอนทำกิจกรรมกลุ่ม นอกจากนี้ยังต้องสังเกตการวัดและ

ประเมินผลว่าผู้เรียนมีพัฒนาการระหว่างเรียนมากขึ้นเพียงใดโดยที่ได้ตัดสินใจเพียงแต่การทดสอบปลายทางเพียงอย่างเดียว และเมื่อครูพบปัญหาควรนำปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมาจัดทำเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือวิจัยในชั้นเรียน (Action Research) เพื่อที่จะได้แก้ไข ปัญหาของผู้เรียนที่พบได้อย่างมีกระบวนการและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรญาณิน แก้วก้อ และคณะ (2564) ซึ่งได้พัฒนาแอปพลิเคชันรายวิชาสังคมศึกษา เรื่องชาวพุทธที่ดีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนเรียนและแอปพลิเคชันนี้มีความเหมาะสมที่ครูสามารถนำมาเป็นสื่อการเรียนการสอนและผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้การวิจัยมาเป็นส่วนสำคัญในการแก้ปัญหา จะทำให้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่สำคัญในการนำความรู้หรือนวัตกรรมที่ได้ไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

9. สรุป

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีคุณค่าเป็นอย่างมากต่อการศึกษา เพราะมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการสร้างพลเมืองดีและมีคุณภาพเป็นที่ต้องการแก่สังคม โดยทั้ง 5 สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วยศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทั้งสิ้น ครูสังคมศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงหรือยุคดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีความพร้อมในการปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ควรมีอยู่เสมอ ซึ่งประเด็นที่ครูสังคมศึกษาควรให้ความสำคัญประกอบไปด้วย 1. ประเด็นด้านมโนทัศน์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา : หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ของวิชาสังคมศึกษา มโนทัศน์หลักในวิชาสังคมศึกษา 2. ประเด็นด้านการจัดการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษา : วิเคราะห์ลักษณะและบทบาทของผู้เรียน เจเนอเรชันกับการจัดการเรียนการสอน ทักษะจำเป็นและการพัฒนาทักษะทางสังคมศึกษา

ทฤษฎีการเรียนรู้กับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา แนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ทักษะและกลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาและนวัตกรรม การจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง และ 3. ประเด็นด้านความเป็นครูสังคมศึกษามืออาชีพ : ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการวัดและประเมินผลกับตัวชี้วัดแนวใหม่ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ความรู้เกี่ยวกับการติดตามข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบัน และความรู้เกี่ยวกับการใช้การวิจัยแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียน เพราะฉะนั้นครูสังคมศึกษาจึงต้องมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของตนเอง ผู้เรียน และสังคม เพื่อที่จะได้สร้างผู้เรียนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุเป้าหมายของวิชาคือการเป็นพลเมืองดีและมีคุณภาพตามที่สังคมต้องการนั่นเอง

10. เอกสารอ้างอิง

- กิตติชัย สุราสินบอล. (2558). *การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน*. กรุงเทพฯ: คอมเมอร์เชียล เวลด์ มีเดีย.
- กุลิสรา จิตรขญาวนิช. (2565). *การจัดการเรียนรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรพรรดิ วัฒนา. (2552). กฎหมายการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2567. จากเว็บไซต์: https://elibrary.ksp.or.th/index.php?lvl=cmspage&page-id=4&id_article=170
- ฉัตรญาณิน แก้วกอก และคณะ. (2564). การพัฒนาแอปพลิเคชันรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องชาวพุทธที่สำคัญสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลวัดไทยชุมพล (ดำรงประชาสรรค์). *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 15(2). 443-454.
- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2561). *การวิจัยทางสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: นิติธรรมการพิมพ์.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2561). *องค์ความรู้หลักสูตรและการสอนสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ และ ภัทรพร สุทธิรัตน์. (2566). *การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้*. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.

- ทิตินา เขมมณี. (2564). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นาคยา บิลันธนาพันธ์. (2564). *สังคมศึกษา : ยุคมาตรฐานกำกับ*. กรุงเทพฯ: โรจนพรินต์ติ้ง.
- บัลลังก์ โลหิตเสถียร. (2566). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง นโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี งบประมาณ พ.ศ.2567-2568. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2567. จากเว็บไซต์: <https://moe360.blog/2023/12/06/p55122/>
- พัชรภา ดันติชูเวช. (2566). *เจเนอเรชันแอลฟา : เจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยศตวรรษที่ 21*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชาติ แก้วพวง. (2563). *ศาสตร์การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชาติ แก้วพวง. (2567). *สมรรถนะการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา: แนวคิดและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. (2559). *เทคนิคการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. (2565). *เทคนิคการประเมินหลักสูตร*. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2564). *การศึกษาไทยในปัจจุบัน: ถึงเวลาของการคิดใหม่ คิดใหญ่ และทำทันที*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์, และ ไสว พักขาว. (2566). *เมื่อโลกเปลี่ยน การศึกษาปรับ รับผิดชอบต่ออนาคตใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (พานิช). (2554). *ครูสังคมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่ผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชร่า เล่าเรียนดี, ปรมัญ กิจรุ่งเรือง, และ อรพิน ศิริสัมพันธ์. (2560). *กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อพัฒนาการคิด และยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21*. นครปฐม: เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2558). *จากหลักสูตรแกนกลางสู่หลักสูตรสถานศึกษา: กระบวนทัศน์ใหม่การพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- วิภาวรรณ พินลา และ วิภาดา พินลา. (2564). *การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิโรจน์ สารัตนนะ. (2556). *กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา กรณีที่คณะต่อการศึกษา ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. (2556). *การพัฒนาและประเมินหลักสูตรสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). สพฐ. แจงเลือกวิธีเรียนได้หลายแบบหากไม่พร้อมเรียนออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2567. จากเว็บไซต์: <https://www.obec.go.th/archives/377135>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *แผนพัฒนา การศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566-2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี. (2566). *แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตัวชี้วัดระหว่างทาง ตัวชี้วัดปลายทางและเกณฑ์การตัดสินผลการเรียน กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2567. จากเว็บไซต์: <https://www.ptnpeo.go.th/ednews/7191/>
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง ประเทศไทย.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางสาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแนวการจัด กิจกรรมการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สิริวรรณ ศรีพหล และพันทิพา อุทัยสุข. (2540). *เอกสารการสอนชุดวิทยาการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2561). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อิทธิเดช น้อยไม้. (2560). *หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- Boschec, F.A., Jensen, D., Whitehead, B.M. (2013). *Planning for Technology: A guide for school administrators, technology coordinators and curriculum leaders*. Thousand Oaks: Corwin.
- Dick, W. & Carey, L. (1996). *The systematic design of instruction*. (4th ed.). New York: Harper Collins College Publishers
- Finegold, D. & Notabartolo, A.S. (2016). 21st-Century Competencies and their Impact: An Interdisciplinary Literature Review. Retrieved May 26, 2024, from <https://hewlett.org/library/21st-century-competencies-impact-interdisciplinary-literature-review>.
- Hall, G. E., & Hord, S.M. (2001). *Implementing change: Patterns, principles, and potholes*. Boston: Allyn and Bacon.
- Jukes, I., Mc Cain, T., & Crockett, L. (2010). *Understanding the digital generation: teaching and learning in the new digital landscape*. Melbourne: Hawker Brownlow Education.
- Koehler and Mishra. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers*. Chicago: Association Press and Follett Publishing.
- Ricci, M.C. (2013). *Mindsets in the Classroom: Building Growth Mindset Learning Community*. Texas: Prufrock Press.
- Schrum, L. (2011). *Educational Technology for School Leaders*. Thousand Oaks: Corwin.
- Taba, H. (1962). *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York : Harcourt, Brace & World.

การสืบสอบมโนทัศน์มายาคติและการวิวัฒน์กระบวนทัศน์ ในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยชิ An Investigation of Myth and Paradigm Shift in Miki Kiyoshi's Logic of Imagination

สรายุธ เลิศปัจฉิมนันทน์ (Sarayuddha Lhaspajchimanandh)¹

รัตน์จิต ทองเปรม (Ratjit Thongprem)²

ปาจารย์ หวังรุ่งกิจ (Pajaree Wangrungskij)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิของมิกิ คิโยชิ โดยวิเคราะห์มโนทัศน์ตรรกะแห่งจินตนาการและมายาคติในข้อเสนอทางปรัชญาของมิกิ คิโยชิอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้แสดงข้อค้นพบให้เห็นว่ามิกิได้ท้าทายต่อกระบวนทัศน์ดั้งเดิมที่เคยแบ่งแยกอภิปรัชญา/ภววิสัย ด้วยการเสนอภววิทยาของมายาคติที่รวมอภิปรัชญาและภววิสัยเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพไว้ในตรรกะแห่งจินตนาการซึ่งเป็นโครงสร้างของจิตโดยมีแก่นสำคัญอยู่ที่มายาคติ อีกทั้งมิกิได้เสนอความเป็นจริงของมายาคติที่เกี่ยวข้องกับตรรกะแห่งจินตนาการว่า มายาคตินั้นเป็นมโนทัศน์ที่ยึดโยงกับความเป็นจริงเชิงรหัสยะซึ่งเกี่ยวพันกับอารมณ์เชิงอภิปรัชญาของปัจเจกในสภาวะก่อนตรรกะ แต่ในขณะเดียวกันทุกปัจเจกก็มีส่วนร่วมต่อความเป็นจริงเชิงรหัสยะด้วยกันอย่างเป็นภววิสัยในทางสังคม ดังนั้นข้อเสนอเรื่องมายาคติของมิกิจึงแสดงให้เห็นถึงเอกภาพของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นระหว่างอภิปรัชญา/ภววิสัย, รหัสยะ/ตรรกะ, และปัจเจก/สังคม โดยเชื่อมโยงทั้งหมดไว้ในโครงข่ายของตรรกะแห่งจินตนาการ

คำสำคัญ: จินตนาการ, มายาคติ, ตรรกะ, ปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Assistant professor Dr., Department of Interdisciplinary Studies, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce, Corresponding author (email: sarayuddha_lha@utcc.ac.th)

² อาจารย์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Lecturer, Department of Japanese, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

³ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Dr., Department of Interdisciplinary Studies, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This research aims to systematically study Miki Kiyoshi's primary source document to analyze his conceptions, especially the logic of imagination and myth, as presented in his philosophical arguments. The findings reveal that Miki challenges the traditional separation of the subjective and the objective by proposing an ontology that unifies them in the logic of imagination which is structure of the mind. Miki also presents the reality of myths related to the logic of imagination that myths are intrinsically connected to a mystical reality with the subjective emotions of individuals in a pre-logical state. Concurrently, every individual's imagination actively engages with the mystical reality of society. Therefore, Miki's proposal regarding myth reveals the essence of reality that emerges between the subjective/objective, the mystical/logical, and the individual/society, all interconnected within the framework of logic of imaginary.

Keyword: Imagination, Myth, Logic, Modern Japanese philosophy

1. บทนำ (Introduction)

มิกิ คิโยชิ (Miki Kiyoshi 1897-1945) เป็นหนึ่งในนักปรัชญาสำนักเกียวโต รุ่นที่ 2 และถือเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่ อย่างนิชิตะ คิตะโร (Nishida Kitaro 1870-1945) โดยบทบาทที่สำคัญของมิกิ คือ การปรับกระบวนทัศน์ปรัชญาญี่ปุ่นของสำนักเกียวโตให้เข้าไปมีส่วนร่วมถกเถียงกับปรัชญา ตะวันตกมากยิ่งขึ้น และหนึ่งในนั้นคือข้อเสนอเรื่อง ‘มายาคติ’ (myth) ซึ่งมิกิได้เสนอไว้ในปรัชญาขั้นพื้นฐานสำคัญของเขา คือ ‘ตรรกะแห่งจินตนาการ’ (The Logic of Imagination) โดยข้อเสนอดังกล่าวเป็นการต่อยอดปรัชญาสำนักเกียวโตในแง่มุมที่แตกต่างไปจากแนวทางเดิมของนิชิตะ คิตะโร ดังที่มิกิได้เผยถึงภูมิหลังแนวคิดทางปรัชญาที่มีอิทธิพล ต่อโครงการทางปรัชญาของตนเป็นอย่างยิ่ง ความว่า “ขอบเขตความเข้าใจของข้าพเจ้าเอง

ก็เริ่มขยับเข้าใกล้ปรัชญาของนิชิเดะในจุดที่เป็นปัจจุบัน ถึงแม้ในงานวิจัยของข้าพเจ้าเอง จะมีปรัชญาของนิชิเดะคอยชี้นำมาตลอดไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่ที่สำคัญก็คือ ความเกี่ยวพันกันระหว่างตรรกะแห่งจินตนาการตามที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงกับตรรกะในปรัชญาของนิชิเดะนี้ย่อมมีประเด็นปัญหาที่ควรพิจารณาอย่างแยกออกจากกัน” (Miki, 1967: 6)

ในแง่นี้ หากสืบสอบไปในประวัติศาสตร์ของปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาญี่ปุ่น ด้วยแล้วจะพบว่า ปรัชญาญี่ปุ่นที่มีความเป็นปรัชญาเชิงวิชาการ (academic philosophy) ที่นำตัวเองเข้าไปสู่การถกเถียงในประเด็นปัญหาเดียวกับปรัชญาตะวันตกนั้น เป็นสิ่งที่ถูกวางรากฐานไว้โดยนิชิเดะ คิตะโร ที่นำแนววิธีปรากฏการณ์วิทยามาประยุกต์กับฐานคติเรื่องความว่างของพุทธศาสนานิกายเซ็น เนื่องจากมีจุดร่วมทางทัศนะบางประการที่สอดคล้องกันคือเล็งเห็นว่าปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นแนววิธีที่เข้ามาช่วยคลี่คลายปัญหาทวินิยม (dualism) ซึ่งมีกรอบคิดที่แบ่งแยกสถานะต่าง ๆ ออกเป็นสอง (เช่น จิตกับร่างกาย) และนับว่าขัดต่อท่าทีทางปรัชญาในแบบญี่ปุ่นที่มีมุมมองทางความคิดเชื่อมโยงกับฐานคติเรื่องความว่างแห่งศุนยตา (emptiness of sunyata) ของพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ (Steinbock, 1998: 225, 233)

เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลของปรากฏการณ์วิทยาที่เข้ามามีบทบาทต่อปรัชญาญี่ปุ่น รวมถึงการที่มิกิเปิดเผยภูมิหลังทางปรัชญาของตนเองว่าได้มีการขยับเข้าใกล้ปรัชญาของนิชิเดะ ย่อมหมายถึงมิกิได้ดำเนินเส้นทางปรัชญาของตนมาอยู่ในจุดที่กำลังเผชิญปัญหาเดียวกับที่เคยมีอยู่ในปรัชญาของนิชิเดะ ซึ่งคือปัญหาจากการที่นิชิเดะได้นำเอาฐานคติเรื่องศุนยตามาปรับใช้เป็นแก่นแกนของปรัชญาสำนักเกียวโต ปรัชญาสำนักเกียวโตที่ริเริ่มโดยนิชิเดะจึงมีความเป็นนามธรรมสูงในทางอภิปรัชญา ทว่าตัวของมิกินั้นต้องการที่จะเสนอกระบวนทัศน์ทางปรัชญาที่มีความเป็นรูปธรรม จึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับกระบวนทัศน์และนำมาสู่โครงการทางปรัชญาที่สำคัญของเขา คือ ตรรกะแห่งจินตนาการ

งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของมิกิเพื่อสืบสอบในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การปรับกระบวนทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการ และ 2) ข้อเสนอเรื่องมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการ โดยไล่เลียงชุดความคิดที่สำคัญตามข้อเสนอของมิกิ ร่วมกับการวิเคราะห์และตีความของผู้วิจัยเพื่อขยายความตลอดจนทำความเข้าใจถึงบริบทการนำเสนอของมิกิอย่างรอบด้าน ซึ่งจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่าปรัชญาของมิกิเป็นปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่พัฒนาไปในแนวทางที่แตกต่างจาก

รากฐานเดิมของปรัชญาสำนักเกียวโต และนำไปสู่ข้อสรุปที่ทำให้เห็นความแตกต่างไปจากระบบปรัชญาของนิชิตะ ดังที่มีกิตติต้องการให้พิจารณาและแยกปรัชญาของเขาออกจากปรัชญาของนิชิตะอย่างชัดเจน ฉะนั้นข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างปรัชญาสำนักเกียวโตในสองรุ่น รวมถึงเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านปรัชญาญี่ปุ่นให้แก่แวดวงญี่ปุ่นศึกษาและปรัชญาตะวันออกต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objective)

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปรับกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

2.2 เพื่อสืบสอบข้อเสนอมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

3. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ รวมนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของมิกิ คิโยะชิ เล่มที่ 8 (ฉบับภาษาญี่ปุ่น) โดยสืบสอบในสองประเด็น ได้แก่ 1) ตรรกะแห่งจินตนาการ และ 2) มายาคติ เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอข้อค้นพบอย่างเป็นระบบ

4. ผลการวิจัย (Research Results)

การศึกษารวมนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของมิกิ คิโยะชิ เล่มที่ 8 (ฉบับภาษาญี่ปุ่น) ผ่านการสืบสอบในประเด็นของตรรกะแห่งจินตนาการและมายาคติ รวมถึงการวิเคราะห์ข้อค้นพบดังกล่าวได้นำมาสู่ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ การปรับกระบวนการทัศน์ตรรกะแห่งจินตนาการ และ ข้อเสนอสำคัญเรื่องมายาคติ โดยจะนำเสนออย่างเป็นลำดับดังต่อไปนี้

4.1 การปรับกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

ตรรกะแห่งจินตนาการ ถือเป็นโครงการทางปรัชญาที่สำคัญที่สุดของมิกิ คิโยะชิ โดยเป็นโครงการที่เกิดจากความต้องการรื้อสร้างแบบแผนทางตรรกวิทยาที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว รวมถึงต้องการขยายขยายระบบตรรกะให้เชื่อมโยงกับมโนทัศน์ว่าด้วย จินตนาการ เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบพื้นฐานทางความคิดเป็นสิ่งที่หมายรวมถึงตรรกะ

และอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน ในการนี้มิกิจึงเริ่มจากการทบทวนข้อเสนอเกี่ยวกับระบบตรรกะ โดยพบว่า ระบบตรรกะสามารถจำแนกออกได้อย่างคร่าว ๆ คือ 1) ตรรกวิทยาเชิงแบบแผน ซึ่งหมายถึงตรรกวิทยากระแสหลักที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ประพจน์ทางภาษาและรูปแบบของความคิด และ 2) คือ ตรรกวิทยาแบบแผนอื่น ซึ่งเสนอในแนวทางที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยากระแสหลัก โดยในกลุ่มหลังนี้เองที่มีมุมมองความสนใจเป็นพิเศษ เพื่อทบทวนถึงระบบตรรกะที่เกี่ยวพันกับอารมณ์ความรู้สึก จินตภาพ หรือภาพตัวแทน เป็นสำคัญ

จากการทบทวนของมิกิในเบื้องต้นได้ทำให้พบว่า แต่เดิมคำว่า ตรรกะแห่งจินตนาการ (logic of imagination) หรือบ้างก็เรียกว่า ตรรกะแห่งจินตภาพ (logic of phantasy) เคยปรากฏในปรัชญาของอเล็กซานเดอร์ ก็อตทริบโบมการ์เต็น (Alexander Gottlieb Baumgarten 1714-1762) และกลายเป็นมโนทัศน์ที่ถูกหยั่งรากลงไปสู่แนวคิดทางจิตวิทยาแบบเยอรมันโดยเกออร์ก ฟรีดริช ไมเออร์ (Georg Fr. Meier 1718-1777) กับ โยฮันเนส นิโคลัส เทเทนส์ (Johannes Nikolaus Tetens 1736-1807) โดยบุคคลทั้งสองต่างก็เป็นลูกศิษย์ของโบมการ์เต็นด้วยกันทั้งคู่ นอกจากนี้ มิกิยังพบข้อเสนอเกี่ยวกับระบบตรรกะที่เชื่อมโยงกับอารมณ์ อาทิ ตรรกะแห่งหัวใจ (logic of the heart) ของปาสคาล (Blaise Pascal 1623-1662) หรือตรรกะแห่งอารมณ์ (logic of feelings) ของรีบอท (T.A. Ribot 1839-1916) รวมไปถึงจิตวิทยาแห่งการคิดเชิงอารมณ์ (psychology of emotional thinking) ของไฮน์ริช ไมเออร์ (Heinrich Maier 1867-1933) ทั้งหมดต่างก็เป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีมาก่อนข้อเสนอของมิกิ (Miki, 1967: 13) ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องทั้งหมดสามารถกล่าวอย่างรวบรัดได้ว่า ถึงแม้จะมีนักคิด/นักปรัชญา/นักจิตวิทยาที่พยายามเสนอทฤษฎีและคำอธิบายว่าอารมณ์ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของตรรกะ แต่ถึงที่สุดแล้วก็ยังไม่ได้ก้าวออกจากฐานคิดแบบทวินิยมที่เข้ามาแบ่งแยกอารมณ์และเหตุผลออกเป็นสองสภาวะที่คัดค้านกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวของมิกิเองก็ได้ตั้งคำถามต่อแนวคิดทฤษฎีที่เขาได้ทบทวนก่อนหน้านี้ ความว่า “กระนั้นเลย ตรรกะอันแตกต่างจากตรรกะแห่งเหตุผลเช่นนี้มีอยู่จริงหรือ และหากมีอยู่จริง ตรรกะดังกล่าวมีลักษณะเช่นไร ความต้องการเริ่มงานวิจัยโดยรื้อฟื้นคำว่าตรรกะแห่งจินตนาการขึ้นใหม่ในที่นี้ก็เนื่องมาจากปัญหาเดียวกันนั่นเอง” (Miki, 1967: 13-14) กล่าวคือ มิกิมองว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผน คือ ระบบตรรกะที่ชัดเจนในตัวว่ามีอยู่จริง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับกระบวนการพิสูจน์ด้วยเหตุผล แต่สำหรับตรรกวิทยาแบบแผนอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางอารมณ์หรือความรู้สึกแล้ว มิกิเห็นว่าแนวคิดทฤษฎี

ก่อนหน้าก็ยังมีข้อจำกัดในตัวเองจากอิทธิพลของมโนทัศน์แบบทวิลักษณ์ที่ยึดโยงอยู่กับภววิทยาที่มีมาตั้งแต่ปรัชญากรีกโบราณ ซึ่งทำให้เหตุผลและอารมณ์กลายเป็นของสองสิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างสุดขั้ว ดังนั้นตรรกะแห่งจินตนาการตามที่มีกิมยามันจะรื้อสร้างขึ้นมาใหม่ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามาแก้ปัญหาในจุดนี้เสียก่อน ซึ่งตัวของมิกิเองก็ตระหนักถึงประเด็นนี้เป็นอย่างดี ดังที่เขาได้กล่าวไว้ ความว่า

ก่อนอื่น ในขณะที่มีการชี้ให้เห็นถึงความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนี้ ก็มีการเรียกร่องถึงตรรกวิทยาที่มีความเป็นรูปธรรมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนั้นดำรงอยู่ ณ ที่ใดกันแน่ ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนผูกโยงอย่างลึกซึ้งกับภววิทยาของปรัชญากรีกที่มองว่า แก่นสาร โดยรากฐานแล้วคือความจริงแท้ รูปแบบในตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภววิทยาของแก่นสารแต่ดั้งเดิม ดังนั้น หากว่าสิ่งรูปธรรมประกอบขึ้นจากแก่นสารกับวัตถุ ย่อมกล่าวได้ว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนก็ไม่ใช่ตรรกะของวัตถุ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะตรรกะของวัตถุที่อยู่ในสภาพนามธรรม (Miki, 1967: 14-15)

มิกิชี้ว่าภววิทยาของกรีกโบราณที่มีรากฐานมาจากทฤษฎีแห่งแบบนั้น แม้ได้รับการพัฒนามาเป็นแบบแผนทางตรรกวิทยา แต่ก็ยังปรากฏให้เห็นร่องรอยของทฤษฎีแห่งแบบอยู่ ซึ่งทำให้กระบวนการในทางตรรกะทั้งหมดเป็นแค่เงื้อมมือของนามธรรมที่เป็นแก่นสารในความคิดมากกว่าที่จะพิจารณาถึงความเป็นรูปธรรมของสิ่งที่อยู่ตรงหน้าด้วยเหตุนี้ มิกิจึงมองว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนทั้งหมดที่มีรากเหง้ามาจากภววิทยาของกรีกโบราณล้วนเพิกเฉยต่อการนำร่างกายของเราเข้าไปเป็นหนึ่งในองค์ประกอบทางภววิทยา ดังที่มิกิกล่าวว่า “การวางฐานรากของการคิดหรือการรับรู้ในเบื้องต้นตามแนวทางของตรรกวิทยาแบบดั้งเดิม ทำให้การรู้ผัสสะของสิ่งที่เป็วัตถุในทางที่กล่าวมานั้นแทบจะถูกเพิกเฉยโดยสิ้นเชิง” (Miki, 1967: 15)

การเพิกเฉยต่อกระบวนการรู้ผัสสะซึ่งเป็นปัญหาส่วนใหญ่ในปรัชญาตะวันตกตามนัยที่มิกิต้องการชี้ให้เห็นนั้น ไม่ได้หมายความว่าปรัชญาตะวันตกจะไม่เคยสนใจเรื่องของผัสสะแต่อย่างใด เพราะในปรัชญาตะวันตกก็มีการถกเถียงประเด็นปัญหาเรื่องผัสสะมาอย่างยาวนานเช่นกัน ทว่าในท้ายที่สุด กระบวนการรู้ผัสสะในปรัชญาตะวันตกนั้นก็ทำเสมือนร่างกาย (ตา หู จมูก ลิ้น สัมผัส) เป็นแค่สื่อกลางที่คอยส่งผ่านข้อมูลผัสสะ (sense data) จากโลกภายนอกไปสู่กระบวนการรับรู้ (perception) ซึ่งปลายทาง

ของกระบวนการเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยใช้ความคิดเป็นตัวการสำคัญในการตรึงตรองภาพตัวแทนที่ก่อตัวขึ้นจากข้อมูลผัสสะในฐานะประสบการณ์ภายในของจิต มิกิจึงมองว่าการใช้ร่างกายเป็นแค่ทางผ่านและไปจบที่กระบวนการใช้ความคิดเช่นนี้ก็คือการใช้ความคิดเชิงนามธรรมที่แยกตัวบุคคลออกจากสิ่งตรงหน้า ไม่ได้มีการใช้ร่างกายให้เกิดเป็นกระบวนการที่เน้นความเป็นรูปธรรมใด ๆ อย่างแท้จริง

มิกิได้เน้นย้ำให้เห็นว่า ปัญหาดังกล่าวคือการทำให้กระบวนการทางผัสสะกลายเป็นขั้นตอนของการใช้ความคิดเชิงนามธรรม ซึ่งถึงแม้ปรัชญาตะวันตกจะมีการปรับกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ทางภววิทยาหรือญาณวิทยามาแล้วในหลายครั้ง แต่ก็ยังยึดโยงอยู่กับความเป็นนามธรรมในแง่ได้อย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้ มิกิจึงเสนอให้หวนกลับมาพิจารณา *ปริชานและพิชาน* (logos and pathos) ใหม่อีกครั้ง เพื่อหาแนววิธีที่จะช่วยให้ออกจากแบบแผนนามธรรมดังกล่าวมาสู่กระบวนการที่ตั้งอยู่บนความเป็นรูปธรรมที่ให้ความสำคัญต่อการรู้ผัสสะ โดยจำเป็นต้องไม่ลดทอนลงให้เป็นเรื่องของการเก็งหาความจริงด้วยความคิดที่มีต่อประสบการณ์ภายในของจิต

ด้วยการเชื้อเชิญให้หวนกลับมาพิจารณาปริชานและพิชานใหม่ในเบื้องต้นนั้น มิกิได้ย้อนกลับไปทบทวนถึงข้อจำกัดในทฤษฎีแบบ โดยหยิบยกแก่นแกนของปัญหาที่อยู่ในวิธีการของอริสโตเติลมาเผยให้เห็น ความว่า “*ปริชานและมนัส สามารถปลดปล่อยสสารจากตัววัตถุให้เหลือแต่แก่นสารได้ตามแนวคิดของอริสโตเติล กล่าวคือ ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นเพียงตรรกะในทางปริชานเท่านั้น*” (Miki, 1967: 15) ในแง่นี้มิกิชี้ให้เห็นว่า มนัส (จิต) คือ ตัวการที่เข้ามาลดทอนสิ่งตรงหน้าให้เหลือเพียงแก่นสาร ซึ่งก็คือแบบที่จะเข้าถึงได้โดยปริชาน ทั้งยังลดทอนแม้แต่ผัสสะให้กลายเป็นเรื่องของการคิดถึงภาพตัวแทนที่มีแบบอยู่ในขอบข่ายของปริชาน ทั้งที่จริง ๆ แล้วการรู้ผัสสะควรพิจารณาจากแง่มุมของพิชานเสียมากกว่า ดังที่เขากล่าวว่า “*ถึงแม้เรื่องผัสสะจะเคยถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นปัญหา แต่ผัสสะในแง่นี้ก็ถูกยึดโยงอยู่กับความหมายในทำนองเดียวกับการรับรู้หรือการคิดเท่านั้น แต่ผัสสะในแง่ที่หมายรวมถึงพิชานกลับไม่ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นปัญหา*” (Miki, 1967: 15)

อีกทั้งมิกิจึงเสนอให้เห็นปัญหาย้อนแย้งที่เกิดขึ้นจากการที่ผัสสะถูกทำให้เป็นเรื่องของปริชาน ความว่า “*อย่างไรก็ตาม ในการเผชิญกับสิ่งที่เป็วัตถุของเราหรือสิ่งที่อยู่ในสภาพแก่นสารนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยร่างกาย เราเผชิญกับวัตถุในฐานะวัตถุ ซึ่ง ณ จุดนี้*

หากจะนิยามพิชานว่าเป็นร่างกายที่อยู่ในอวัตภาวะ ตรรกะของวัตถุย่อมไม่ใช่ตรรกะในทางปริชานอย่างแน่นอน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าพิชาน” (Miki, 1967: 15) กล่าวคือ มิกิต้องการชี้ให้เห็นว่า ณ ขณะนี้อัตบุคลลรับรู้หรือเผชิญกับวัตถุในฐานะสิ่งตรงหน้า ในสถานการณ์เช่นนี้ร่างกายของเราไม่ใช่แค่สื่อกลางที่นิ่งเฉย (passive) เพื่อรอข้อมูลผัสสะ แต่ร่างกายของเรามีพฤติกรรมที่รู้ตเผชิญ (active) ต่อสิ่งตรงหน้า ซึ่งการรู้ตเผชิญของร่างกายเช่นนี้เองที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของพิชาน

ในแง่นี้จึงหมายความว่าตามทัศนะของมิกิแล้ว การใช้ความคิดกับสิ่งตรงหน้าคือกระบวนการที่เกิดจากปริชาน ส่วนอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งตรงหน้าคือกระบวนการที่เกิดจากพิชาน ดังนั้นตรรกะที่เกิดขึ้นกับสิ่งตรงหน้าก็อาจจำแนกได้เป็นสองลักษณะ โดยลักษณะแรก คือ ตรรกะของแก่นสารที่ขึ้นกับปริชาน/ปัญญา กับอีกลักษณะ คือ ตรรกะของวัตถุที่ขึ้นกับพิชาน/อารมณ์ ซึ่งการให้ความสำคัญกับตรรกะในอย่างหลังนี้เองที่สอดคล้องกับเป็นเป้าหมายตั้งต้นของมิกิ ดังที่เขาได้กล่าวไว้ “ด้วยเหตุนี้จึงคิดได้ว่าในเมื่อมีตรรกะของกรีกในเชิงปัญญานิยมแล้ว ก็จำเป็นต้องมีอะไรที่คล้ายกันอย่างตรรกะของอารมณ์” (Miki, 1967: 15)

ตรรกะของอารมณ์ตามที่มิกิคาดหวังนั้น จะต้องนำร่างกายเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นแค่ร่างกายที่นิ่งเฉยในฐานะสื่อกลางที่นำผัสสะไปสู่การเกิดความคิด แต่ร่างกายนั้นจะต้องสำแดงพิชานออกมาโดยพฤติกรรมรูปธรรม มิกิจึงย้ำในจุดยืนของตนให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า การใช้ตรรกะจากความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการคิดเชิงนามธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับการมีตรรกะโดยพฤติกรรมอย่างป็นรูปธรรมนั้น ถึงแม้จะมีร่างกายเข้ามาอยู่ในขั้นตอนด้วยกัน ทว่าสองกรณีก็มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงดังที่มิกิเน้นย้ำ ความว่า

ในกรณีที่คนเรา “คิดโดยมีร่างกาย” หรือกรณีที่คิดต่อสิ่งที่กระทำในฐานะเป็นมนุษย์ผู้มีร่างกายก็อาจกล่าวได้ว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนั้นคือความเป็นนามธรรม ... ต่อให้ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นตรรกะของความรู้ แต่ก็ไม่อาจเป็นตรรกะของพฤติกรรมได้ เราอาศัยร่างกายในการเผชิญกับสิ่งที่ป็นวัตถุนั้นเมื่อยามสำแดงพฤติกรรมโดยพฤติกรรมนี้จำเป็นต้องมีร่างกาย อีกทั้งวัตถุของพฤติกรรมก็ไม่ใช่สิ่งสากลที่มีความเป็นนามธรรม

หากแต่เป็นภาวะรูปธรรมของบรรดาสิ่งเฉพาะ ดังนั้นตรรกะของพฤติกรรม
จึงต้องเป็นสิ่งที่แตกต่างกับตรรกวิทยาเชิงแบบแผนอยู่บ้าง (Miki, 1967:
15-16)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้มิกิจะมีข้อเสนอในเบื้องต้นคือให้ใช้ *พฤติกรรม* เข้ามาเป็น
เกณฑ์ในการแยกแยะว่าอะไรคือตรรกะของความคิดหรือตรรกะของอารมณ์ แต่ในขณะ
เดียวกันตัวเขาเองก็เชื่อเชิญให้ตั้งคำถามเพิ่มเติมว่า “แต่สิ่งนั้นจะเป็นอะไรที่ใกล้เคียงกับ
ตรรกะแห่งจินตนาการได้หรือไม่” (Miki, 1967: 16) กล่าวคือ มิกิเองก็ตระหนักว่า
การแยกแยะแค่โดยผิวเผินเท่านั้นไม่น่าจะเพียงพอ เพราะในท้ายที่สุดหากตรรกะ
แห่งจินตนาการเป็นกระบวนการที่ก่อตัวขึ้นมาจากการแยกแยะแค่เพียงหลวม ๆ ปัญหา
ที่ตามมาก็คือนอกจากจะไม่ทำให้แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผนแล้ว ยังอาจทำให้
เรื่องของพิชานนั้นเอนเอียงไปสู่ประเด็นทางสุนทรียศาสตร์ล้วน ๆ ซึ่งจะทำให้นิยาม
ของตรรกะแห่งจินตนาการยิ่งคับแคบลงไปอีก ดังที่มิกิยกตัวอย่างให้เห็นถึงแนวคิดที่มีมา
ก่อนหน้า ความว่า

เมื่อกล่าวถึงตรรกะของอารมณ์หรือที่เรียกว่าตรรกะแห่งจินตนาการ
สิ่งที่จะถูกนึกถึงโดยปกติมักจะอยู่ในขอบข่ายของความงามหรือศิลปะ
โบมการ์เต็นได้วางรากฐานของสุนทรียศาสตร์โดยใช้ตรรกะแห่งจินตภาพ
ส่วนสิ่งคานต์แสวงหาในโครงสร้างก่อนประสบการณ์ของการตัดสินก็คือ
รากฐานของเกณฑ์ตัดสินความงามเช่นกัน กระนั้นเลย ต่อให้สิ่งที่ใกล้เคียง
กับตรรกะแห่งจินตนาการได้ถูกยอมรับ แต่นั่นก็ยังคงเป็นแค่ตรรกะของ
ความงามหรือไม่ก็เป็น ตรรกะของสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นการยากที่จะ
พิจารณาว่าเป็นตรรกะของพฤติกรรม (Miki, 1967: 16)

จากการทบทวนของมิกิในแง่นี้ จุดยืนของเขาจึงชัดเจนว่า “เราไม่ได้พยายาม
จะสนับสนุนจุดยืนของกลุ่มที่เรียกว่าสุนทรียนิยม” (Miki, 1967: 16) เพราะตรรกะ
แห่งจินตภาพที่จะรื้อฟื้นขึ้นใหม่ตามทัศนะของเขานั้น เป็นสิ่งที่ต้องก้าวออกจากการเป็น
ตรรกะของความงามหรือตรรกะสุนทรียศาสตร์ให้ได้อย่างแท้จริง เพื่อให้ตรรกะ

แห่งจินตนาการเป็นกระบวนการที่หยั่งลงไปถึงมูลฐานของความเป็นรูปธรรมได้ตามที่เขา
หมายมั่น พร้อมทั้งยืนยันได้ว่า จินตนาการ กับ พฤติการณ์ เป็นสิ่งที่มีบ่อเกิดมาจากรากฐาน
เดียวกัน และเป็นเรื่องพื้นฐานยิ่งกว่าเรื่องความงาม เพราะสิ่งที่เรียกว่าจินตนาการนั้น
ยังเกี่ยวพันไปถึงระบบศีลธรรม แนวคิดทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติใช้ ดังที่มิกิกล่าวว่า

การจะเข้าใจถึงรากฐานนั้น รวมถึงกระบวนการรู้คิด ซึ่งเป็น
พฤติกรรมทั้งมวลที่ไม่ใช่แค่เรื่องของศิลปะ ย่อมต้องอาศัยการทำให้
ความหมายในชั้นรากฐานได้สำแดงออกอย่างประจักษ์ชัด เช่นนี้เองจึงจะ
ปลดเปลื้องตรรกะแห่งจินตนาการออกจากการอยู่ในขอบข่ายของ
ความงาม ในฐานะเป็นตรรกะของโลกที่สำแดงออกอย่างเป็นสากล ซึ่งเป็น
ประเด็นปัญหาของเราที่ชี้ถึงความเกี่ยวพันของศีลธรรมหรือทฤษฎี โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งทฤษฎีกับการปฏิบัติ (Miki, 1967: 16)

นอกจากนี้ การที่มิกิเสนอให้ตรรกะแห่งจินตนาการก้าวข้ามข้อจำกัดของความงาม
ไปสู่เรื่องของพฤติกรรมพื้นฐานอย่างศีลธรรมหรือการปฏิบัติต่าง ๆ ก็ทำให้สิ่งที่เรียกว่า
พฤติกรรมมีมิติทางสังคมเกิดขึ้น ซึ่งถึงแม้จะช่วยให้ก้าวออกจากกรอบนามธรรม
ของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนได้ก็ตาม แต่นั่นยังเป็นจุดยืนที่ไม่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง
จิตวิทยามวลชน (mass psychology) มากนัก โดยมิกิได้อธิบายต่อกรณีนี้ว่า

อย่างไรก็ตาม พฤติการณ์โดยสารถะแล้วถือเป็นภาวะทางสังคม
อีกทั้ง สิ่งที่น่าไปสู่การเรียกรองตรรกะที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิง
แบบแผนก็มีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับจิตวิทยามวลชน ... กระบวนการ
รูปธรรมของจิตวิทยาแห่งมนุษย์ได้ถูกตั้งเงื่อนไขโดยจิตวิทยาสังคมเชิง
ประวัติศาสตร์เช่นนี้ ได้ก้าวข้ามตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไปแล้ว สิ่งที่ถูก
มองว่าเป็นผลผลิตของจิตวิทยามวลชน อาทิ ภาษา มายาคติ ขนบจารีต
ธรรมเนียมปฏิบัติ และระบอบ เป็นต้น ทั้งหมดทั้งมวลนี้ไม่สามารถยึดโยง
ได้ด้วยตรรกวิทยาเชิงแบบแผน (Miki, 1967: 16-17)

ตามทัศนะของมิกิแล้ว การที่จิตวิทยาเชิงสังคมก้าวข้ามความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไปอยู่ในจุดที่เป็นทฤษฎีซึ่งมีความเป็นรูปธรรมมากกว่านั้นเพราะจิตวิทยาเชิงสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับอรรถาภิธานของปัจเจกแต่ละหน่วยในสังคมที่หลอมหลอมขึ้นเป็นประวัติศาสตร์ ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงเกี่ยวข้องกับการสำแดงพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม (ตามที่มียกตัวอย่าง ได้แก่ ภาษา มายาคติ ขนบจารีต ธรรมเนียมปฏิบัติ และ ระเบียบ) และตรรกะซึ่งเป็นแหล่งที่มาของพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นตรรกะคนละชุดกับตรรกวิทยาเชิงแบบแผน โดยเหตุผลคือ “ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไม่ได้เป็นประเด็นเชิงปัจเจกแต่อย่างใด ทว่ามีความเป็นสากลที่ก้าวพ้นความเป็นปัจเจก แต่จากประเด็นดังกล่าว นั้นจึงเกิดสมมติฐานขึ้นโดยปริยายว่า มนุษย์ที่แยกตัวออกจากข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์ คือ มนุษย์ที่อยู่ในฐานะของแก่นแท้อันเป็นนามธรรมนิรันดร์” (Miki, 1967: 16–17)

หากว่ากันตามมิกิด้วยเหตุผลข้างต้น มิกิมองว่า ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนซึ่งเป็นระบบตรรกะกระแสหลักที่มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีกโบราณ ตรรกะที่สืบเนื่องมาโดยฐานคิดเช่นนี้ มักจะวางแก่นแกนของระบบไว้ที่เรื่องของสิ่งสากล (เช่น ทฤษฎีแบบ) หรือความเป็นภววิสัย (เช่น ตรรกวิทยาของอริสโตเติล) และมุ่งแสวงหาความจริงสูงสุดอันเป็นนิรันดร์ แต่ประเด็นทั้งหมดนี้มีมิกิมองว่า เป็นแค่การใช้ความคิดในการเก็งหาแก่นสารในทางนามธรรม ซึ่งทำให้มนุษย์ออกห่างจากความเป็นจริงยิ่งขึ้น หรือหากพิจารณาในมิติของประวัติศาสตร์ด้วยแล้ว ข้อจำกัดของการสร้างสรรค์ประวัติศาสตร์คือไม่สามารถมองข้ามความเป็นปัจเจกได้ เพราะมนุษย์ในทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่สิ่งนามธรรมตามอุดมคติ แต่มนุษย์ในทางประวัติศาสตร์ล้วนเป็นมนุษย์ที่สำแดงถึงพฤติกรรมของความเป็นปัจเจกจากอรรถาภิธานของตน ดังที่มิกิยืนยันว่า “หากอัตบุคคลในทางประวัติศาสตร์ต้องเป็นสิ่งเดิมแท้ที่เรียกว่าจิตเชิงภววิสัยแล้ว ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนก็ไม่สามารถเป็นตรรกะของประวัติศาสตร์ได้” (Miki, 1967: 17)

เมื่อพิจารณาทัศนะของมิกิมาถึงจุดนี้ จะเห็นได้ว่าตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิย่อมไม่ใช่ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนอย่างแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็เสนอให้เห็นว่าตรรกะแห่งจินตนาการของเขาก็ไม่ใช่ตรรกะแห่งอารมณ์แค่นิยามทางสุนทรียะ/ศิลปะ แต่เป็นจินตนาการที่อยู่บนรากฐานของการสำแดงพฤติกรรม โดยที่พฤติกรรมนั้นพัวพันอยู่กับภาวะทางสังคม แต่ถึงกระนั้น ตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิก็ยังไม่ใช่สิ่งเดียวกับจิตวิทยามวลชนที่จะพิจารณาเฉพาะประเด็นของสหอัตวิสัย (intersubjective) กล่าวคือ

มิกิพยายามชี้ให้เห็นว่า ตระกูลแห่งจินตนาการที่เป็นมากกว่าตระกูลของศิลปะหรือความสุนทรีย์ จะต้องมิตีในทางประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเลี่ยงไม่ได้ว่าการเสนอแนววิธีเช่นนี้ก็อาจทำให้ตระกูลแห่งจินตนาการของมิกิไม่แตกต่างจากวิภาษวิธีเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งถึงที่สุดแล้วก็จะย้อนกลับไปสู่ปัญหาเรื่องก้าวไม่พ้นความเป็นนามธรรมอยู่ร่ำไป โดยตัวของมิกิเองก็ทราบถึงประเด็นนี้ดีจึงไม่ได้ปฏิเสธว่าตระกูลแห่งจินตนาการของเขามีความเกี่ยวข้องกับวิภาษวิธีเชิงประวัติศาสตร์ แต่ในแง่เดียวกันก็มีความแตกต่างกันอยู่ในที่ดังที่เขาชี้ให้เห็น ความเป็น

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาสำคัญอีกประการ คือ การทำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่ถูกเรียกอย่างเป็นสามัญว่า ‘วิภาษวิธี’ กับ ‘ตระกูลแห่งจินตนาการ’ ของเรา ... แม้วิภาษวิธีจะถูกมองว่าเป็นตระกูลเชิงประวัติศาสตร์ แต่การที่เราผลักดันสิ่งที่เรียกว่าตระกูลแห่งจินตนาการอยู่ ณ ตอนนี้อย่างไรก็ได้เป็นความต้องการที่จะลดทอนประวัติศาสตร์ให้เป็นเรื่องเชิงปัจเจก ทว่าเป็นการทำตรงกันข้ามเสียด้วยซ้ำ อย่างไรก็ตาม อัตบุคคลในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ใช่สิ่งสากลในทางนามธรรม และไม่เพียงเท่านั้นยังกล่าวได้ว่า นั่นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับร่างกายในแบบจินเน [เสนฮุย] และเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกในทางกายภาพ (Miki, 1967: 14, 17)

ตามทัศนะข้างต้น มิกิต้องการผลักดันตระกูลแห่งจินตนาการโดยยังคงมิตีของความ เป็นปัจเจกในเชิงประวัติศาสตร์ โดยอ้างถึงแนวคิดของ *เสนฮุย*⁴ (ออกเสียงแบบญี่ปุ่น คือ จินเน) ในการยืนยันว่าร่างกายเป็นสิ่งที่สำแดงความเป็นรูปธรรมได้โดยไม่ลดทอนความเป็น ประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นเพียงพฤติกรรมของปัจเจก แต่มิกิเองก็ไม่ได้ขยายความว่าตระกูล

⁴ เสินฮุย (Shenhui 674-758) เดิมได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เผยแผ่คำสอนของพุทธศาสนานิกายฉวนในฐานะลูกศิษย์คนสำคัญของฮุยเหนง (สังฆปริณายกองค์ที่หกของพุทธศาสนานิกายฉวนในจีน) แต่จากหลักฐานล่าสุดได้ให้ข้อค้นพบใหม่ว่า นอกจากเป็นผู้เผยแผ่คำสอนแล้ว เสินฮุย ยังเป็นสังฆปริณายกองค์ที่เจ็ดของพุทธศาสนานิกายฉวนในจีนอีกด้วย ดูประเด็นนี้เพิ่มเติมใน Zen Evangelist: Shenhui, Sudden Enlightenment, and the Southern School of Chan Buddhism (McRae 2023)

แห่งจินตนาการตามทัศนะของเขาได้เข้าไปสอดคล้องกับแนวคิดของเส้นส่วยในบริบทใด
 อย่างเป็นทางการจำเพาะเจาะจง แต่ถึงกระนั้นก็ยังพอสืบสอบแนวคิดของเส้นส่วยได้จาก
 มโนทัศน์เรื่องร่างกายตามที่มีมิได้ทิ้งร่องรอยเอาไว้

ในคำสอนของเส้นส่วยมีการอุปมาถึงร่างกายในฐานะเป็นบ่อเกิดของธรรมชาติ
 แห่งพุทธะ ความเป็นว่า “*ประหนึ่งพวกท่านจินตนาการถึงบ้านที่ในนั้นมีเครื่องนุ่งห่ม
 เครื่องใช้สอย แล้วยังสิ่งต่าง ๆ อีก พวกท่านจึงรู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่โดยปราศจากข้อกังขา
 แบบนี้เรียกว่ารู้แต่ไม่เห็น และหากท่านคิดจะเข้าไปในบ้านหลังนี้ที่มีสิ่งต่าง ๆ ตามที่เรา
 กล่าวถึง เช่นนี้ย่อมเรียกว่าเห็นแต่ไม่รู้ เพราะสิ่งที่ท่านเข้าใจ ณ ตอนนี้อยู่กับคำอธิบาย
 ของผู้อื่นทั้งหมด*” (Shenhui n.d. cite in McRae, 2023: 65) โดยอุปมานี้ คือ ข้อเสนอ
 ทางภววิทยาที่เส้นส่วยได้วางตำแหน่งแห่งที่ของพุทธภาวะเอาไว้ในร่างกาย เมื่อร่างกาย
 เป็นสิ่งที่เราทุกคนพึงมี พุทธภาวะจึงดำรงอยู่กับเราทุกคนโดยธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน
 ก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะตระหนักรู้ถึงธรรมชาติในตัวเองนั้นได้ รวมถึงไม่สามารถตระหนักได้จาก
 คำบอกเล่าของผู้อื่นได้เช่นกัน ดังนั้นอุปมาในคำสอนของเส้นส่วยดังกล่าวจึงสอดคล้อง
 กับข้อเสนอต่อมาของมิกิ ความเป็นว่า

ความเป็นประวัติศาสตร์ทั้งปวงล้วนดำรงอยู่ในภาวะแวดล้อม
 รวมทั้งขับเคลื่อนภาวะแวดล้อม และถูกขับเคลื่อนจากภาวะแวดล้อมไป
 ในพร้อมกัน นั่นคือการกำหนดตัวตนด้วยตนเองในฐานะของอัตบุคคล
 ณ ขณะเดียวกับที่ได้ทำการกำหนดภาวะแวดล้อมไปพร้อมกับการ
 ถูกกำหนดจากภาวะแวดล้อม ดังนั้น แบบในเชิงประวัติศาสตร์จึงถูก
 สร้างขึ้น ณ ที่นั้น ตรรกะแห่งจินตนาการจึงสามารถนำมาพิจารณาในฐานะ
 เป็นตรรกะแห่งแบบในเชิงประวัติศาสตร์ได้ในทำนองเดียวกัน (Miki,
 1967: 17)

ดังนั้นเห็นได้ว่าทัศนะของมิกิข้างต้นนั้นมีส่วนที่สามารถเปรียบเทียบกับคำสอนของ
 เส้นส่วยได้ กล่าวคือ พุทธภาวะหรือธรรมชาติของพุทธะคือความเป็นประวัติศาสตร์ ขณะที่
 บ้านคือร่างกาย และสิ่งต่าง ๆ ภายในบ้านก็คืออัตภาวะ ธรรมชาติคือตัวการที่ทำให้บ้าน
 และสิ่งของในบ้านกำหนดตัวเองจากภายในและขณะเดียวกันก็ถูกกำหนดจากสภาวะ

ภายนอกไปในพร้อมกัน ซึ่งก็คือร่างกายของอัตบุคคลที่ขับเคลื่อนสภาวะแวดล้อมไปพร้อมกับถูกสภาวะแวดล้อมทำให้ขับเคลื่อนไปในความเป็นประวัติศาสตร์ ดังนั้นหากอัตบุคคลอาศัยเพียงอัตวิสัยก็จะรับรู้ได้แต่ความเป็นปัจเจก หรือหากอาศัยเพียงภววิสัยก็จะประจักษ์ได้แต่สภาวะแวดล้อม การยึดติดในอัตวิสัยหรือภววิสัยอย่างใดอย่างใดอย่างหนึ่งจึงเป็นไปตามที่เส้นอยู่เรียกว่า รู้แต่ไม่เห็น/เห็นแต่ไม่รู้ ซึ่งส่งผลให้อัตบุคคลไม่อาจตระหนักรู้ได้ว่ามีความเป็นประวัติศาสตร์อยู่ในชีวิตของตนเอง แต่การตระหนักรู้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้หากอาศัยแนววิธีของตรรกะแห่งจินตนาการ

เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้จะเห็นได้ว่า สิ่งที่มิกิพยายามแก้ไขนั้นอันที่จริงแล้วก็คือปัญหาภววิทยาแบบทวิลักษณ์ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างอัตบุคคลกับวัตถุ อัตวิสัยกับภววิสัย อัตภาวะกับปรากฏะ ซึ่งรวมไปถึงปัญหาเรื่องการแบ่งแยกของจิตกับร่างกาย เหตุผลกับอารมณ์ ความคิดกับจินตนาการ ตลอดจนปัญหาเรื่องการแบ่งแยกปริชาณกับพิชาณที่อยู่ในความสนใจของมิกิเป็นพิเศษก็เช่นกัน ดังนั้นการย้อนกลับไปอาศัยแนวคิดเรื่องร่างกายของเส้นอยู่ก็มีความเป็นไปได้ที่จะช่วยให้ก้าวผ่านปัญหาทวิภาวะในลักษณะนี้ได้ เนื่องจากฐานคิดของเส้นอยู่นั้นโดยพื้นฐานแล้วไม่ได้มองว่าจิตกับร่างกายเป็นสิ่งที่แยกขาดจากกัน และอาจกล่าวได้ว่า มิกิต้องการอาศัยรากฐานแนวคิดจากเส้นอยู่เข้ามากำหนดให้ร่างกายเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในวิชาวิธีเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้ตรรกะแห่งจินตนาการมีกระบวนการที่สอดคล้องกับพลวัตการณ้อย่างเป็นรูปธรรม และนำไปสู่การเป็นแนววิธีที่ก้าวพ้นตรรกวิทยาเชิงแบบแผน รวมถึงเป็นการวิวัฒนาการทวิทัศน์ให้ขยับขยายจากวิชาวิธีกระแสหลักที่มีรากฐานมาจากปรัชญาของเฮเกลไปในพร้อมกัน โดยมิกิได้เน้นย้ำถึงปัญหาในตรรกวิทยาเชิงแบบแผนและในปรัชญาของเฮเกลที่ขัดแย้งกับตรรกะแห่งจินตนาการตามทัศนะของเขา ความว่า

ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไม่ใช่ตรรกะของอัตบุคคล แต่เป็นตรรกะของวัตถุ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง นั่นคือตรรกะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอยู่ตรงนั้นอยู่ก่อนแล้วนั่นเอง วิชาวิธีตามแนวทางของเฮเกลเองก็เรียกได้ว่ามีความเป็นวัตถุหรือความเป็นภววิสัยอยู่ด้วยเช่นกัน ตรรกะซึ่งมีตำแหน่งที่อยู่นออัตภาวะหรือบนพลวัตการณ่นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ก้าวข้ามทั้งตรรกวิทยาเชิงแบบแผนยิ่งไปกว่าวิชาวิธีแบบเฮเกลเสียด้วยซ้ำ ... แต่ที่สุดแล้ว ปรัชญา

ของเฮเกลเองก็เป็นเอกเช่นเดียวกับภาวีวิทยาของกรีกโบราณ คือมีจุดยืนอยู่ที่เรื่องของมโนทัศน์ ไม่ได้มีจุดยืนอยู่ที่พฤติกรรมอย่างแท้จริง (Miki, 1967: 17-19)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ข้อเสนอของมิกิจะตั้งต้นจากการก้าวข้ามความเป็นภาวีสัย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะเสนอให้หันไปสู่การนำอภิวสัยเข้ามาทดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อภิวสัยในเรื่องบ่อเกิดของความงามถือเป็นประเด็นที่มีก้ำกึ่งอย่างยิ่งยวดว่าจะต้องก้าวข้ามก่อนเหนือสิ่งอื่นใด เพื่อป้องกันไม่ให้ตรรกะแห่งจินตนาการถูกเข้าใจผิดว่าเป็นตรรกะเชิงสุนทรียศาสตร์ ดังที่เขาเน้นย้ำว่า “ภาระหน้าที่ของเราคือปลดปล่อยตรรกะแห่งจินตนาการออกจากข้อจำกัดที่อยู่ในขอบเขตของความงาม และนำเข้าสู่โลกแห่งพฤติกรรมอันไพศาลไปพร้อม ๆ กับทำให้สิ่งนี้เป็นที่ประจักษ์ในฐานะตรรกะแห่งการสร้างความเป็นประวัติศาสตร์” (Miki, 1967: 18)

ด้วยเหตุนี้ มิกิจึงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะผนวกเอาภาวีสัยและอภิวสัยเข้าไว้ในเอกภาพเดียวกัน เพื่อทำให้ตรรกะแห่งจินตนาการเป็นตรรกะของการรังสรรค์เชิงประวัติศาสตร์ โดยมีกระบวนการทางพฤติกรรมเป็นพื้นฐานที่เข้ามารองรับหรือสร้างความเป็นรูปธรรม ในการนี้ตรรกะแห่งจินตนาการจึงต้องเป็นกระบวนการที่หมายรวมระบบของเหตุผลและระบบของอารมณ์เข้าหากันอย่างไม่แบ่งแยก ดังนั้นมิกิจึงได้นำมโนทัศน์เรื่องปริชานและพิชานกลับมาพิจารณาใหม่ โดยเขามีข้อเสนอต่อกรณีนี้ว่า

ตรรกะแห่งจินตนาการคือตรรกะแห่งแบบในเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นตรรกะที่มีจุดยืนอยู่ที่การสร้างสิ่งนี้ขึ้นมาอีกด้วย ถึงแม้จะกล่าวนั้นเป็นตรรกะแห่งวัตถุ แต่หากคำว่าวัตถุหมายถึงวัตถุในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว นั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีแบบซึ่งดำรงอยู่ในฐานะของสิ่งที่ได้สำแดงตัว แม้จะเรียกว่าเป็นการสร้างสรรค์ แต่ก็ต้องเป็นสิ่งที่มีแบบซึ่งถูกสร้างขึ้นจากภายนอกแบบในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นแค่สภาวะในทางปริชาน แต่เป็นเอกภาพระหว่างสภาวะในทางปริชานกับสภาวะในทางพิชาน ตรรกะแห่งจินตนาการจึงยืนอยู่บนความเป็นเอกภาพของปริชานกับพิชานในลักษณะเช่นนี้ (Miki, 1967: 19)

โดยทัศนะดังกล่าว มิกิเสนอให้จินตนาการเป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยแบบในเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากแบบในเชิงประวัติศาสตร์นั้นถูกสร้างขึ้นจากอัตรภาวะภายในของปัจเจกเองที่เกี่ยวข้องกับสภาวะแวดล้อมภายนอกไปในพร้อมกัน กระบวนการเกิดขึ้นของแบบในเชิงประวัติศาสตร์จึงเป็นทั้งสิ่งนามธรรมและรูปธรรมที่ต้องอาศัยปรีชาญาณร่วมกับพินิจในการสืบสอบความเป็นประวัติศาสตร์ที่เข้ามาขับเคลื่อนสภาวะของจินตนาการผ่านทางร่างกายของปัจเจก และในทางกลับกันปัจเจกเองก็ขับเคลื่อนสภาวะจินตนาการให้ดำเนินไปบนความเป็นประวัติศาสตร์นั้นด้วยเช่นกัน และเพื่อให้เห็นถึงระบบตรรกะดังกล่าว มิกิจึงเสนอให้พิจารณาสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ อันเป็นจินตนาการที่เกิดจากความแตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผน อีกทั้งยังสามารถพิจารณาได้ในฐานะเป็นแบบในเชิงประวัติศาสตร์ที่ข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมของอัตบุคคลและสังคมดังที่จะกล่าวต่อไป

4.2 การสืบสอบมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยชิ

ตรรกะแห่งจินตนาการถือเป็นโครงการทางปรัชญาของมิกิ คิโยชิ ที่ต้องการจะรื้อฟื้นแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตรรกะและอารมณ์ เพื่อปรับกระบวนการทัศน์ของจินตนาการใหม่ให้อยู่บนพื้นฐานของปรีชาญาณและพินิจ ซึ่งตัวของมิกิเองก็ได้มีการเกริ่นนำถึงเจตจำนงของตนไว้อย่างชัดเจน โดยเขากล่าวว่า “สำหรับข้าพเจ้าในช่วงที่กำลังเขียน ‘มายาคติ’ ซึ่งเป็นบทแรกสุดนั้น ข้าพเจ้าครุ่นคิดถึงจินตนาการแต่ในฐานะของความสามารถในการผสานปรีชาญาณกับพินิจ...” (Miki, 1967: 5) แต่ก่อนที่จะสร้างแนวคิดที่ผสมผสานรวมปรีชาญาณกับพินิจเข้าด้วยกัน มิกิได้บทวนให้เห็นปัญหาของมายาคติที่ไม่ถูกยอมรับให้เป็นระบบเหตุผล แต่ถูกลดทอนลงเป็นเพียงระบบของความเชื่อ ซึ่งตัวของมิกิเองก็ไม่เห็นด้วยเพราะการลดทอนมายาคติเช่นนี้คือสาเหตุที่ทำให้ปรีชาญาณและพินิจไม่สามารถผสมผสานรวมกันในมายาคติได้ โดยเขาได้ชี้ให้เห็นปัญหาดังนี้

มายาคติถูกมองว่าเป็นภาคส่วนของอุดมคติอย่างดั้งเดิมที่สุด
ปรัชญาแห่งยุคแสงสว่างทางปัญญาในศตวรรษที่สิบแปด และปรัชญา
ปฏิฐานนิยมในศตวรรษที่สิบเก้า ต่างไม่ยอมรับลักษณะเฉพาะของมายาคติ
โดยพิจารณาว่าเป็นแค่สิ่งที่อยู่ในขั้นก่อนจะมีวิทยาศาสตร์ ซึ่งไม่ได้เป็นอะไร
ที่มากไปกว่าสิ่งแทนความไม่เป็นวิทยาศาสตร์ [จากมุมมอง] ของวิทยาศาสตร์
... ตรรกะวิบัติจากมุมมองที่ว่ามานั้น ถึงที่สุดแล้วก็ได้รับการแก้ไขอย่าง
ค่อยเป็นค่อยไป (Miki, 1967: 19)

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การผูกโยงทุกอย่างไว้กับมุมมองทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็น
ผลมาจากกระแสนิยมของปรัชญาปฏิฐานนิยมที่เบ่งบานในยุคแสงสว่างทางปัญญานั้น
ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องในทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ควรนำความเป็นวิทยาศาสตร์แบบ
ปฏิฐานนิยมเข้ามาใช้กับสิ่งที่เรียกว่ามายาคติ เพราะมายาคติคือเรื่องของจินตภาพที่ก่อตัวขึ้น
จากอุดมคติในทางสังคม ในการนี้มีก็ได้อ้างถึงแนวคิดของมาลินอฟสกี (Bronislaw Kasper
Malinowski 1884-1942) เพื่อยืนยันว่า “มายาคติไม่ใช่ทั้งการอธิบายถึงความรู้ ไม่ใช่ทั้ง
ตัวแบบในทางสุนทรียภาพ ทว่ามันคือธรรมเนียมในทางปฏิบัติอันว่าด้วยความเชื่อและ
ภูมิปัญญาทางศีลธรรมของเหล่านารายชน” (Malinowski 1926 cite in Miki, 1967: 20)
กล่าวคือ หากจะสืบสอบถึงมายาคติตั้งแต่ครั้งบรรพกาล มายาคติก็คือข้อยึดถือ
ในทางปฏิบัติที่พึงมีร่วมกัน แม้จะเป็นความเชื่อแต่ก็สะท้อนถึงระบบภูมิปัญญาของผู้คน
ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกเรียกว่าเป็นพวกอนารายชน จึงไม่ควรลดทอนลงว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปราศจาก
ความรู้ซึ่งมีมาก่อนวิทยาศาสตร์

ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของเลวี-บรูห์ล (Lucien Lévy-Bruhl 1857-1939)
ที่ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยาของพวกเข [อนารายชน] กับจิตวิทยาของอารยชน
อย่างพวกเรานั้น ไม่ใช่ความสัมพันธ์ในแบบจิตวิทยาของเด็กกับจิตวิทยาของผู้ใหญ่ และ
ยืนยันว่ามายาคติของพวกเขานั้นไม่ควรถูกมองว่าเป็นสภาวะก่อนมีวิทยาศาสตร์”
(Lévy-Bruhl 1935 cite in Miki, 1967: 20) กล่าวคือ มายาคติไม่ควรถูกมองอย่างหยาบ ๆ
โดยนำไปเปรียบกับจิตวิทยาของเด็กกับผู้ใหญ่ เพียงเพื่อต้องการชี้ว่าอย่างไรเป็นระบบ
ความคิดของสังคมที่ล้าหลังหรืออย่างไรเป็นสังคมที่เจริญแล้ว ซึ่งจะทำให้มองข้ามตัวแบบ
ต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหลังมายาคติ หรือหากจะพิจารณาสิ่งที่เรียกว่ามายาคติผ่านแนวคิด

ทางสังคมวิทยาของเดอร์ไคม์ (Emile Durkheim 1858-1917) ก็อาจมองได้เช่นกันว่าเป็น ปัญหาเรื่องภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ เนื่องจากมิกิเองก็มีทัศนะว่า “ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ หมายถึง ภาพตัวแทนสามัญที่สมาชิกของกลุ่มสังคมหนึ่งได้ถูกมอบให้ และจากนั้น จะถูกสืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น” (Miki, 1967: 20)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การลดทอนมายาคติด้วยกระแสของวิทยาศาสตร์จะถูกโต้แย้ง โดยนักคิดนักปรัชญาไปบ้างแล้ว แต่มิกิก็ยังเห็นว่าการเริ่มต้นสืบสอบแนววิธีจากบรรดานักคิดเหล่านั้นจะช่วยให้เข้าใจถึงที่มาที่ไปของสิ่งที่เรียกว่ามายาคติได้อย่างดียิ่งขึ้น ดังที่เขากล่าวว่า “บัดนี้ ถึงแม้มายาคติของอนารยชนจะไม่ได้เป็นปัญหาจำเพาะสำหรับเราแล้ว ก็ตาม แต่เพื่อการแสวงหาความนัยจากจุดเดียวกันก็เห็นควรที่จะสืบสอบทฤษฎีเหล่านั้น ก่อนเป็นอย่างแรก” (Miki, 1967: 20) กล่าวคือ มิกิต้องการพาไปสำรวจถึงรากเหง้าของปัญหา โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจบ่อเกิดของมายาคติในกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่าอนารยชน ซึ่งมายาคติของชนกลุ่มนี้ก่อตัวขึ้นโดยอาศัยสหัตถะภาวะเป็นแก่นแกน เพื่อใช้เป็นภาพตัวแทน ทั้งของปัจเจกเองและของกลุ่มสังคมไปในพร้อมกัน ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

สิ่งนั้นจะมีคุณสมบัติที่ไม่ถูกนำมาอธิบายหากมองว่าปัจเจก เป็นแค่เพียงปัจเจกเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้าม สิ่งที่ซับซ้อนปัจเจก คือ การปลูกเร้าสภาพอารมณ์ต่าง ๆ ตามปกติที่ปัจเจกมีต่อวัตถุนั้น ๆ อาทิ ความเคารพ ความหวาดกลัว และความเลื่อมใสศรัทธา เป็นต้น ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่จึงไม่ควรถูกพิจารณาในลักษณะเดียวกับภาพตัวแทนแบบทั่วไป หากพูดถึงภาพตัวแทนโดยทั่วไปย่อมหมายถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้อิหรือการรู้จัก แต่ถึงกระนั้น ในจิตวิทยาของอนารยชน ภาพตัวแทนได้ผสมปนเปกับองค์ประกอบของอารมณ์และแรงขับ และถูกแต่งแต้มแทรกซึมโดยองค์ประกอบเหล่านี้ ดังนั้นจึงมาพร้อมกับทัศนคติที่แตกต่างไปจากภาพตัวแทนของความรู้ที่แท้จริงที่มีต่อวัตถุซึ่งถูกทำให้เป็นภาพตัวแทน องค์ประกอบของอารมณ์และแรงขับถือเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ว่านี้ (Miki, 1967: 20-21)

หากกล่าวตามทัศนะของมิกิ มายาคติของอนารยชนนั้นเป็นสภาวะปัจเจกของแต่ละหน่วยสังคม แต่สภาวะปัจเจกนั้นเป็นมากกว่าความเป็นปัจเจกของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะมายาคติดังกล่าวเกิดขึ้นจากข้อตกลงในการสร้างภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ ซึ่งดำรงอยู่บนฐานของความเป็นรหัสยะ (mystery) ที่มีผลต่อโครงสร้างความคิดที่อยู่เหนือแบบแผนทางตรรกวิทยา รวมไปถึงมีผลต่ออารมณ์และการปฏิบัติทางร่างกายที่เกี่ยวข้องกับจารีตในกลุ่มสังคม ในแง่นี้มิกิจึงอ้างถึงแนวคิดของเลวี-บรูห์ลที่ว่า “ลักษณะเฉพาะในจิตวิทยาของอนารยชนนี้เองที่เป็นรหัสยะภาวะ อีกทั้งยังเป็นสภาวะก่อนตรรกะ” (Lévy-Bruhl 1928 cite in Miki, 1967: 21) โดยมิกิได้มีการเน้นย้ำเพิ่มเติมต่อกรณีนี้ว่า “สิ่งที่เรียกว่ารหัสยะภาวะ หมายถึง การศรัทธาที่ตอบสนองต่อพลังอำนาจหรืออิทธิพล ซึ่งเชื่อว่ามีอยู่จริงแม้ไม่อาจเข้าใจได้ด้วยผัสสะก็ตาม” (Miki, 1967: 21)

ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า มายาคติ คือ ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ที่ดำรงอยู่อย่างเป็นรหัสยะภาวะซึ่งเป็นสภาวะก่อนตรรกะที่อยู่เบื้องหลังโครงสร้างความคิดจึงไม่อาจทำความเข้าใจด้วยตรรกวิทยาเชิงแบบแผนใด ๆ ได้ แต่ในขณะเดียวกันตัวรหัสยะภาวะเองก็มีอำนาจต่อความเชื่อที่อยู่เหนือผัสสะ การจะอาศัยเพียงผัสสะเพื่อเข้าถึงความเป็นจริงนั้นก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน มิกิจึงยืนยันอย่างชัดเจนว่ามายาคติคือรหัสยะภาวะในขั้นก่อนตรรกะ โดยเน้นย้ำว่า “ความหมายของสิ่งที่เรียกว่าสภาวะก่อนตรรกะ ไม่ได้หมายถึงการสร้างสภาวะก่อนหน้าในแง่ของเวลาเมื่อเทียบกับการปรากฏขึ้นของความคิดเชิงตรรกะ” (Miki, 1967: 21)

ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะของมิกิแล้ว สิ่งที่ยกเรียกว่ามายาคติจึงเป็นระบบจินตนาการที่อยู่เหนือกฎในทางตรรกะ รวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงที่ถูกกำหนดโดยมายาคติ อาทิ วัตถุทางความเชื่อ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มสังคม เป็นต้น ทั้งหมดต่างก็ดำรงอยู่ในสถานะของการเป็นสิ่งที่ตนเองและสามารถเป็นสิ่งที่มิใช่สถานะอื่นนอกจากการเป็นสิ่งที่ตนเองได้ด้วยเช่นกัน ดังที่มิกิเสนอว่า “สิ่งเหล่านั้น ไม่ได้มีการละทิ้งความเป็นสิ่งในตัวเอง ซ้ำยังปลดปล่อยและตอบรับการสนองต่อรหัสยะภาวะ อาทิ พลังอำนาจ ศักยภาพ เพศ และคุณสมบัติ ที่ถูกรับรู้ได้จากภายนอกของตนเอง” (Miki, 1967: 22) และเพื่อให้เห็นการเป็นสิ่งที่ตนเองของมายาคติที่ดำเนินควบคู่ไปกับการเป็นสิ่งที่อื่นที่นอกเหนือจาก

ตัวเองในพร้อมกัน มิกิจึงได้หยิบยกมายาคติของ *ชนเผ่าโบโรโร*⁵ มากล่าวถึง โดยมายาคติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดจินตภาพซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง แต่ขณะเดียวกันจินตภาพนั้นก็มีความค่าที่อยู่นอกเหนือจากสารัตถะในตัวเองด้วยเช่นกัน ความว่า

ยกตัวอย่างเช่น คนในชนเผ่าโบโรโรมีความภาคภูมิใจกับการได้เป็นนกแก้วสีแดง แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า พวกเขาจะกลายเป็นนกแก้วสีแดงเมื่อตายไปแล้ว หรือนกแก้วสีแดงจะเป็นชาวโบโรโรที่จำแลงกายมา หากแต่ชนเผ่าโบโรโรคิดจริง ๆ ว่าตนคือนกแก้วสีแดง ซึ่งเป็นการหมายความว่าตรงตามสารัตถะ พวกเขาจึงมีสภาวะความเป็นมนุษย์ควบคู่ไปกับการเป็นนกที่มีปีกสีแดงพร้อมกันอยู่ในที่ (Miki, 1967: 22)

จากกรณีตัวอย่างของชนเผ่าโบโรโรนี้สะท้อนให้เห็นว่า มายาคติเป็นมากกว่าภาพตัวแทนแบบทั่วไป เพราะมายาคติไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทนของวัตถุเพื่อรับรู้โดยตรงไปตรงมา แต่มายาคติมีอำนาจครอบงำวัตถุและในทางกลับกันวัตถุเองก็มีอำนาจครอบงำมายาคติได้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ มายาคติเป็นหนึ่งเดียวกับวัตถุทั้งในทางกายภาพ และเป็นจินตภาพที่มีความหมายในเชิงรหัสยะ กระบวนการของมายาคติจึงไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับอัตบุคคลแค่นั้นเองของการรับรู้วัตถุด้วยผัสสะหรือความคิด แต่เป็นกระบวนการที่เข้ามาทำให้วัตถุนั้นเป็นประหนึ่งชีวิตของอัตบุคคล ขณะที่ในด้านกลุ่มสังคมก็เช่นกัน มายาคติเดียวกันนี้ก็ส่งผลต่อการชักนำอารมณ์ของผู้คนในกลุ่มสังคมให้ไปสู่การมีจินตภาพร่วมกันได้อย่างถึงที่สุด จึงทำให้ปัจเจกกำหนดรหัสสภาวะจากภายในของตนเองได้ด้วยอัตตาดนิต แต่พร้อมกันนั้นปัจเจกเองก็ถูกภาวะทางสังคมคอยกำหนดรหัสสภาวะจากภายนอกด้วยเช่นกัน (Miki, 1967: 22-23)

ดังนั้น รหัสสภาวะที่เกิดขึ้นในสองทางเช่นนี้ คือ กระบวนการของมายาคติที่ทำให้ปัจเจกมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม และกลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในการกำหนดสภาพแวดล้อมหรือสถาปนาวัตถุต่าง ๆ ให้เป็นประหนึ่งชีวิตของแต่ละปัจเจก มายาคติจึงมีอำนาจทั้งใน

⁵ ชนเผ่าขนาดเล็กอาศัยในป่าอะเมซอน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของบราซิล

เชิงกายภาพและในเชิงรหัสยะวะ ดังที่มิกิยืนยันว่า “การมีส่วนร่วมในสองระดับนี้คือสภาวะรวมหมู่ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในฝ่ายหนึ่งจะสะท้อนไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อจิตสำนึกเชิงปัจเจกของแต่ละคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มนั้นแรงกล้าขึ้น การดำรงอยู่ของกลุ่มสังคมกับสิ่งที่ร่ายล้อมรวมถึงอารมณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มวัตถุกับรหัสยะวะ จะเข้ามาลดทอนสภาวะภายใน ลดทอนความตรงไปตรงมา และลดทอนเสถียรภาพ” (Miki, 1967: 23) กล่าวคือในกระบวนการของมายาคติ ถึงแม้ปัจเจกจะกำหนดชีวิตของตนเองได้ แต่เมื่อปัจเจกมีส่วนร่วมกับความ being กลุ่มสังคมมากขึ้นเท่าใด จิตสำนึกของปัจเจกก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของรหัสยะวะมากขึ้น ปัจเจกจึงไม่สามารถรับรู้ความเป็นจริงได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะต้องรับรู้ผ่านมายาคติที่มีความหมายในทางรหัสยะเท่านั้น ส่งผลให้ความเป็นกลุ่มสังคมเข้ามาลดทอนเสถียรภาพของความเป็นปัจเจก เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้จึงเป็นที่ชัดเจนว่า มายาคติมีอำนาจกำหนดความเป็นจริงในชีวิตของปัจเจก แต่ในขณะเดียวกันอำนาจนั้นก็ผลักไสปัจเจกให้ออกห่างจากชีวิตที่เป็นจริงด้วยในที ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

การสอดรับกันระหว่างชีวิตที่ไม่ได้ดำรงอยู่กับความเป็นจริงกับการถูกทำให้เกิดความปรารถนาอยู่เป็นนิจนี้เอง ณ จุดนี้จึงกลายเป็นการเรียกร้องให้เข้าถึงด้วยวิธีการทางอ้อม เนื่องจากการมีส่วนร่วมเช่นนี้ไม่สามารถรับรู้โดยตรงผ่านทางสมาชิกแต่ละหน่วยของกลุ่มสังคมได้อีกต่อไป ดังนั้น สิ่งนี้จึงได้รับมาจากการเผยแพร่พฤติกรรมทางศาสนาหรือกระทั่งไสยศาสตร์ก็ดี การอ้างความศักดิ์สิทธิ์ก็ดี ตลอดจนวัตถุหรือพิธีกรรมที่ประกอบโดยนักบวชหรือสมาชิกของสมาคมลับ เป็นต้น (Miki, 1967: 24)

จากทัศนะข้างต้น แม้ว่ากระบวนการของมายาคติจะทำให้ชีวิตของปัจเจกต้องดำรงอยู่กับความเป็นจริงในทางจินตภาพมากกว่าที่จะดำรงอยู่กับความเป็นจริงที่ตรงไปตรงมาก็ตาม แต่ถึงกระนั้น การครอบงำโดยจินตภาพของตัวมายาคติเองก็มีมิติทางอำนาจที่เข้มข้นและเบาบางแตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่กับตัวของปัจเจกและการมีส่วนร่วมต่อกลุ่มสังคม กล่าวคือ แม้ปัจเจกจะถูกมายาคติครอบงำจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม แต่หากสภาวะภายในของปัจเจกยังคงความเสถียรภาพไว้ ในกรณีนี้อำนาจของมายาคติที่มีต่อปัจเจกจะเบาบางและทำให้ปัจเจกยังสามารถรับรู้ความเป็นจริงได้อย่างตรงไปตรงมา

ถึงแม้ว่าชีวิตของปัจเจกจะเป็นส่วนหนึ่งของรหัสยภาวะที่ยังดำเนินอยู่ในกลุ่มสังคมก็ตามที เพราะถึงที่สุดแล้วมายาคติก็ต้องพึ่งพาอำนาจจากวัตถุสื่อกลาง เพื่อให้การมีส่วนร่วมของปัจเจกกลายเป็นจินตภาพที่ไม่อาจรู้สึกถึงได้อย่างตรงไปตรงมา (Miki, 1967: 24)

นอกจากนี้ มายาคติไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดเฉพาะในสังคมอนารยชนเท่านั้น แต่ในสังคมสมัยใหม่ซึ่งหากพิจารณาเพียงผิวเผินว่าเป็นสังคมที่เจริญแล้วก็ยังมียังสิ่งๆ ที่เรียกว่ามายาคติปรากฏให้เห็น กล่าวคือ ถึงแม้ว่าสังคมสมัยใหม่ซึ่งนับว่าตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับสังคมอนารยชนหรือสังคมชนเผ่าที่ยังมีลักษณะของความไม่เป็นบรรพกาล แต่มายาคติก็สามารถก่อตัวขึ้นได้เช่นกัน ดังที่มิกิมีทัศนะต่อกรณีนี้ว่า “สำหรับสังคมที่มีรูปแบบซึ่งพัฒนาไปอีกขั้น มายาคติจะกลับกลายเป็นความล้นเหลือขึ้นมากตามลำดับ” (Miki, 1967: 24) ซึ่งหมายความว่า การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของมายาคติ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเป็นสังคมบรรพกาลที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคมของความเชื่อเท่านั้น แต่มายาคติเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของสังคมโดยตรง ดังนั้นยิ่งสังคมมีการพัฒนารูปแบบการใช้ชีวิตที่ซับซ้อนขึ้น การก่อตัวหรือการประดิษฐ์สร้างมายาคติก็จะยิ่งเพิ่มพูนทวีมากขึ้นตามลำดับความซับซ้อนของสังคมไปด้วยในพ้องกัน เพราะมายาคติเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนจากมโนทัศน์พื้นฐานในสังคม เช่น จารีต ประเพณี หรือค่านิยม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือฐานรากที่มีในทุกสังคมโดยไม่เกี่ยวกับว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมบรรพกาลหรือสังคมสมัยใหม่ และปัจเจกทุกหน่วยในสังคมก็ล้วนมีส่วนร่วมกับการมายาคติที่ตั้งอยู่บนฐานรากเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว มิกิจึงสรุปคำจำกัดความของมายาคติไว้ในเบื้องต้นว่า “มายาคติ คือ การสำแดงออกของสภาวะรวมหมู่ที่เชื่อมโยงกับอดีตแห่งตัวตนในกลุ่มสังคมและสมุหภาวะที่ร่ายล้อมอยู่ในพ้องกัน ถือเป็นการดำรงไว้ซึ่งอารมณ์ร่วมของสภาวะรวมหมู่ และเป็นการทำให้สดใหม่อยู่เสมอ” (Miki, 1967: 24) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สภาวะการรวมหมู่เช่นนี้จะนำมาสู่การยึดถือในมายาคติเดียวกัน จนอาจทำให้เข้าใจได้ว่ามายาคติมีลักษณะเป็นภาวีสัยในทางสังคม แต่ในความเป็นจริงแล้ว จินตภาพและแรงขับภายในที่มีต่อมายาคตินั้นก็ยังเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับการอารมณ์ของแต่ละปัจเจกเป็นหลัก ดังนั้นความเป็นจริงของมายาคติจึงขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มีส่วนร่วมต่อรหัสยภาวะเป็นรากฐาน ซึ่งโดยทัศนะของมิกิก็กกล่าวไว้เช่นกันว่า “มายาคติ คือ สิ่งที่มาพร้อมกับอารมณ์เข้มข้นอย่างสุดขีดต่อการมีส่วนร่วมกับความเป็นจริงทางรหัสยะที่ได้สำแดงออกมานั้นเอง ดังนั้น องค์ประกอบในทางรหัสยะจึงยึดโยงกับตำแหน่งแห่งที่อันสำคัญนั้นไว้เสียยิ่งกว่าองค์ประกอบในทางภาวีสัย” (Miki, 1967: 24)

การที่มายาคติเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอารมณ์ของปัจเจกเป็นองค์ประกอบสำคัญได้ ทำให้เห็นว่า ความเป็นจริงในทางสังคมของกลุ่มอนารยชนถึงแม้จะเกิดจากการยึดถือ บางสิ่งบางอย่างแบบรวมหมู่ แต่การรวมหมู่นั้นก็ไม่ได้ตั้งอยู่บนความเป็นภววิสัยอย่างที่ เราเข้าใจ โดยมีกิซึให้เห็นว่า “สำหรับเราแล้ว คุณสมบัติที่บ่งบอกถึงนิยามและการจัด ประเภทของการดำรงอยู่นั้น เราเรียกว่าความเป็นภววิสัย ทว่าสำหรับกลุ่มอนารยชนคือ การหล่อหลอมเข้ากับองค์ประกอบทางอารมณ์และแรงขับ ซึ่งความสนใจของพวกเขา คือ การมุ่งสู่สิ่งนี้แต่เพียงอย่างเดียว” (Miki, 1967: 24) กล่าวคือ สำหรับกลุ่มอนารยชนแล้ว ความเป็นจริงที่ยึดถือร่วมกันไม่ใช่ภววิสัยที่ได้มาจากแบบแผนในทางตรรกะ ทว่าเป็นการ หล่อหลอมอารมณ์ให้มีส่วนร่วมต่อแรงขับในเชิงจิตวิทยาที่ยึดโยงกับภาพตัวแทนเชิง รหัสยะในสภาวะก่อนตรรกะ ซึ่งตรงกันข้ามกับภววิสัยที่ยึดโยงกับความเป็นจริงกับแบบแผน ทางตรรกวิทยา (เช่น การนิยาม หรือการจัดหมวดหมู่ของสิ่งที่ดำรงอยู่) นั้นจึงทำให้เห็น ความคั่งงำที่เกิดขึ้นระหว่างรหัสยะภาวะกับความคิดเชิงตรรกะ รวมไปถึงการถูกจำกัด กรอบคิดเอาไว้บนรากฐานของความเป็นวิทยาศาสตร์ที่สร้างปัญหาเรื่องความคั่งงำนี้ ด้วยเช่นกัน ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

การสำแดงออกอย่างชัดแจ้งถึงคุณลักษณะหรือความเกี่ยวข้อง ในเชิงภววิสัยของการดำรงอยู่หรือปรากฏการณ์ เป็นแคมโนทัศน์อัน น้อยนิดที่นำมาใช้ในความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมโนทัศน์ในแง่มุมนี้ โดยทั่วไปจะเป็นนามธรรมอย่างยิ่ง และจะสำแดงออกแค่เพียงคุณสมบัติ จำเพาะเจาะจงของปรากฏการณ์ และความเกี่ยวข้องที่จำเพาะเจาะจง เท่านั้น ... การพัฒนาความคิดเชิงตรรกะไม่อาจอนุโลมต่อกรณีที่ภาพตัวแทน ซึ่งถูกประกอบสร้างจากฐานรากของกฎแห่งการมีส่วนร่วมที่รวมเอา ความคั่งงำเข้าไว้ด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกัน จิตวิทยาเชิงรหัสยะในสภาวะ ก่อนตรรกะกลับไม่สนใจต่อข้อเรียกร้องในทางตรรกะ ซึ่งตรงกันข้ามกับ ความคิดเชิงตรรกะที่นับว่ามีความคับแคบ (Miki, 1967: 25-26)

จากทัศนะข้างต้น มิกิพยายามชี้ให้เห็นว่าแม้จะเป็นมุมมองภววิสัยเหมือนกัน แต่เมื่อภววิสัยนั้นอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกัน (เช่น รหัสยะกับตรรกะ หรือ มายาคติ กับวิทยาศาสตร์) ย่อมส่งผลต่อความเป็นจริงที่อยู่ในการรับรู้ของอัตบุคคลและสังคมนั้น ๆ หากจะขยายความต่อในกรณีนี้ มิกิกำลังเปรียบเทียบให้เห็นว่า มโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมที่พัฒนาแล้ว อันที่จริงก็คือการพรรณนาปรากฏการณ์บางอย่างที่มีความเฉพาะเจาะจงด้วยแบบแผนเชิงตรรกวิทยา แต่แบบแผนดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้สำหรับพรรณนาความเป็นจริงในเชิงรหัสยะของมายาคติได้ เนื่องจากตัวของมายาคติ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาวะก่อนตรรกะจึงไม่มีความคัดจำทางตรรกะ ทว่าความคิดเชิงวิทยาศาสตร์หรือความคิดเชิงตรรกะนั้นจะอยู่ในแบบแผนที่ไม่ยอมให้ความคัดจำใด ๆ เกิดขึ้นได้ในพร้อมกัน

อีกทั้ง หากพิจารณากรณีของชนเผ่าโบโรโร่ตามที่มิกิได้ยกตัวอย่างไว้ก่อนหน้านี้ จะพบข้อสังเกตตามที่มิกิได้เปรียบเทียบข้อจำกัดของแบบแผนทางตรรกวิทยาและมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เมื่อเผชิญกับปรากฏการณ์ของมายาคติ กล่าวคือ การที่ชนเผ่าโบโรโร่ เชื่อว่าตนเองเป็นมนุษย์แต่ในขณะเดียวกันก็เชื่อว่าเป็นนกแก้วสีแดงนั้น เป็นรหัสยะภาวะที่ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์และไม่สามารถอธิบายด้วยแบบแผนทางตรรกวิทยาได้ เนื่องจากความเป็นจริงที่ได้จากการจำแนกทางวิทยาศาสตร์สามารถระบุได้ชัดเจนว่าในทางกายภาพแล้ว ชนเผ่าโบโรโร่มีคุณสมบัติตรงตามนิยามของสิ่งที่จัดอยู่ในประเภทของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ได้จากการใช้เหตุผลตามแบบแผนทางตรรกวิทยาที่ไม่มีข้อยกเว้นให้กับความคัดจำของสิ่งที่เป็ทั้งจริงและเท็จ พร้อมกันได้ในตัวเอง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากยึดโยงตามแบบแผนทางตรรกวิทยาอย่างเคร่งครัด ชนเผ่าโบโรโร่ย่อมไม่สามารถเป็นทั้งมนุษย์และนกได้ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากการยอมรับว่าเป็นมนุษย์จริงและเป็นนกจริงในพร้อมกันถือเป็นการคัดจำในทางตรรกะที่ขัดต่อกฎพื้นฐานของตรรกวิทยา (กฎพื้นฐานยอมรับเพียงกรณีโบโรโร่เป็นมนุษย์จริง การเป็นนกก็ย่อมเท็จ หรือกลับกันกรณีโบโรโร่เป็นนกจริง การเป็นมนุษย์ก็ย่อมเท็จ) แต่สำหรับชนเผ่าโบโรโร่รับยอมรับความคัดจำที่เกิดขึ้นในฐานะความเป็นจริงเชิงรหัสยะ กล่าวคือ เป็นการยอมรับมายาคติที่มีร่วมกันว่าชนเผ่าของตนนั้น ‘เป็นมนุษย์และไม่เป็นมนุษย์ (เป็นนก) / เป็นนกและไม่เป็นนก (เป็นมนุษย์)’ โดยทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากอารมณ์ความรู้สึกเป็นรากฐานมากกว่าที่จะสนใจต่อกระบวนการทางตรรกะ จึงทำให้มิกิสรุปว่าความคิดเชิงตรรกะ

ไม่ว่าจะมาจากแบบแผนทางตรรกวิทยาหรือจากวิทยาศาสตร์ก็ตาม แม้จะตั้งอยู่บนความเป็นเหตุเป็นผล แต่หากนำมาใช้เป็นกรอบคิดในการตัดสินใจมาคาดเดาก็นับว่าเป็นมุมมองที่เคร่งครัดต่อแบบแผนจนเพิกเฉยต่อสภาวะทางอารมณ์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นมุมมองคับแคบตามที่มีักได้กล่าวไว้ ด้วยเหตุนี้ เขาจึงหยิบยกรมโนทัศน์เรื่องมายาคติขึ้นมาเสนอในฐานะตรรกะแห่งจินตนาการ เพื่อเชื้อเชิญให้วนกลับมาพิจารณาถึงความสำคัญของอารมณ์เชิงอัตวิสัยที่ไม่มีการแบ่งแยกออกจากภววิสัยนั่นเอง

5. สรุปและอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

การสืบสอบโครงการทางปรัชญาของมิกิ คิโยะชิ ได้ทำให้พบความพยายามที่นำเสนอการขยับขยายขอบเขตของมโนทัศน์เรื่องจินตนาการจากแต่เดิมที่ถูกจำกัดไว้เพียงแค่ประเด็นของศิลปะหรือสุนทรียภาวะ มาสู่การปรับกระบวนการทัศน์ให้เป็นเรื่องพื้นฐานทางภววิทยาที่ครอบคลุมถึงความเป็นจริงที่จิตตระหนักรู้โดยพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยตั้งต้นที่การมองหารตรรกะที่เป็นมากกว่ากระบวนการพิสูจน์ด้วยเหตุผล โดยมิกิได้ทบทวนไปถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับตรรกะที่วางอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ เนื่องจากมิกิมองว่าเหตุผลเป็นกระบวนการเชิงนามธรรม แต่อารมณ์เป็นผัสสะเชิงรูปธรรม แต่ถึงที่สุดแล้วไม่ว่าจะเป็นระบบตรรกะที่ขึ้นกับแบบแผนทางเหตุผล หรือตรรกะแห่งอารมณ์รูปธรรมก็ตาม ทั้งหมดต่างก็ยังติดอยู่ในกรอบแนวคิดแบบทวินิยมที่จำกัดการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ไว้ในขอบเขตของทวิลักษณ์ ส่งผลให้เหตุผลและอารมณ์ หรือความคิดและผัสสะกลายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดล่วงหน้าโดยมุมมองแบบภววิสัยและอัตวิสัย

ด้วยเหตุนี้ ตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ จึงเริ่มต้นจากการมองหาตำแหน่งแห่งที่ในทางภววิทยาที่จะสามารถผสานเอาความคิดและจินตนาการเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างระบบตรรกะที่ไม่เพิกเฉยต่อผัสสะ โดยเสนอให้ปริชานและพิชานเป็นกลไกสำคัญในการนำจินตนาการกับพฤติกรรมให้เข้ามาสอดคล้องประสานกัน ซึ่งโดยทัศนะของมิกิแล้วถือเป็นการแก้ปัญหาภววิทยาแบบทวิลักษณ์ด้วยการผนวกเอาทั้งหมดมาอยู่ในเอกภาพของปริชานและพิชาน พร้อมทั้งเสนอให้พิจารณาโนทัศน์มายาคติ เนื่องจากมายาคติเกิดจากตรรกะที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผน อีกทั้งยังสามารถพิจารณาได้ในฐานะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ โดยทั้งหมดถือเป็นรหัสสภาวะที่เป็นเอกภาพต่อความสำนึก

จากผลสรุปที่ได้วิเคราะห์และสืบสอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ทำให้เกิดข้อค้นพบสำคัญในการอธิบาย กล่าวคือ มิกิเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่าปรัชญาของนิชิเตะ คิตะโร มีอิทธิพลต่อภูมิหลังทางปรัชญาของเขา แต่ในขณะเดียวกันก็วิพากษ์ระบบปรัชญาของนิชิเตะว่ามีความเป็นนามธรรมเกินไป ในแง่นี้จึงสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Krummel (2016: 15, 18) ที่พบว่า มิกิและนิชิเตะต่างก็มีความพยายามที่จะเสนอแนวปรัชญาที่ก้าวพ้นไปจากญาณวิทยาของกลุ่มนิยมคนด้นแนวใหม่ ด้วยความพยายามแก้ไขประเด็นนี้ มิกิจึงตั้งต้นด้วยการทบทวนโนทัศน์ที่เกี่ยวกับจินตนาการ ซึ่งจินตนาการตามความนิยมของมิกิไม่ใช่สิ่งที่ถูกจำกัดไว้ในขอบข่ายของภาวะเพ้อฝัน (fantasy) หรือความใคร่ครวญ (contemplation) แต่จินตนาการตามทัศนะของมิกิ คือ กิจกรรมสมานกาย (embodies activity) โดยหยิบบ่มแนวคิดของนิชิเตะในเรื่อง พฤติการณ์ (โคอิ: 行為) มานำเสนอในแง่มุมที่ตรงกันข้าม⁶ เพื่อวิวัฒน์กระบวนการทัศน์ไปสู่ความเป็นรูปธรรม

อีกทั้ง แนววิธีของมิกิยังแสดงให้เห็นแก่นแกนของความเป็นมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของจินตนาการอันประกอบไปด้วยเหตุผล อารมณ์ ร่างกาย และโลกที่แวดล้อมชีวิต โดยทั้งหมดจะสำแดงออกทางพฤติกรรม (ทั้งของปัจเจกและสังคม) ซึ่งมีแบบแผนของมายาคติอยู่เบื้องหลัง ในแง่นี้จึงสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Muramoto (2023: 477) ที่ได้มีการเปรียบเทียบแนวคิดของมิกิกับจิตวิทยามนุษยนิยมตามแนวทางของมาสโลว์ (Maslovian humanistic psychology) ว่ามีจุดร่วมบางประการ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องพัฒนาการของพิกานและปริชานของมิกิที่สามารถนำมาเติมเต็มแง่มุมที่ขาดหายไป ในจิตวิทยามนุษยนิยมได้

ด้วยเหตุนี้โนทัศน์เรื่องจินตนาการจึงถือเป็นแก่นแกนหลักในงานของมิกิ และเป็นเหตุผลสำคัญที่เราจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับข้อเสนอเรื่องมายาคติ โดยแสดงให้เห็นว่ามายาคติคือสภาวะภายในที่อาศัยภาพจำจากภายนอก แต่ในขณะเดียวกันสภาวะภายนอกสามารถเป็นจริงได้จากภายในเช่นกัน เนื่องจากมายาคติคือจินตนาการที่ประกอบสร้างจากการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ จากโลกที่แวดล้อมชีวิตความเป็นอยู่ของเรา (Environing world lived) ฉะนั้นการก่อตัวของมายาคติจึงเป็นสภาวะของจินตนาการที่ผนวกเอาทั้งปริชาน

⁶ เดิมนิชิเตะ เสนอแนวคิดเรื่องพฤติกรรมโดยกำหนดให้เป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่บนนัตถิภาวะสัมบูรณ์ (absolute nothingness) แต่มิกินำมาเสนอในแง่มุมที่ตรงกันข้ามคือกำหนดให้เป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่บนอัตถิภาวะ (existence)

และพิชานเข้าไว้ในเอกภาพเดียวกัน รวมถึงทำให้กระบวนการทัศน์ทางปรัชญาของมิกิ ได้ขยายขยายออกจากรากฐานเดิมที่ถูกสร้างข้อจำกัดไว้โดยระบบปรัชญาของนิชิยะ

6. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ‘การศึกษาวิเคราะห์จิตสำนึก วัฒนธรรมและจิตสมานภายในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ’ ภายใต้ทุนส่งเสริม การวิจัยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พ.ศ. 2566 เพื่อส่งเสริมให้ดำเนินการวิจัยเชิงสหวิทยาการ ระหว่างปรัชญา จิตวิทยา และญี่ปุ่นศึกษา

7. เอกสารอ้างอิง (References)

ภาษาญี่ปุ่น

Miki, K. (1967). *Miki Kiyoshi Complete Collection (Vol. 8): The Logic of Imagination* [In Japanese]. Tokyo: Iwanami Shoten.

ภาษาอังกฤษ

Krummel, J. (2016). Introduction to Miki Kiyoshi and His Logic of Imagination. *Social Imaginaries* 2 (1), 13–24.

McRae, J. (2023). *Zen Evangelist: Shenhui, Sudden Enlightenment, and the Southern School of Chan Buddhism*. Honolulu: Hawaii University Press

Muramoto, S. (2023). Kiyoshi Miki as a Precursor of Humanistic Psychology: Utopia and Eupsychia. *Journal of Humanistic Psychology* 63 (4), 477–494.

Steinbock, A. J. (1998). Introduction: Phenomenology in Japan. *Continental Philosophy Review* 31 (3), 225–238.

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์จรัญ มะลูลีม
2. รองศาสตราจารย์นิตยา แก้วคัลณา
3. รองศาสตราจารย์บุญอริ ยี่หะมะ
4. รองศาสตราจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา
5. รองศาสตราจารย์สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์
6. รองศาสตราจารย์รัตน์ะ ปัญญาภา
7. รองศาสตราจารย์พรอัมรินทร์ พรหมเกิด
8. รองศาสตราจารย์พุทธรักษ์ ปรานนอก
9. รองศาสตราจารย์ชนันท์ บุนนวรรณา
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิตติพร จูตะวิริยะ
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์โชคชัย ยืนยง
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เศรษฐชัย ชัยสนิท
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนกร ชูสุขเสริม
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิน ทองปิ่น
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชาญณรงค์ บุญหนุน
18. อาจารย์ ดร.กฤษณะ ทองแก้ว
19. อาจารย์ ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์
20. อาจารย์ ดร.มนต์ชัย ผ่องศิริ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. การเตรียมต้นฉบับ

วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รับบทความทั้งภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ บทความต้องเป็นบทความต้นฉบับ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน โดยรับบทความในรูปแบบบทความวิจัย บทความทั่วไปและบทความทวิสารณห์หนังสือในด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ แบ่งออกเป็นด้าน **กฎหมาย ปรัชญาและศาสนา การเมืองการปกครอง การศึกษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม และสังคมศาสตร์** พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word ความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ ขนาด A4 ไม่รวมเอกสารอ้างอิง พิมพ์หน้าเดียว 1 คอลัมน์ รูปแบบตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดตัวอักษร 14 เว้นระยะขอบบน 2.6 cm ขอบล่าง 2.4 cm ขอบซ้าย 2.8 cm และขอบขวา 2.6 cm

รายละเอียดตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

รายการ	ลักษณะตัวอักษร	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร
ชื่อบทความ	หนา	กลางหน้ากระดาษ	16
ชื่อผู้แต่ง	หนาและเอียง	ชิดขวา	12
ข้อความเชิงอรรถ	ปกติ	ชิดซ้าย	12
หัวข้อใหญ่	หนา	ชิดซ้ายและใส่หมายเลขกำกับ	16
หัวข้อย่อย	หนา	ใส่หมายเลขกำกับ	14
เนื้อหาบทความ	ปกติ	-	14
การเน้นข้อความในบทความ	หนา	-	14
ข้อความในตาราง	ปกติ	-	12
ข้อความอ้างอิงในเนื้อหา	เอียง	-	14

2. วิธีการส่ง

ส่งต้นฉบับเป็นไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง <https://www.tci-thaijo.org/index.php/KKUJ/index> หรือติดต่อวารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002 เบอร์โทรศัพท์: 043-203178

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

- **ชื่อเรื่อง** ควรกระชับและตรงกับเนื้อเรื่อง ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

- **ชื่อผู้เขียน**

1. ระบุชื่อ – นามสกุลจริง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
2. ระบุเชิงบรรณของผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย ตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา ภาควิชา คณะ สถาบัน ตามลำดับ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- **บทคัดย่อ**

1. บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทยก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และจำนวนคำไม่เกิน 350 คำ
2. บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย และจำนวนคำไม่เกิน 350 คำ
3. ท้ายบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) ไม่เกิน 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- **เนื้อเรื่อง**

1. เนื้อเรื่องบทความวิจัยประกอบด้วยหัวข้อตามลำดับคือ: บทนำ วิธีการวิจัย ผลการวิจัยและอภิปราย สรุป กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) เอกสารอ้างอิง
2. เนื้อเรื่องบทความทั่วไปประกอบด้วยหัวข้อตามลำดับคือ: บทนำ เนื้อหา สรุป เอกสารอ้างอิง
3. เนื้อเรื่องบทวิจารณ์หนังสือประกอบด้วย: ข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์

- **เอกสารอ้างอิง** การอ้างอิงในบทความในการอ้างอิงแบบนาม-ปี และการเขียนบรรณานุกรมตามแบบ APA Style ในตัวอย่างที่ระบุใน Website ของวารสารอย่างเคร่งครัด จัดเรียงตามลำดับตัวอักษรโดยเริ่มจากเอกสารภาษาไทย เอกสารภาษาอังกฤษ เอกสารอื่น ๆ และเอกสารที่ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Instruction to Authors

Authors are advised to follow the following guidance:

1. Manuscripts Preparation

Manuscripts must be typewritten in Thai or English on MS Word format. Manuscripts should not exceed 15 single-space A4 pages (TH SarabunPSK, size 14, with 2.6 cm top margins, 2.4 cm bottom margins, 2.8 cm left margins, and 2.6 cm right margins). Manuscripts should be submitted in the form of research articles, review articles, or book reviews covering the following areas: *Law, Religions and Philosophy, Political Sciences, Public Administration, Education, Geography, History, Language and Literature, and Sociology.*

Table Shown Font Style, Font Structure and Font Size

Items	Font Style	Font Structure	Font Size
Title	Bold	Center	16
Author(s)'s name	Bold, Italic	Right	12
Footnote	Regular	Left	12
Heading	Bold	Left w/numeric order	16
Sub-heading	Bold	Numeric order	14
Body of paper	Regular	-	14
In-text word highlight	Bold	-	14
Word in table, figure	Regular	-	12
In-text word citation	Bold	-	14

2. Manuscripts Submission

Please submit your manuscript at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/KKUJ/index>

For more inquiries, contact:

KKU International Journal of Humanities and Social Sciences
Research Administration Division, Khon Kaen University
Office of the President Building 2, 2nd Floor
Mueang, Khon Kaen, 40002
Tel. (+66) 43 203 178

3. Manuscripts Format

Manuscripts must be organized as follows:

- **Title** should be concise and informative with all capital letters.
- **Author (s)** should be given the full name. Academic rank and complete postal address (es) of affiliation should be listed at the footnote.
- **Abstract and Keywords** should not exceed 350 words containing hard facts such as objectives, methods, and major results. Maximum 5 keywords for indexing should be listed at the end of the abstract.

- Content Structures

1. **Research articles** should be structured as follows: *Introduction, Materials and methods, Results and discussion, Conclusion, Acknowledgement (Optional), and References.*

2. **Review articles or articles** should be structured as follows: *Introduction, Body of the paper broken into points as appropriate to the paper, and Conclusion.*

3. **Book reviews** should be structured as follows: *Cataloging of Publication, Author(s)'s name and title*

- **References Citation** In-text citations should follow the name-year system, and references should follow the guidelines of the Publication Manual of the American Psychological Association (APA). Citations and References should be listed by alphabetical order.